

नेपाल सरकार
सिंचाइ मन्त्रालय
सिंचाइ विभाग
जावलाखेल, ललितपुर

सिंचाइ वार्षिक पुस्तिका

(आ.व. २०६७/२०६८)

फागुन, २०६८

मन्तव्य

देशमा उपलब्ध जलश्रोतको प्रभावकारी उपयोग गरी अधिकतम कृषि योग्य जमिनमा सिंचाइ सेवा उपलब्ध गराई कृषि उत्पादन वृद्धिको राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्य परिपूर्तिका लागि सिंचाइ विभागले अग्रणी भूमिका निर्वाह गर्दै आएको सर्वविदितै छ । यस विभागले हासिल गरेको प्रगति/उपलब्धीलाई आ.ब. २०६४/६५ देखि बार्षिक रूपमा प्रकाशन गर्न थालिएको प्रयासको निरन्तरता स्वरूप "सिंचाइ बार्षिक पुस्तिका" यस आर्थिक बर्षमा पनि प्रकाशन गर्न पाएकोमा खुशी व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

सिंचाइ विकासका लागि गरिएका प्रयत्न र संचालित कार्यक्रमहरुबाट के कस्ता उपलब्धि हासिल भए भन्ने विषयमा अध्ययन गर्न चाहने पाठकवृन्दको जिज्ञाशा केही हदसम्म मेट्न यस अंक पनि सहयोगी हुनेछ भन्ने ठानेको छु ।

पुस्तिकाको प्रकाशनमा देखिएका कमी कमजोरी सुधार गर्न मुल्यवान सुझाव उपलब्ध गराउनु भएमा आगामी प्रकाशनलाई अझ वढी परिस्कृत र परिमार्जन गर्न मार्गदर्शन हुने भएकोले पुस्तिका अध्ययन गरी आफ्नो प्रतिक्रिया उपलब्ध गराई दिनु हुन हार्दिक अनुरोध गर्दछु ।

आ.ब. २०६६/०६७ देखि सिंचाइ विभागले थालनी गरेको भेरी-ववई डाईभर्सन बहुउद्देश्यीय योजना गत आ.ब. देखि निर्माण प्रक्रियाको थालनी भै सकेको तथा रानी जमरा कुलरिया सिंचाइ योजना निर्माण प्रक्रिया अघि वढेको छ । सिंचाइ विभागको पहलमा यस्ता राष्ट्रिय गौरव प्राप्त योजना कार्यान्वयनको शुरुवात भएकोमा म सम्बधित सबै प्रति आभार तथा धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

अन्त्यमा, यस पुस्तिकाको प्रकाशनमा प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रूपमा दत्तचित भई लाग्नु भएका यस बिभागका कर्मचारीहरु सबैलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अनिल कुमार पोखरेल

महानिर्देशक

सिंचाइ विभाग

जावलाखेल,ललितपुर

विषय- सूची

पेज नं.

१

परिच्छेद - १ सिंचाई विभाग: विगत देखी वर्तमानसम्म

- १.१ पृष्ठभुमि
- १.२ उद्देश्य
- १.३ नीति
- १.४ मुख्य कार्यहरू
- १.५ संगठनात्मक स्वरूप

परिच्छेद - २ सिंचाई विकाससंग सम्बन्धित नीति, नियमावली, रणनीति र योजनाहरू

- २.१ सिंचाई नीति, २०६०
- २.२ सिंचाई नियमावली
- २.३ जलश्रोत रणनीति
- २.४ राष्ट्रिय जल योजना
- २.५ त्रि-वर्षीय योजना (२०६७/६८ देखि २०६८/७०)

परिच्छेद - ३ सिंचाई विकासका प्रयास र उपलब्धीहरू

- ३.१ योजना पुर्वको अवधि (वि.सं. दृणञ्जघ साल भन्दा अघि)
- ३.२ योजना अवधि (वि.सं. २०१३ पछि)

परिच्छेद - ४ संचालनमा रहेका आयोजना/कार्यक्रमहरू तथा आ.ब. २०६४/६५ को लक्ष्य/प्रगति र आ.ब. २०६५/६६ को कार्यक्रमहरू

- ४.१ प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालीम कार्यक्रम (SMTP)
- ४.२ सिंचाई संस्थागत विकास आयोजना (IDSC)
- ४.३ सिंचाई तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (IWRMP)
- ४.४ सिंचाई सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर कार्यक्रम
- ४.५ यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम
- ४.६ समूदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना (CMIASP)
- ४.७ भुमिगत जलस्रोत विकास केन्द्र
- ४.८ भुमिगत स्यालो तथा डीप ट्यूववेल सिंचाई आयोजना
- ४.९ डिप तथा स्यालो ट्यूववेल सिंचाई आयोजना (राहत)
- ४.१० सुर्खेत उपत्यका सिंचाई आयोजना
- ४.११ मर्मत संभार आयोजना

- ४.१२ बृहद सिंचाइ योजनाको पुनर्स्थापना (नारायणी सिंचाइ प्रणाली)
- ४.१३ बागमती सिंचाइ आयोजना
- ४.१४ बबई सिंचाइ आयोजना
- ४.१५ महाकाली सिंचाइ आयोजना (तेस्रो चरण)
- ४.१६ सूनसरी मोरङ सिंचाइ आयोजना (तेस्रो चरण)
- ४.१७ प्रगन्ना तथा बड्कापथ सिंचाइ आयोजना
- ४.१८ सिक्टा सिंचाइ आयोजना
- ४.१९ नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना
- ४.२० साना तथा मझौला सिंचाइ आयोजना
- ४.२१ दरौदी-पालुडटार सिंचाइ (नदी नियन्त्रण) आयोजना
- ४.२२ कर्णाली अंचल सिंचाइ विकास कार्यक्रम
- ४.२३ सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम
- ४.२४ रानी, जमरा, कूलरिया सिंचाइ आयोजना (प्रणाली आधुनिकिकरण समेत)
- ४.२५ भेरी बबई डाईभर्सन आयोजना

परिच्छेद -५ सिंचाइ विभागको बेरुजु फट्यौट सम्बन्धी प्रगति

अनूसूचीहरू

पेज नं.

१. दरवन्दी तालिका
२. सिंचाइ विभागको संगठन तालिका
३. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा सिंचाइ विभाग अन्तर्गत संचालित आयोजना र कार्यक्रमहरू
४. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को सिंचित क्षेत्रफलको लक्ष्य र आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को प्रगति तथा लक्ष्यको बिबरण
५. सिंचाइ विभाग अन्तर्गत संचालित आयोजना र कार्यक्रमहरूको बजेट तथा खर्चको बिबरण
६. आर्थिक वर्ष टुण्टठ/ण्टड मा संचालन भएका सिंचाइ आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति बिबरण
७. बिभिन्न योजना अबधिहरूमा विकाश गरिएको सिंचित क्षेत्रफल
८. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को सिंचाइ विभाग अन्तर्गत संचालित आयोजना र कार्यक्रमहरू
९. मर्मत संभार तथा संचालनमा रहेका सिंचाइ प्रणालीहरूको विवरण
१०. संयुक्त व्यवस्थापन अन्तर्गत संचालनमा रहेका सिंचाइ प्रणालीहरूको बिगत पाँच वर्षको सिंचाइ सेवा शुल्क संकलन विवरण
११. बेरुजु फट्यौटको स्थिति
१२. संयुक्त व्यवस्थापन अन्तर्गत मर्मत संभार तथा संचालनमा रहेका सिंचाइ प्रणालीहरूमा बाली उत्पादनको स्थिति
१३. सिंचाइ विभागको नागरिक वडापत्र
१४. सिंचाइ विभागका चिफ इन्जिनियर तथा महानिर्देशकहरू
१५. सिंचाइ गतिविधि सम्बन्धीका तस्वीरहरू

सिंचाइ विभाग: विगत देखि वर्तमानसम्म

१.१ पृष्ठभूमि

परापूर्वकालदेखि नै नेपाल एक कृषि प्रधान देश रहँदै आएको छ । प्रारम्भमा कृषिको लागि आवश्यक सिंचाइको व्यवस्था कृषकहरूले आफ्नै श्रोत, सीप र प्रविधिबाट गर्दै आएका थिए । सरकारी स्तरबाट भने वि.सं. १९७९ देखि मात्र सिंचाइको विकास शुरू हुन गएको हो । वि.सं. १९८५ मा निर्माण पुरा भै चन्द्र नहरबाट पानी वितरण शुरू भई देशमा आधुनिक सिंचाइ प्रविधिको प्रादुर्भाव हुन गयो । वि.सं. २००० सालतिर सर्लाहीमा जुद्ध नहर (मनुष्मारा) को निर्माण गरियो भने कपिलवस्तुमा जगदीशपुर बाँध र पोखरामा पार्दी बाँधको थालनी गरियो । वि.सं. २००७ साल भन्दा अगाडिसम्म सिंचाइ क्षेत्रमा सरकारी संलग्नता सीमित थियो । त्यस समयमा सिंचाइ विकासका कार्यहरू बडाहाकिम मार्फत नै कार्यान्वयन हुने गर्दथे । स्वदेशी प्राविधिक जनशक्तिको अभावमा विदेशी जनशक्ति समेत आयात गर्नु पर्ने अवस्था थियो । वि.सं. २००७ सालको राजनैतिक परिवर्तन पश्चात् स्वदेशी प्राविधिक जनशक्तिको उत्पादनको शुरूवात भयो । तापनि वि.सं. २००९ सालमा निर्माण तथा संचार मन्त्रालय अन्तर्गत स्थापना भएको नहर विभागको नेतृत्वको जिम्मेवारी वि.सं. २०१३ साल देखि मात्र नेपाली प्राविधिकको हातमा आयो । वि.सं. २०२३ साल भाद्र ३ गते जल तथा विद्युत मन्त्रालय अन्तर्गत यस विभागको नाम सिंचाइ तथा खानेपानीमा परिवर्तन गरी संगठनात्मक स्वरूपमा समेत फेरबदल र विस्तार गरिएको थियो । त्यस पश्चात वि.सं. २०२९ साल मंसिर ४ गते खाद्य कृषि तथा सिंचाइ मन्त्रालय अन्तर्गत मौजुदा विभागको संरचना परिवर्तन गरी सिंचाइ तथा जलवायु विज्ञान विभाग नामाकरण गरियो । यस अघि खाद्य कृषि तथा सिंचाइ मन्त्रालय अन्तर्गत नै रहने गरी वि.सं. २०२५ सालमा अलग्गै लघु सिंचाइ विभाग पनि स्थापना भएको भएतापनि अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त हुन नसक्दा वि.सं. २०२८ सालमा उक्त विभाग विघटन भई सिंचाइ तथा खानेपानी विभागमा गाभिएको थियो । वि.सं. २०३७ सालमा मौजुदा सिंचाइ तथा जल वायु विज्ञान विभागलाई जलस्रोत मन्त्रालय अन्तर्गत राखिएको थियो । सिंचाइ संस्थागत विकासका क्रममा नहर विभाग, सिंचाइ तथा खानेपानी विभाग, सिंचाइ तथा जलवायु विज्ञान विभाग हुँदै वि.सं. २०४४ सालमा सिंचाइ विभाग नामाकरण भई समग्र सिंचाइ विकासको प्रतिनिधित्व गर्ने संस्थाको रूपमा सिंचाइ विभाग स्थापित भएको छ । सिंचाइ विकासको क्रमलाई अझ बढी संस्थागत तथा सुदृढीकरण गर्दै जानको लागि वि.सं. २०६६ जेष्ठ २९ गते देखि सिंचाइ मन्त्रालयको स्थापना भई सिंचाइ विभागलाई त्यस मन्त्रालय अन्तर्गत राखिएको छ ।

वि.सं. २०१३ सालमा प्रथम पञ्चवर्षीय योजना लागु भएपछि योजनाबद्ध रूपले सरकारी स्तरबाट सिंचाइ विकासको थालनी भएको हो । कतिपय योजनाहरूमा विकास समिति गठन भई कार्यान्वयन गर्न थालियो भने कतिपय योजनाहरू केन्द्रीय स्तरमा नै कार्यान्वयन गरिए । निर्माण सम्पन्न योजनाहरूमा आवश्यकता अनुरूप नहर डिभिजन/सब डिभिजन स्थापना गरी संचालन र मर्मत संभार गर्न थालियो । वि.सं. २०२८ सालमा क्षेत्रगत हिसाबले ४ वटा क्षेत्रीय निर्देशनालय स्थापना गरियो भने वि.सं. २०३७ सालमा सुदूर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय निर्देशनालय थप गरी क्षेत्रीय निर्देशनालयको संख्या ४ वटा बाट ५ वटा पुऱ्याइयो । तत्कालीन नहर डिभिजन/सब डिभिजन कार्यालयहरू पनि निर्देशनालयकै मातहतमा राखिएतापनि केन्द्रीय स्तरका योजनाहरू साविक बमोजिम सिंचाइ विभागकै मातहतमा रहन थाले । सिंचाइ योजनाहरूको निर्माण कार्यमा उपभोक्ता किसानको संलग्नता नभएको कारण आशातित प्रतिफल प्राप्त नभएको महसुस गरी वि.सं. २०४५ सालमा पहिलो पटक उपभोक्ता किसान समेत संलग्न हुने प्रावधान गरी सिंचाइ नियमावली, २०४५ कार्यान्वयनमा ल्याइयो । बढ्दो सिंचाइ सुविधाको मागलाई तत्कालीन संस्थागत संरचनाले मात्र पुरा गर्न नसकिने देखिएकाले वि.सं. २०४५ सालमा ७५ वटै जिल्लाहरूमा जिल्ला सिंचाइ कार्यालयहरूको स्थापना गरियो ।

वि.सं. २०४६ सालमा प्रजातन्त्र पुनर्स्थापना पछि सिंचाइ नीति, २०४९ तर्जुमा भयो । सो नीतिलाई परिमार्जन गरी सिंचाइ नीति, २०४९ (पहिलो संशोधन, २०५३) लागु गरियो । सो परिमार्जित नीति कार्यान्वयनको लागि सिंचाइ नियमावली, २०५६ लागु गरी कार्यान्वयनमा ल्याइयो । स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ लागु भएको परिप्रेक्ष्यमा साना सिंचाइ कार्यक्रम, जिल्ला पुर्वाधार विकास निकायबाट नै संचालन हुने भएकाले वि.सं. २०५८ सालमा सिंचाइ विभागको संगठनात्मक पुनर्संरचना भई २६ वटा सिंचाइ विकास डिभिजन, २० वटा सिंचाइ विकास सब डिभिजन ८ वटा सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन र ३ वटा यान्त्रिक डिभिजन कार्यालयहरू स्थापना गरिएका छन् । यसै बीच निर्माण सम्पन्न भएका योजनाहरू मध्ये साना सिंचाइ योजनाहरू उपभोक्ता संस्थाको व्यवस्थापनमा रहेको छ भने मझौला र ठूला योजनाहरू संयुक्त व्यवस्थापनमा संचालन हुँदै आएको छ । सिंचाइ क्षेत्र भित्र उपभोक्ता संस्थालाई सुदृढ पार्ने तथा सिंचाइ विकास कार्यमा अरू प्रभावकारिता ल्याउने अभिप्रायले सिंचाइ नीति, २०६० जारी गरिएको छ र सो नीति बमोजिम सिंचाइ नियमावली, २०५६ मा प्रथम संशोधन समेत गरिएको छ । सिंचाइ नीति, २०६० ले विकेन्द्रीकरणको सिद्धान्त अनुरूप पहाडी क्षेत्रको हकमा २५ हेक्टर भन्दा ठूला र तराई तथा भित्री मधेशको हकमा २०० हेक्टर भन्दा ठूला योजनाहरूमा मात्र सिंचाइ विभागले कार्यान्वयन गर्ने तथा भूमिगत जलस्रोत सिंचाइ तथा नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजनाहरूको हकमा सो भन्दा कम भए पनि सिंचाइ विभागले नै कार्यान्वयन तथा संचालन गर्ने र सो बाहेकका अन्य योजना स्थानीय निकायबाट समेत संचालन गर्न सकिने व्यवस्था गरेको छ ।

यसरी सिंचाइ विकास विस्तारमा भए गरेका नीतिगत तथा संस्थागत परिवर्तनले समग्र सिंचाइ क्षेत्रको भूमिकालाई पारदर्शी बनाई जनताको पहुँच भित्र राखी र सुशासन युक्त बनाउन प्रयास गरेको देखिन्छ। तथापि सिंचाइ योजना पहिचान, डिजाइन, निर्माण तथा संचालनमा विभिन्न कार्यालय बीच सामन्जस्य ल्याउन कर्मचारीको दायित्व, उपभोक्ता किसानको भूमिका समेत अरु प्रष्ट, जिम्मेवार र पारदर्शी बनाउन वान्छनीय देखिएकाले वि.सं. २०६१ सालमा सिंचाइ विभागको कार्यविधि तयार गरिएको छ।

१.२ उद्देश्य

- देशमा विद्यमान जलस्रोतको विकास गरी सिंचाइ योग्य जमीनमा वर्षेभरि सिंचाइ सेवा विस्तार गर्ने।
- कृषक सहभागितामूलक अवधारणा अनुरूप उपभोक्ताहरूको संस्थागत विकास गरी विकसित सिंचाइ प्रणालीहरूको दिगो व्यवस्थापन गर्ने।
- सिंचाइ क्षेत्रको विकाससंग सम्बन्धित प्राविधिक जनशक्ति, उपभोक्ता र गैरसरकारी संघ संस्थाको ज्ञान, सीप र संस्थागत कार्य दक्षतामा अभिवृद्धि गर्ने।

१.३ नीति

प्रचुर जलस्रोतको उपलब्धता/सम्भाव्यता हुँदाहुँदै पनि सिंचित क्षेत्रमा सिंचाइ सेवाको कमी भै अपेक्षित मात्रामा उत्पादकत्वमा वृद्धि हुन नसकिरहेको अवस्थामा सिंचाइको महत्व दिन प्रतिदिन बढ्दै गएको छ। परम्परागत पद्धति देखि आधुनिक प्रविधि मार्फत प्रवाहित सिंचाइ विकासबाट ग्रामिण क्षेत्रको गरिबी न्यूनीकरण/निवारण गरी कृषकको समुन्नत जीवन यापनमा योगदान पुगेको जगजाहेर छ। सिंचाइलाई उच्च प्राथमिकता प्रदान गरी जनसहभागितामूलक व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी ढंगबाट कार्यान्वयन गर्न प्रत्यक्ष रूपमा उपभोक्तालाई संलग्न र संगठित गराई सिंचाइ प्रणालीको मर्मत संभार र संचालनको जिम्मेवारी उपभोक्ता संस्थालाई हस्तान्तरण गर्दै जानु जरूरी भएको छ। यस परिप्रेक्ष्यमा विकेन्द्रीकरणको सिद्धान्तलाई अंगीकार गरी सिंचाइ विकासलाई अग्रगति दिनु आजको आवश्यकता भएको महशुस गरी सिंचाइ विकासका सम्बन्धमा निम्न नीतिहरू अवलम्बन गरिएका छन् :

नेपाल सरकारले सिंचाइ सुविधा प्राप्त क्षेत्रलाई सिंचित क्षेत्र घोषणा गर्ने र घोषित सिंचित क्षेत्र भित्रको जग्गा गैर कृषि प्रयोजनका लागि उपयोग गर्नु पूर्व आवश्यकता अनुसार नेपाल सरकारको अनुमति लिनु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ।

एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका सिद्धान्त अनुरूप सरोकारवाला (stakeholder) लाई आवश्यक पानीको उपलब्धता, लगानीको प्रतिफल, लागतमा हिस्सेदारी एवं दैवी प्रकोप विरुद्धको स्व-विमा (self insurance) गर्ने गरी आयोजना तर्जुमा गरिनेछ।

मौसमी वर्षाको पुरक (supplementary) को रूपमा विकसित सिंचाइ प्रणालीलाई वर्षेभरी सिंचाइ (year round irrigation) सुविधा पुर्याउन जलाशय, वर्षाको पानी संचय र भूमिगत जलस्रोत आदिको विकास, संरक्षण, सम्बर्द्धन र उपयोग गरिनेछ ।

अन्तर-जलाधार जल स्थानान्तरण (trans-basin water transfer) तथा व्यवस्थापनको सिद्धान्त अनुरूप ठुला नदीको पानीलाई सुख्खाग्रस्त जलाधार क्षेत्रमा लैजान गुरुयोजना तयार गरिनेछ ।

मुलतः सिंचाइको प्रयोजनको लागि उपयुक्त देखिएको जलाशययुक्त आयोजनाको विकास व्यवस्थापन सिंचाइ विभागले जल तथा शक्ति आयोगको समन्वयमा गर्नेछ । यस्ता जलाशययुक्त आयोजना तथा सिंचाइका अन्य संरचनाको प्रयोगबाट सम्भावित विद्युत उत्पादन गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । यस्ता आयोजनाको विकास तथा व्यवस्थापनका लागि सिंचाइ विभागले प्रचलित कानुन बमोजिम सरकारी वा निजी क्षेत्र वा संयुक्त लगानीलाई प्रोत्साहित गर्नेछ ।

- उपलब्ध भूमिगत जल भण्डारलाई पनि सतह जलाशय कै रूपमा विकास र उपयोग गरी आवश्यक संरक्षण, सम्बर्द्धन र गुणस्तर नियन्त्रणको व्यवस्था गरिनेछ ।
- सिंचाइ प्रणालीहरूको निर्माण, संचालन तथा व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्रलाई संलग्न गराउने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- नेपाल सरकारद्वारा निर्मित सिंचाइ प्रणालीहरू कार्ययोजनाका आधारमा उपभोक्ताहरूलाई हस्तान्तरण गरिने छ र यस्ता हस्तान्तरित प्रणालीले चर्चेको जग्गा तथा अन्य संरचनाहरूको स्वामित्व भोगाधिकार समेत कानुनले तोकेबमोजिम उपभोक्ताहरूलाई उपलब्ध गराईनेछ ।
- साना र मझौला खालका आयोजनाको तर्जुमा, निर्माण र व्यवस्थापनमा स्थानीय निकाय र उपभोक्ता संस्थाको प्रभावकारी संलग्नता बढाउन उनीहरूको क्षमता बृद्धि गरिनेछ । यस्ता आयोजनामा नयाँ प्रविधि विकासको लागि गैरसरकारी क्षेत्रलाई संलग्न गराईनेछ ।
- आयोजना सम्बन्धी सूचना समयमै प्रभावकारी रूपमा प्रवाह गरि आयोजनाका बारेमा स्थानीय निकाय, उपभोक्ता संस्था र जनसमुदायको सहभागितामा बृद्धि गरिनेछ ।
- सिंचाइ सेवा सुविधाको परिमाणात्मक मापनको व्यवस्था गरिनेछ । सिंचाइको प्रभावकारिताको मूल्याङ्कन प्रत्येक वालीलाई उपलब्ध गराइएको पानीको परिमाण, सिंचित क्षेत्रफल र उत्पादन बृद्धिको आधारमा गरिनेछ ।
- सिंचाइ क्षेत्रमा कार्यरत जनशक्तिको ज्ञान र सीपको विकास क्रमलाई तालीमको माध्यमबाट निरन्तरता प्रदान गर्नुका साथै अनुसन्धान क्षमतामा समेत अभिवृद्धि गरिनेछ ।
- यस नीतिमा उल्लेखित उद्देश्य हासिल गर्न आवश्यकतानुसार कानुनी र संस्थागत सुधार गरिनेछ ।

१.४ मुख्य कार्यहरू

सिंचाइ विकास, विस्तार र व्यवस्थापनमा सिंचाइ विभाग आफ्नो स्थापनाकाल देखि नै क्रियाशील रहँदै आएको छ। आवश्यकता अनुरूप सिंचाइ नीति, नियमावली आदिको निर्माण, सुधार तथा परिमार्जन गर्दै संगठनात्मक संरचनामा समेत समयानुकूल परिवर्तन गरी कृषि योग्य भूमिमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउन सिंचाइ पूर्वाधारको विकासको साथै सम्पन्न सिंचाइ प्रणालीहरूको व्यवस्थापन सुदृढ एवं प्रभावकारी बनाउन योजनाबद्ध ढंगबाट प्रयासरत रहेको छ। सिंचाइ विभागको मुख्य मुख्य कार्यहरू निम्न अनुसार उल्लेख गरिएको छ।

- क) देशमा उपलब्ध प्रचुर जलस्रोतको अधिकतम उपयोग गरी सिंचित क्षेत्रको विस्तार (expansion of irrigation area) गर्ने।
- ख) जलाशययुक्त (storage project), अन्तर जलाधार जल स्थानान्तरण (trans-basin water transfer management) तथा व्यवस्थापनमा आधारित आयोजनाको निर्माण, संचालन, वर्षाको पानी, भूमिगत तथा सतह जलस्रोतको संयोजनात्मक उपयोग (conjunctive use), नयाँ प्रविधियुक्त (non conventional) सिंचाइ प्रणालीको विकास आदिबाट वर्षेभरी सिंचाइ (year round irrigation) सुविधा उपलब्ध गराउन सक्ने सिंचाइ प्रणालीको विकास गर्ने।
- ग) वातावरण व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति नियमावली मस्यौदा तयार गर्ने। मूल्याङ्कन गर्ने आधारहरू एवं म्यानुअल तयार गर्ने। सिंचाइ सम्बद्ध आयोजनाहरूको संचालनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावहरूको अध्ययन अनुसन्धान गर्ने गराउने।
- घ) विद्यमान सिंचाइ प्रणालीहरूको दिगो एवं प्रभावकारी व्यवस्थापनबाट (sustainable management of existing irrigation systems) भरपर्दो सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने।
- ङ) माथि उल्लेखित कार्यहरूको कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता बढाउन सिंचाइ क्षेत्रको विकाससंग सम्बन्धित प्राविधिक जनशक्ति, उपभोक्ता र गैरसरकारी संघ संस्थाको ज्ञान, सीप र संस्थागत कार्य दक्षतामा अभिवृद्धि गर्ने।

माथि उल्लेखित कार्यहरू सुविधायुक्त फलदायी एवं प्रभावकारी ढंगबाट सम्पादन गर्न सिंचाइ विभागले निम्न अनुसार थप कार्यहरू गर्नेछः

- सिंचाइ क्षेत्रको विकास विस्तार तथा व्यवस्थापनको लागि आवश्यक नीति, नियम, ऐन कानूनको मस्यौदा तयार गर्ने।
- सिंचाइ विकासको सम्भाव्यता एवं उपलब्ध विकल्पहरूलाई दृष्टिगत गरी सिंचाइ विकासको गुरुयोजना तथा रणनीति तर्जुमा गरी नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्दै जाने।

- राष्ट्रिय योजना आयोग, सिंचाइ मन्त्रालय लगायतका निकायहरूसँग समन्वय राखी सिंचाइ विकासको आबधिक योजना तर्जुमा गरी बार्षिक कार्यक्रमको माध्यमबाट कार्यान्वयन गर्ने ।
- सिंचाइ विकासको लागि आवश्यक पर्ने श्रोत साधन आन्तरिक तथा वैदेशिक दातृ संघ संस्था तथा राष्ट्रबाट जुटाउन कार्ययोजना तयार गरी नेपाल सरकारमा पेश गर्ने ।
- सिंचाइ विभागको मातहतमा रहेका कार्यालयहरू अन्तर्गत संचालित सम्पूर्ण कार्यहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने । सिंचाइ विकास सम्बन्धी कार्यको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि उपयुक्त फर्मेटहरूको डिजाइन गर्ने, अर्थपूर्ण सूचकहरूको पहिचान गर्ने, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया एवं कार्यविधिहरूको विकास गर्ने ।
- सिंचाइ आयोजनाको योजना तर्जुमा, सम्भाव्यता अध्ययन, अन्वेषण, डिजाइन, निर्माण विकास तथा संचालन व्यवस्थापन सम्बन्धी स्टेण्डर्ड नर्मस, कोड्स, क्राइटेरिया, म्यानुअल कार्यविधि आदि तयार गरी प्रकाशित गर्ने र अद्यावधिक गर्दै जाने । डिजाइन सुदृढीकरण सम्बन्धी आयोजनाहरूको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने ।
- व्यवस्थापन सूचना पद्धति (MIS) को विकास गरी सिंचाइ सम्बन्धी सम्पूर्ण जानकारी अद्यावधिक रूपमा सुव्यवस्थित गर्ने ।
- सिंचाइ आयोजनाहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने, गराउने र सम्भाव्य देखिएका आयोजनाहरूको लगत राखी कार्यान्वयनको लागि योजना बनाउने ।
- सिंचाइ आयोजनाहरूको विकास तथा व्यवस्थापनमा कृषकहरूको संगठित सहभागिता जुटाउने प्रक्रिया एवं कार्यविधिको विकास गरी उपभोक्ताहरूको संस्थागत विकास गर्ने ।
- सिंचाइ विकाससँग सम्बद्ध कार्यहरूको लागि बार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा गर्ने, श्रोत र साधनको बाँडफाँड गर्ने र कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने, समीक्षा गर्ने, सुधारको लागि आवश्यक कारवाही गर्ने ।

१.५ संगठनात्मक स्वरूप

नेपाल सरकार, सिंचाइ मन्त्रालय अन्तर्गतका विभागहरू मध्ये सिंचाइ विभाग एक रहेको छ । सिंचाइ विभागको प्रमुखको रूपमा महानिर्देशक रहने व्यवस्था छ । सिंचाइ विभागका महानिर्देशक प्रत्यक्ष रूपमा सिंचाइ मन्त्रालयका सचिव प्रति उत्तरदायी हुने संगठनात्मक व्यवस्था छ । सिंचाइ विभागको केन्द्रीय कार्यालय अन्तर्गत विभिन्न ४ वटा महाशाखाहरू छन् । ती महाशाखाहरूका प्रमुख उप-महानिर्देशकहरू प्रत्यक्ष रूपमा महानिर्देशक प्रति उत्तरदायी रहने छन् । यी बाहेक प्रशासन शाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा र ऐन, कानुन परामर्श शाखा पनि महानिर्देशक अन्तर्गत रहने छन् । सिंचाइ विकास सम्बन्धी भए गरेका कार्यक्रमको कार्यान्वयन, नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा सूपरिवेक्षणको लागि भौगोलिक

क्षेत्रको आधारमा पांच वटै विकास क्षेत्रमा एक एक वटा गरी पांच क्षेत्रीय निर्देशनालयहरू स्थापना भएका छन् । यी पांचवटा क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशनालय अन्तर्गत २६ वटा सिंचाइ विकास डिभिजन तथा २० वटा सिंचाइ विकास सब डिभिजन कार्यालयहरूको व्यवस्था गरिएको छ (अनुसूची २) । उक्त डिभिजन तथा सब डिभिजनहरू मध्ये केहीको भौगोलिक क्षेत्र ठुलो हुनाले जनतासंगको सम्पर्क तथा सेवा प्रवाह सुचारू रूपले हुन नसक्दा कार्य संचालनमा प्रतिकूल असर परिरहेको वर्तमान अवस्थामा त्यस्ता जिल्लाहरूमा इकाई कार्यालयहरूको व्यवस्था गर्नु आवश्यक ठानी संगठन परिवर्तनको सोच अगाडि सारिएको छ ।

निर्माण सम्पन्न भई संचालनमा रहेका तथा उपभोक्ताहरूलाई हस्तान्तरण नभएका मझौला तथा ठुला सिंचाइ योजनाहरू सुचारू रूपमा संचालन गर्न ८ वटा सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन कार्यालयहरूको व्यवस्था गरिएको छ । यन्त्र उपकरण, भारी मेशिनरीहरू, लिफ्ट सिंचाइका पम्पिङ प्लान्ट तथा भूमिगत जल सिंचाइका पम्पिङ सिष्टमहरूको सुव्यवस्थित मर्मत संभार गर्ने प्रयोजनको लागि भौगोलिक क्षेत्रको आधारमा ३ वटा यान्त्रिक डिभिजन कार्यालयको व्यवस्था गरिएको छ ।

सिंचाइ विभाग मातहतका केन्द्रीय आयोजनाहरू सम्बन्धित ठाउँमा आयोजना कार्यालयबाट नै संचालित रहने व्यवस्था छ । भूमिगत जल सिंचाइका हकमा सिंचाइ विभाग तथा भूमिगत जलस्रोत विकास समिति अन्तर्गतका ९ वटा शाखा कार्यालयहरूबाट संचालन गर्ने गरिएको छ ।

सिंचाइ विभाग र अन्तर्गतका कार्यालयहरूमा साधारण तर्फ १८६९ (राजपत्रांकितमा ४५१ र राजपत्र अनंकित तथा श्रेणी विहिनमा १४१८) र विकास तर्फ ५०७ गरी कुल २,३७६ जना स्थायी तथा अस्थायी दरबन्दी रहेको छ । यस सम्बन्धि विस्तृत विवरण अनुसूची नं. १ मा देखाइएको छ ।

सिंचाइ विभाग अन्तर्गतका कार्यालयहरू

१. सिंचाइ विभाग - केन्द्रीय कार्यालय, जावलाखेल, ललितपुर

सिंचाइ विभाग - केन्द्रीय कार्यालय अन्तर्गत चार वटा महाशाखाहरू तथा प्रशासन शाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा, ऐन कानुन परामर्श शाखा, आयोजना कार्यान्वयन समुह र केन्द्रीय स्तरका सिंचाइ आयोजना रहेका छन् । महाशाखाहरू निम्न अनुसार छन् ।

- योजना, डिजाइन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा
- सतह सिंचाइ, वातावरण तथा यान्त्रिक व्यवस्थापन महाशाखा
- भूमिगत जल सिंचाइ महाशाखा
- सिंचाइ व्यवस्थापन महाशाखा

२. क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालयहरू

प्रत्येक विकास क्षेत्रमा निम्न अनुसार क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय रहने व्यवस्था छ ।

क्र.सं	कार्यालय र ठेगाना	कार्य क्षेत्र
१	पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय, विराटनगर, मोरङ्ग	पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्रका १६ जिल्लाहरू
२	मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय, भणिमण्डल, ललितपुर	मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रका १९ जिल्लाहरू
३	पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय, पोखरा, कास्की	पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका १५ जिल्लाहरू
४	मध्य पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय, वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत	मध्य पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका १६ जिल्लाहरू
५	सुदूर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय, धनगढी, कैलाली	सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका ९ जिल्लाहरू

३. केन्द्रीय स्तरका सिंचाई आयोजना र कार्यक्रमहरू

सिंचाई विभाग अन्तरगत हाल संचालनमा रहेका केन्द्रीय स्तरका आयोजना तथा कार्यक्रमहरू यस प्रकार छन् ।

क) सिंचाई आयोजनाहरू

- सिक्टा सिंचाई आयोजना
- बबई सिंचाई आयोजना
- बागमती सिंचाई आयोजना
- सुनसरी मोरङ्ग सिंचाई आयोजना (तेश्रो चरण)
- महाकाली सिंचाई आयोजना (तेश्रो चरण)
- सुर्खेत उपत्यका सिंचाई आयोजना
- प्रगन्ना तथा वड्कापथ सिंचाई आयोजना
- रानी, जमरा कुलरिया सिंचाई आयोजना (प्रणाली आधुनिकीकरण समेत)
- भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना

ख) कार्यक्रमका रूपमा संचालित आयोजनाहरू

- भूमिगत स्यालो तथा डीप ट्यूबवेल सिंचाई आयोजना
- डीप तथा स्यालो ट्यूबवेल सिंचाई आयोजना (राहत)
- समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना
- मर्मत संभार आयोजना

- वृहद् सरकारी सिंचाइ आयोजनाको पुनर्स्थापना
- सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना
- मझौला सिंचाइ आयोजना
- नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना
- दरौदी पालुङटार सिंचाइ (नदी नियन्त्रण) आयोजना
- कर्णाली अंचल सिंचाइ विकास कार्यक्रम
- सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम

ग) अध्ययन अनुसन्धान तथा अन्य सहयोगी कार्यक्रमहरू

- सिंचाइ संभाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर कार्यक्रम
- प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम
- सिंचाइ संस्थागत विकास आयोजना
- यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति

४. भूमिगत जलस्रोत विकास समिति

विकास समिति ऐन २०१३ को दफा ३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकार (मन्त्री परिषद्) को निर्णयानुसार भूमिगत जलस्रोत विकास समिति गठन आदेश, २०३१ लाई तेश्रो संशोधन गरी २०६५/१०/२७ को राजपत्रमा सुचना प्रकाशित गरिएको छ । भूमिगत सिंचाइ सम्बन्धी कार्यहरू सिंचाइ विभाग तथा निम्न लिखित भूमिगत जलस्रोत विकास समितिका शाखा कार्यालयहरूबाट संचालन गरिने गरिएको छ ।

- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति शाखा कार्यालय, विराटनगर
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति शाखा कार्यालय, लाहान
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति शाखा कार्यालय, जलेश्वर
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति शाखा कार्यालय, वीरगञ्ज
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति शाखा कार्यालय, भरतपुर
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति शाखा कार्यालय, वुटवल
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति शाखा कार्यालय, दाङ्ग
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति शाखा कार्यालय, नेपालगञ्ज
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति शाखा कार्यालय, धनगढी

५. डिभिजन / सब डिभिजन / व्यवस्थापन डिभिजन / यान्त्रिक डिभिजन कार्यालय / इकाई कार्यालय

सिंचाइ विभाग अन्तर्गत निम्नानुसारका डिभिजन, सब डिभिजन तथा इकाई कार्यालयहरू रहिआएका छन ।

क. सिंचाइ विकास डिभिजन	-	२६ वटा
ख. सिंचाइ विकास सब-डिभिजन	-	२० वटा
ग. सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन	-	८ वटा
घ. इकाई कार्यालय	-	८ वटा
ड. यान्त्रिक डिभिजन	-	३ वटा

क) सिंचाइ विकास डिभिजन कार्यालयहरू

क्र.सं.	विकास क्षेत्र	डिभिजनको नाम	कार्य क्षेत्र	कार्यालय रहेको स्थान
१	पूर्वाञ्चल	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. १	भापा, इलाम	भद्रपुर, भापा
२	पूर्वाञ्चल	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. २	सुनसरी, मोरङ	इनरूवा, सुनसरी
३	पूर्वाञ्चल	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ३	धनकुटा, तेह्रथुम	धनकुटा
४	पूर्वाञ्चल	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ४	सप्तरी, सिराहा	राजविराज, सप्तरी
५	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. १	धनुषा, महोत्तरी	जलेश्वर, महोत्तरी
६	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. २	सिन्धुली, रामेछाप	सिन्धुलीमाडी, सिन्धुली
७	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ३	सर्लाही	मलंगवा, सर्लाही
८	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ४	वारा, पर्सा	वीरगंज, पर्सा
९	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ५	चितवन	भरतपुर, चितवन
१०	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ६	काठमाण्डौ, भक्तपुर, ललितपुर	बसुन्धरा, काठमाण्डौ
११	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ७	सिन्धुपाल्चोक, काभ्रेपलान्चोक	धुलिखेल, काभ्रे
१२	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ८	नुवाकोट, रसुवा	विदुर, नुवाकोट
१३	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. १	लम्जुङ्ग, मनाङ्ग	वेशीसहर, लम्जुङ्ग
१४	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. २	कास्की, स्याङ्गजा	पुतलीबजार, स्याङ्गजा

क) सिंचाइ विकास डिभिजन कार्यालयहरू

क्र.सं.	विकास क्षेत्र	डिभिजनको नाम	कार्य क्षेत्र	कार्यालय रहेको स्थान
१५	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ३	पाल्पा	तानसेन, पाल्पा
१६	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ४	वाग्लुङ्ग म्याग्दी, मुस्ताङ्ग	वाग्लुङ्ग
१७	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ५	कपिलवस्तु	तौलिहवा, कपिलवस्तु
१८	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ६	रूपन्देही	भैरहवा, रूपन्देही
१९	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ७	नवलपरासी	सेमरी, नवलपरासी
२०	मध्य पश्चिमाञ्चल	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. १	दाङ्ग	तुल्सीपुर, दाङ्ग
२१	मध्य पश्चिमाञ्चल	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. २	वर्दिया, बाँके	नेपालगंज, बाँके
२२	मध्य पश्चिमाञ्चल	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ३	सुर्खेत, दैलेख, कालिकोट	वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत
२३	मध्य पश्चिमाञ्चल	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ४	प्यूठान, रोल्पा	विजुवार, प्यूठान
२४	मध्य पश्चिमाञ्चल	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ५	जुम्ला, डोल्पा, हुम्ला र मुगु	खलंगा, जुम्ला
२५	सुदुर पश्चिमाञ्चल	सुदुर पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. १	कैलाली, कञ्चनपुर	महेन्द्रनगर, कञ्चनपुर
२६	सुदुर पश्चिमाञ्चल	सुदुर पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. २	डोटी, अछाम, बाजुरा	दिपायल, डोटी

ख) सिंचाइ विकास सब-डिभिजन कार्यालयहरू

क्र.सं.	विकास क्षेत्र	सब- डिभिजनको नाम	कार्य क्षेत्र	कार्यालय रहेको स्थान
१	पूर्वाञ्चल	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. १	पाँचथर, ताप्लेजुङ्ग	फिदीम, पाँचथर
२	पूर्वाञ्चल	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. २	भोजपुर, संखुवासभा	भोजपुर
३	पूर्वाञ्चल	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ३	खोटाङ्ग	दिक्तेल
४	पूर्वाञ्चल	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ४	उदयपुर	गाईघाट
५	पूर्वाञ्चल	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ५	ओखलढुङ्गा, सोलुखुम्बु	ओखलढुङ्गा
६	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. १	रौतहट	गौर

ख) सिंचाइ विकास सब-डिभिजन कार्यालयहरू

क्र.सं	विकास क्षेत्र	सब- डिभिजनको नाम	कार्य क्षेत्र	कार्यालय रहेको स्थान
७	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. २	मकवानपुर	हेटौडा
८	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ३	धादिङ्ग	धादिङ्गवेशी
९	मध्यमाञ्चल	मध्यमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ४	दोलखा	चरीकोट
१०	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. १	गोरखा	गोरखा
११	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. २	पर्वत	कुश्मा
१२	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ३	तनहुँ	तनहुँ
१३	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ४	गुल्मी	तम्घास
१४	पश्चिमाञ्चल	पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ५	अर्घाखाँची	सन्धीखर्क
१५	मध्य पश्चिमाञ्चल	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. १	रूकुम, जाजरकोट	मुसिकोट, रूकुम
१६	मध्य पश्चिमाञ्चल	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. २	सल्यान	सल्यान
१७	सुदूर पश्चिमाञ्चल	सुदूर पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. १	बझाङ्ग	चैनपुर
१८	सुदूर पश्चिमाञ्चल	सुदूर पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. २	डडेल्धुरा	डडेल्धुरा
१९	सुदूर पश्चिमाञ्चल	सुदूर पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ३	वैतडी	पाटन
२०	सुदूर पश्चिमाञ्चल	सुदूर पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. ४	दार्चुला	दार्चुला

ग. सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन कार्यालयहरू

क्र.सं.	विकास क्षेत्र	डिभिजनको नाम	कार्यालय रहेको स्थान
१	पूर्वाञ्चल	सुनसरी मोरङ्ग सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन नं. १	विराटनगर, मोरङ्ग
२	पूर्वाञ्चल	कोशी पम्प, चन्द्र नहर सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन नं. २	राजविराज, सप्तरी
३	पूर्वाञ्चल	कमला सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन नं. ३	पोर्ताहा, धनुषा
४	मध्यमाञ्चल	बागमती सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन नं. ४	कमैया, सर्लाही
५	मध्यमाञ्चल	नारायणी सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन नं. ५	वीरगंज, पर्सा
६	पश्चिमाञ्चल	भैरहवा लुम्बिनी भूमिगत सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन नं. ६	भैरहवा, रूपन्देही
७	मध्य पश्चिमाञ्चल	बबई-राजापुर सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन नं. ७	गुलरिया, बर्दिया
८	सुदूर पश्चिमाञ्चल	महाकाली सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन नं. ८	महेन्द्रनगर, कञ्चनपुर

घ. सिंचाइ इकाई कार्यालयहरू

क्र.सं.	इकाई कार्यालय	सम्बन्धित डिभिजन/सब डिभिजन कार्यालयको नाम	कार्य क्षेत्र
१	इकाई कार्यालय, संखुवासभा	पूर्वाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. २, भोजपुर	संखुवासभा
२	इकाई कार्यालय, कालिकोट	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ३, वीरेन्द्रनगर	कालिकोट
३	इकाई कार्यालय, मुगु	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ५, खलङ्गा, जुम्ला	मुगु
४	इकाई कार्यालय, डोल्पा	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ५, खलङ्गा, जुम्ला	डोल्पा
५	इकाई कार्यालय, हुम्ला	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ५, खलङ्गा, जुम्ला	हुम्ला
६	इकाई कार्यालय, जाजरकोट	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास सब-डिभिजन नं. १, मुसीकोट, रूकुम	जाजरकोट
७	इकाई कार्यालय, बाजुरा	सुदूर पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. २, राजापुर, डोटी	बाजुरा
८	इकाई कार्यालय, दैलेख	मध्य पश्चिमाञ्चल सिंचाइ विकास डिभिजन नं. ३, वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत	दैलेख

ड) यान्त्रीक डिभिजन कार्यालयहरू

क्र.सं.	विकास क्षेत्र	डिभिजनको नाम	कार्यालय रहेको स्थान
१	पूर्वाञ्चल	यान्त्रीक डिभिजन नं. १	विराटनगर, मोरङ
२	मध्यमाञ्चल र पश्चिमाञ्चल	यान्त्रीक डिभिजन नं. २	वीरगंज, पर्सा
३	मध्य पश्चिमाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल	यान्त्रीक डिभिजन नं. ३	नेपालगञ्ज, बाँके

सिंचाइ विकाससंग सम्बन्धित नीति, नियमावली, रणनीति र योजनाहरू

सिंचाइ विकासमा संलग्न विभिन्न निकायहरूको उद्देश्य प्राप्तिका लागि विभिन्न नीति, नियम, नियमावली र योजनाहरू, आदि तर्जुमा भएका छन् । यस सन्दर्भमा उपलब्ध जलस्रोतलाई दिगो रूपले विकास तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि नेपाल सरकारले राष्ट्रिय जलस्रोत रणनीति परिमार्जित छाता नीतिको रूपमा विकास गरेको छ । जलस्रोतको यो रणनीतिमा आधारित रही सिंचाइ नीति तथा नियमावली पनि संशोधन गरी वि.सं. २०६० देखि लागु गरिएको छ ।

२.१ सिंचाइ नीति, २०६०

नेपाल सरकारले विगतमा कार्यान्वयनमा ल्याएका सिंचाइ विकासका योजना तथा कार्यक्रमहरू (ईरिगेशन लाईन अफ क्रेडिट, सिंचाइ सेक्टर आयोजना, नेपाल सिंचाइ सेक्टर आयोजना, दोश्रो सिंचाइ सेक्टर आयोजना, सिंचाइ व्यवस्थापन हस्तान्तरण योजना, आदि सम्पन्न भएका र ती सम्पन्न आयोजनाहरूको अनुभवको आधारमा मौजुदा सिंचाइ नीतिमा आवश्यक परिमार्जन गरी नयाँ सिंचाइ नीति लागु गर्नुपर्ने आवश्यकता महसुस भएर नेपाल सरकारले सिंचाइ नीति, २०६० तयार पारी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।

सिंचाइ नीति, २०६० का निम्नलिखित उद्देश्यहरू छन् :

- देशमा विद्यमान जलस्रोतको प्रभावकारी उपयोग गरी सिंचाइ योग्य जमिनमा वर्षेभरी सिंचाइ सेवा विस्तार गर्ने ।
- विकसित प्रणालीको दिगो व्यवस्थापनका लागि उपभोक्ताको संस्थागत विकास गर्ने ।
- सिंचाइ क्षेत्रको विकाससंग सम्बन्धित प्राविधिक जनशक्ति, उपभोक्ता र गैर सरकारी संघ संस्थाको ज्ञान, सीप र संस्थागत कार्य दक्षतामा अभिवृद्धि गर्ने ।

सिंचाइ नीतिमा उल्लेखित कुराहरू विगतमा जस्तो सहभागितामूलक सिंचाइ व्यवस्थापन, भूमिगत जल विकास, वर्षेभरी सिंचाइ गर्न स्यालो ट्यूबवेलको प्रयोग, अन्तर जलाधार क्षेत्रमा आधारित सिंचाइ विकास, स्थानीय उपभोक्ताहरूको क्षमता अभिवृद्धि आदि कुराहरू पनि नयाँ नीतिमा समावेश गरिएका छन् । सिंचाइ नीति, २०६० मा निम्न लिखित थप व्यवस्था समेत गरिएको छ ।

- विशेष गरी सरकारी तवरबाट व्यवस्थापन गरिएका सिंचाइ प्रणालीहरूमा सिंचाइ सेवा शुल्क उठाउन र प्रणाली संचालन कार्यमा सम्बन्धित जल उपभोक्ता संस्थाहरूलाई प्रशासनिक काम कारवाहीमा जरूरी हुने कानुनी अधिकारले सशक्तीकरण गर्ने ।

- सिंचाइले गर्दा उत्पादकत्व वृद्धि भएको आधारमा सिंचाइ सेवा शुल्कको दर वढाइने लक्ष्य राखिएको छ । यसरी उठाइएको सिंचाइ सेवा शुल्कको केही हिस्सा मर्मत संभार कोषमा जम्मा गरिने छ र केहि हिस्सा सम्बन्धित ज.उ.स. कोषमा रहने ।
- सिंचाइ प्रणालीहरूको उचित व्यवस्थापन र प्रभावकारी मर्मत संचालनका लागि मर्मत संभार कोष खडा गर्ने ।
- सरकारी सिंचाइ प्रणालीहरूको व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्रहरूलाई संलग्न गराउने उद्देश्य राखिएको छ । विशेष गरी सिंचाइ व्यवस्थापनको विकल्पमा व्यवस्थापन करारमा दिनुका साथै निजी क्षेत्रहरूलाई वनाउ, चलाउ र हस्तान्तरणको अवधारणा अनुरूप सिंचाइ विकास गर्नका लागि संलग्न गराइने ।
- क्षेत्रगत विभाजनको अवधारणालाई अवलम्बन गरी सिंचाइ सुविधा उपलब्ध जमिनलाई “सिंचित क्षेत्र” घोषणा गर्ने ।
- सरकारी स्तरबाट व्यवस्थापन गरिएका सिंचाइ प्रणालीहरूको व्यवस्थापन सम्बन्धित उपभोक्ताहरूलाई हस्तान्तरण गरिने ।
- गरिबी निवारणलाई प्रमुख केन्द्र विन्दु मानी गैर परम्परागत सिंचाइ विकास कार्यक्रमहरू सीमान्त भूमिमा प्रयोग गर्नका लागि सिंचाइका नयाँ प्रविधिहरू, जस्तो पानी भकारी (water harvesting), ढिकी पम्प, थोपा सिंचाइ, फोहरा सिंचाइ आदि प्रयोगमा ल्याउने, साथसाथै गैर सरकारी संस्थाहरू र निजी क्षेत्रहरूको सहकार्यमा यी कार्यक्रमहरू लागु गरिने ।
- वर्षेभरी सिंचाइ सुविधा प्रदान गर्ने उद्देश्यका लागि संभाव्य देखिएका जलाशयको कार्ययोजना बनाउने र भूमिगत जलस्रोत आदिको विकास, संरक्षण, सम्बर्द्धन र उपयोग गर्ने ।
- सिंचाइ प्रणालीहरूको योजना, निर्माण र व्यवस्थापनमा प्रभावकारी सहभागिताका लागि प्राविधिक जनशक्ति, स्थानीय निकाय र उपभोक्ताहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- ग्रामिण विकासमा विकेन्द्रीकरणको महत्व आत्मसात गरी स्थानीय निकायहरू, गा.वि.स. र जि.वि.स. हरूलाई साना सिंचाइ प्रणालीहरूको व्यवस्थापनमा संलग्न गराउने ।
- सिंचाइ सेवा, सुविधाको परिमाणात्मक मापनको व्यवस्था गरिने । सिंचाइको प्रभावकारिताको मूल्याङ्कन प्रत्येक बालीलाई उपलब्ध गराइएको पानीको परिमाण, सिंचित क्षेत्रफल र उत्पादन वृद्धिको आधारमा गरिने ।

२.२ सिंचाइ नियमावली

सिंचाइ नियमावली, २०५६ लाई सिंचाइ नीति संग सामन्जस्यता कायम गर्दै अझ बढी स्पष्ट र व्यावहारिक बनाउने उद्देश्यले पहिलो पटक संशोधन गरी (सिंचाइ नियमावली प्रथम संशोधन, २०६०) जारी गरिएको छ । यस नियमावलीको निम्नलिखित विशेषताहरू रहेका छन् ।

- सिंचाइ योजनाको निर्माण देखि मर्मत संभार तथा संचालन कार्यमा स्थानीय उपभोक्ताहरूलाई सहभागी गराउन प्रोत्साहित गर्ने ।
- उपभोक्ता कृषकहरूलाई संगठित गरी संस्थागत विकास गर्दै लैजाने ।
- निर्मित सिंचाइ प्रणालीहरूको क्रमशः उपभोक्ता संस्थाहरूलाई हस्तान्तरण गर्दै लैजाने ।
- मर्मत संभार कोष वृद्धि गरी उपभोक्ता संस्थालाई आत्मनिर्भर बनाउँदै लैजाने ।
- निर्माण सम्पन्न भइ हस्तान्तरण भइसकेपछि जल उपभोक्ता संस्थाका गतिविधि तथा सिंचाइ प्रणालीको अवस्थाको नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन गर्ने कार्यलाई जोड दिने ।

२.३ जलस्रोत रणनीति

जलस्रोत रणनीतिको परिप्रेक्ष्यमा, प्रत्येक नेपालीले पिउनका लागि र उपयुक्त सरसफाइका लागि पानी माथिको पहुँच कायम हुनु पर्ने देखिन्छ । उपयुक्त मूल्यबाट प्रत्येक नेपालीलाई खाना बनाउन र शक्ति उत्पादन गर्नको लागि पर्याप्त पानी उपलब्ध हुनु जरूरी छ । यी राष्ट्रिय उद्देश्य हासिल गर्नका लागि हालमा पानी व्यवस्थापन गरिएको अवस्थामा व्यापक परिवर्तन ल्याई मौजुदा पानीको प्रयोगलाई व्यवस्थित तरिकाबाट बढाउँदै लैजानु पर्दछ । आम जनताको फाइदालाई मध्यनजर राखी दीर्घकालीन रूपमा भरपर्दो उपलब्धि हासिल गर्नका लागि river basin को आधारमा आफ्नो भविष्यका कार्यक्रमहरू केन्द्रित हुनु पर्दछ । यसका लागि समग्र र क्रमबद्ध एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनको सिद्धान्त अनुशरण गर्नुपर्ने हुन्छ । यही परिस्थितिको आत्मसात राष्ट्रिय जलस्रोत रणनीतिले गरेको छ ।

२.३.१ कृषि विकासका लागि सिंचाइ

सबै दृष्टिकोणबाट नेपालमा सिंचाइ विकास र व्यवस्थापन एउटा महत्वपूर्ण sub-sector को रूपमा रहेको र कृषि पेशामा संलग्न भएका समुदायको जीवन शैलीमा यसले प्रत्यक्ष प्रभाव पारेको छ । यसका साथै खाद्य सुरक्षाको स्थितिलाई सन्तुलन गरी राख्नका लागि सिंचाइलाई पनि एउटा महत्वपूर्ण साधनको रूपमा लिन सकिन्छ । त्यसकारण कृषि विकासमा सिंचाइको महत्वलाई दृष्टिगत गर्दै जलस्रोत रणनीतिले पर्याप्त लगानीको लागि खाका तयार पारेको छ ।

जलस्रोत रणनीतिले पहिलो पाँचवर्षमा दिगो र प्रभावकारी सिंचाइ प्रणालीको कार्यान्वयन र विकास गर्ने रणनीति राखेको छ । जसले गर्दा कृषि उत्पादनको विविधीकरण र वाली सघनता बढाउन सक्ने आधारको स्थापना हुनसक्छ र अन्त्यमा किसान समुदायहरूको अवस्थामा सुधार ल्याउन मद्दत पुऱ्याउँदछ । यस रणनीतिले सिंचाइ योजनाहरूको वित्तीय र प्राविधिक दिगोपनाको साथसाथै कृषिको व्यवसायीकरण गर्नका लागि पनि प्रोत्साहित गरेको छ ।

रणनीतिले कार्यान्वयनको १० वर्ष भित्र भरपर्दो सिंचाइ सेवा उपलब्ध गराउनका लागि सम्पूर्ण कार्यक्रमहरू त्यसतर्फ केन्द्रित गरी सिंचाइको भरपर्दो सेवा, उपभोक्ता वर्गहरूमा उपलब्ध गराएपछि त्यस्तो सेवाहरू सघन रूपमा विस्तारित गर्ने र यस मार्फत कृषकहरूमा आय आर्जन बढाई आर्थिक रूपमा समृद्ध गराउने परिकल्पना गरेको छ ।

२५ वर्षको अन्त्यसम्ममा सिंचाइ प्रणालीहरू उपयुक्त प्रभावकारी ढंगको बनाइ सिंचाइ योग्य जमिनको अधिकतम प्रयोगमा जोड दिने रणनीतिक लक्ष्य राखिएको छ ।

सिंचाइ क्षेत्रका लागि समय सापेक्षित रणनीतिक लक्ष्य निम्न छन् ।

क. पहिलो पाँचवर्ष (सन् २००७) अवधिमा उपलब्ध गर्न राखिएका लक्ष्यहरू

- सिंचित क्षेत्रको ६० प्रतिशतमा वर्षे भरी सिंचाइ सेवा पुऱ्याउने ।
- सिंचित क्षेत्रमा वाली उत्पादन सरदर ४० प्रतिशतले बृद्धि गर्ने ।
- ५०० हेक्टरसम्मका सिंचाइ प्रणालीहरूको व्यवस्थापन गर्न सक्नेगरी जल उपभोक्ता समितिहरूलाई सक्षम बनाउने ।
- वर्षेभरी सिंचाइ हुने क्षेत्रमा सरदर २०० प्रतिशतले वाली सघनता बढाउने ।

ख. १० वर्ष (सन् २०१७) समयावधिमा उपलब्ध गर्न राखिएका लक्ष्यहरू

- ५,००० हेक्टर सिंचित क्षेत्र भएको सिंचाइ प्रणालीहरू व्यवस्थापन गर्न सक्नेगरी जलउपभोक्ता समितिहरूलाई सक्षम बनाउने ।
- सिंचित क्षेत्रको दुई तिहाइ भागमा वर्षे भरी सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने ।
- सिंचित क्षेत्रमा वाली उत्पादन सरदर १२५ प्रतिशतले बृद्धि गर्ने
- सिंचित क्षेत्रको ८० प्रतिशत भागमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।
- कमाण्ड क्षेत्रको प्रभावकारी उपयोग ८० प्रतिशत सम्म पुऱ्याउने ।
- सिंचाइ सेवा शुल्क असुली २० प्रतिशत भन्दा बढाउने ।

ग. २५ वर्ष (सन् २०२७) समयावधिमा उपलब्ध गर्न राखिएका लक्ष्यहरू

- वाली सघनता सरदर २५० प्रतिशतले बढाउने ।
- सिंचित क्षेत्रको ९० प्रतिशत क्षेत्रमा सिंचाइ सेवा शुल्क उठाउने ।
- सिंचाइ प्रणालीको प्रभावकारिता ६० प्रतिशत पुऱ्याउने ।
- कमाण्ड क्षेत्रको प्रभावकारी उपयोग शत प्रतिशत पुऱ्याउने ।

२.३.२ रणनीति

माथि उल्लेखित लक्ष्यहरूबाट उपलब्धि हासिल गर्ने निम्नलिखित रणनीतिहरू अपनाउने सोच राखिएको छ :

- सिंचाइ प्रणालीहरूको योजना एवं व्यवस्थापन गर्दा कृषि विकास संग आवद्ध गर्ने ।
- मौजुदा सिंचाइ प्रणालीहरूको व्यवस्थापकीय सुधार गर्ने ।
- नयाँ सिंचाइ प्रणालीहरूको योजना कार्यान्वयनमा सुधार गर्ने ।
- बालीको सघनता र विविधीकरणमा टेवा पुऱ्याउने ध्येयले वर्षेभरी सिंचाइ हुने प्रणालीको विकास गर्ने ।
- सिंचाइ प्रणालीहरूको योजना, कार्यान्वयन र व्यवस्थापन गर्ने क्षमता स्थानीय स्तरमा नै विकास गर्दै लैजाने ।
- कृषिमा प्रभावकारिता र सिंचाइलाई विकास गर्नका लागि खण्डिकरण रोक्ने अर्थात चक्कावन्दी रूपमा भूमि व्यवस्थापन कार्य अधि बढाउने ।
- भूमिगत जल प्रयोगको विकास र व्यवस्थापनमा जोड दिने ।

२.४ राष्ट्रिय जल योजना (National Water Plan)

राष्ट्रिय जलस्रोत रणनीति सन् २००२ मा आधारित राष्ट्रिय जल योजना (२००५) नेपाल सरकारले स्वीकृत गरी अवलम्बन गरेको दीर्घकालीन योजना हो । एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनको सिद्धान्तलाई अंगिकार गरेको यस योजनालाई अल्पकालीन (सन् २००७), मध्यकालीन (सन् २०१७ सम्म) र दीर्घकालीन (सन् २०२७) सम्म गरी तीन चरणमा विभाजन गरिएको छ ।

राष्ट्रिय जल योजनामा सिंचाइ क्षेत्रको विकासमा लक्ष्यहरूलाई संक्षिप्त रूपमा तल दिइए अनुसार निर्धारण गरिएको छ ।

लक्ष्यहरू	साल (सन्)		
	२००७	२०१७	२०२७
सम्पूर्ण सिंचित क्षेत्रमा वर्षे भरी सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।	४९%	६४%	६७%
सन् २००१ को तुलनामा सम्पूर्ण सिंचित क्षेत्रमा अन्न बाली उत्पादनमा वृद्धि गर्ने ।	१५%	२८%	४४%
वर्षे भरी सिंचाइ सुविधा पुगेको क्षेत्रमा बालीको सघनतामा वृद्धि गर्ने ।	१४०%	१६४%	१९३%
अन्न बालीको औसत बाली सघनतामा वृद्धि गर्ने	१२६%	१३४%	१४३%
कुल बाली सघनतामा वृद्धि गर्ने ।	१६०%	१७०%	२००%
सम्भावित सिंचित क्षेत्रफलमा सिंचाइ सेवा विस्तार गर्ने ।	७१%	८५%	९७%
सिंचाइ कार्य प्रभावकारिता (irrigation efficiency) बढाउने ।	३५%	४५%	५०%
मर्मत संभार तथा संचालन खर्चको लागि सिंचाइ सेवा शुल्कको योगदान (O&M cost recovery) बढाउने ।	३०%	४५%	७५%

राष्ट्रिय जल योजना, २००५ ले उपरोक्त लक्षहरू प्राप्त गर्न तल उल्लेखित पाँच वटा कार्यक्रमहरूको पहिचान गरेको छ ।

- सिंचित कृषिका लागि एकीकृत कार्यक्रम
- विद्यमान सिंचाइ प्रणालीहरूको व्यवस्थापनमा सुधार
- नयाँ सिंचाइ प्रणालीहरूको उपयुक्त योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा सुधार
- योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन सम्बन्धमा स्थानीय निकायहरूको क्षमता अभिवृद्धि
- कृषकहरूको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम

२.५ त्रि-वर्षीय योजना (२०६७/६८-२०६९/७०) - सिंचाइ बिकास कार्यक्रम

क. उद्देश्य

कृषि योग्य भूमिमा बाह्रै महिना सिंचाइ सुविधा पुर्‍याउने गरी दक्ष, दिगो, प्रभावकारी तथा भरपर्दो सिंचाइ प्रणालीका माध्यमबाट कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व बृद्धि गर्ने ।

ख. रणनीति

१. तत्काल प्रतिफल दिने तथा रोजगारी सिर्जना गर्ने साना तथा मझौला सतह सिंचाइ आयोजना र भूमिगत जल सिंचाइ सम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई द्रुत गतिमा कार्यान्वयन गर्ने ।
२. बहुउद्देश्यीय जलस्रोत आयोजना अन्तर्गत संचालन हुने सिंचाइका कार्यक्रम मार्फत वर्षेभरी सिंचाइ सुविधा पुर्‍याई कृषि उत्पादन, गरिबी न्यूनीकरण एवं रोजगारी बृद्धि गर्ने ।
३. सिंचाइ कार्यक्रम संचालन गर्दा सरोकारवाला निकायहरू एवं अन्तर-सम्बन्धित कार्यक्रमबीच समन्वय कायम गर्ने ।
४. सम्पन्न भइसकेका सिंचाइ प्रणालीहरूको नियमित तथा आवधिक मर्मत संभार गरी व्यवस्थापन र संचालनलाई दिगो, दक्ष र प्रभावकारी बनाउने ।
५. सिंचाइ संरचनाहरूको निर्माण तथा मर्मत संभारलाई दिगो, प्रभावकारी तथा किफायती बनाउन यस्ता आयोजनाहरू संचालन गर्दा वातावरण मैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलित, सहभागितामूलक र रोजगारी अभिवृद्धि गर्ने गरी अध्ययन, अनुसन्धान, डिजाइन एवं कार्यान्वयन गर्ने ।
६. सिंचाइ सेवालाई दिगो भरपर्दो बनाई लागत-असुलीको सिद्धान्त (Cost Recovery System) अनुरूप आयोजना संचालन गर्ने ।
७. सिंचाइका लागि पानीको स्रोतका रूपमा रहेका तालतलैया तथा जलाधार क्षेत्रहरूमा स्थल विशेष कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।
८. सिंचाइ बिकास एवं व्यवस्थापनको लागि समयसापेक्ष संस्थागत सुधार तथा व्यवस्थापन गर्ने छ ।

ग. परिमाणात्मक लक्ष्यहरू

क्र.सं.	विवरण	त्रिवर्षीय योजनाको लक्ष्य	जम्मा
१	सतह सिंचाइ (हेक्टर)	२४,७००	१,५०,१०० हेक्टर
२	भूमिगत सिंचाइ (हेक्टर)	१,२३,७००	
३	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ	१,७००	
४	कृषक संचालित सिंचाइ	५०,६००	४,१८,७०० हेक्टर
५	विद्यमान सिंचाइ प्रणालीको दिगो व्यवस्थापनबाट सिंचाइ	३,२६,०००	
६	संचालित सिंचाइ प्रणालीको दिगो व्यवस्थापन/हस्तान्तरण तर्फ	३३,९००	
७	वृहत सिंचाइ आयोजनाहरूको पुनःस्थापना र सुधार कार्य	८,२००	

घ. प्रमुख आयोजना/कार्यक्रमहरू

त्रि-वर्षीय योजनाको लक्ष्य हासिल गर्नको लागि निम्न आयोजना/कार्यक्रमहरू संचालनमा रहेको छ ।

(१) संचालित केही आयोजना/कार्यक्रमहरू

- सिक्टा सिंचाइ आयोजना
- बबई सिंचाइ आयोजना
- सुनसरी मोरङ सिंचाइ आयोजना (तेस्रो चरण)
- रानी, जमरा कुलरिया सिंचाइ आयोजना (प्रणाली आधुनिकीकरण समेत)
- महाकाली सिंचाइ आयोजना (तेस्रो चरण)
- बागमती सिंचाइ आयोजना
- प्रगन्ना तथा बड्कापथ सिंचाइ आयोजना
- मझौला सिंचाइ आयोजना
- नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना (NITP)
- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति
- भूमिगत स्यालो तथा डीप ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना
- डीप तथा स्यालो ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना (राहत)
- समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना (CMIASP)
- सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (IWRMP)
- मर्मत संभार आयोजना

- सिंचाइ सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर कार्यक्रम
- भेरी बबइ डाईभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना
- प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम
- कर्णाली अञ्चल सिंचाइ विकास कार्यक्रम
- सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम

(२) नयाँ प्रस्तावित आयोजना/कार्यक्रमहरू

- जमुनी सिंचाइ आयोजना, बारा
- मध्य तराई सिंचाइ आयोजना
- डुण्डुवा सिंचाइ आयोजना, बाँके
- इरिगेशन डेभलपमेन्ट फण्ड बोर्ड (Irrigation Development Fund Board)
- पहाडी सिंचाइ प्रणालीहरूको पुनर्स्थापना कार्यक्रम
- सुनसरी खोला सिंचाइ आयोजना
- तराई भूमिगत सिंचाइ आयोजना

ड. अनुमानित बजेट

यस त्रि-वर्षीय योजना अवधिमा प्रस्तावित उल्लेखित विभिन्न आयोजना/कार्यक्रमहरू संचालन गर्न आ.ब. २०६७/६८ को स्थिर मुल्यमा करीब रु. ३७ अरब ५० करोड ४७ लाख बजेट व्यवस्था हुनु पर्ने अनुमान गरिएको छ ।

क्र. स.	कार्यक्रम	बजेट (रु. करोडमा)
क	संचालनमा रहेको सिंचाइ आयोजना/कार्यक्रमहरू	
१	सिंचित क्षेत्रफल बढाउने कार्यक्रम	१५,९३.२३
२	सञ्चालन, मर्मत सम्भार तथा पुनर्स्थापना	११,६४.११
३	संस्थागत विकास	१५.४६
४	अध्ययन तथा अनुसन्धान	६५.२३
	जम्मा	२८,३८.०३
ख	प्रस्तावित नयाँ सिंचाइ आयोजना/कार्यक्रमहरू	
	९ वटा आयोजना/कार्यक्रमहरूका	७,७५.००
ग	व्यवस्थापन बजेट	१,३७.४२
	कूल जम्मा (क + ख + ग)	३७,५०.४७

सिंचाइ विकासका प्रयास र उपलब्धीहरू

नेपालको कुल क्षेत्रफल १,४७,१८,१०० हेक्टर मध्ये करिब २६,४१,००० हेक्टर जमिन कृषि योग्य रहेको अनुमान छ। विकट भौगोलिक वनौट तथा जमिनको स्थितिका कारण उक्त कृषियोग्य जमिन मध्ये करिब १७,६६,००० हेक्टरमा मात्र सतह र भूमिगत जलस्रोतबाट सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउन सकिने अवस्था विद्यमान छ। नेपालको भौगोलिक अवस्थिति अनुसार तराई पहाड र हिमाली क्षेत्रको खेतीयोग्य र सिंचाइ योग्य क्षेत्रफल निम्न अनुसार रहेको छ।

भौगोलिक क्षेत्र	खेतीयोग्य जमिन (हेक्टर)	सिंचाइ योग्य जमिन (हेक्टर)
तराई	१३,६०,०००	१३,३८,०००
पहाड	१०,५४,०००	३,६९,०००
हिमाल	२,२७,०००	६०,०००
जम्मा	२६,४१,०००	१७,६६,०००

नेपाल जस्तो कठिन भू-वनोट भएको देशमा कृषकहरूले आफ्नो श्रोत, सीप र प्रविधिबाट चीरकाल देखि साना र मझौला आकारका सिंचाइ प्रणालीहरूको निर्माण तथा संचालन गरी सिंचाइ गर्दै आएको भएतापनि धेरै पछि मात्र सरकारी क्षेत्रबाट सिंचाइ विकासका गतिविधिहरूमा लगानी हुन थालेको देखिन्छ। यसको शुरूवात वि.सं. १९७९ सालमा हालको सप्तरी जिल्लामा रहेको चन्द्र नहर निर्माणको शुरूवातबाट भएको मान्न सकिन्छ। तद्उपरान्त सिंचाइ विकासमा सरकारी स्तरबाट गरिने लगानी निरन्तर बढ्दै गइरहेको र फलस्वरूप तराई पहाड र उच्च पहाडी क्षेत्रहरूमा धेरै संख्यामा सिंचाइ प्रणालीहरूको निर्माण भइसकेको छ। नेपालमा सिंचाइ विकासका समग्र प्रयासहरूलाई निम्न वमोजिम दुई वटा कालखण्डमा राखेर हेर्दा अझ बढी स्पष्ट हुन्छ।

३.१ योजना पूर्वको अवधि (वि.सं. २०१३ साल भन्दा अघि)

नेपालमा सिंचाइ विकासको शुरूवात कहिले देखि भएको थियो भन्ने तिथि, मिति एकिन गर्न नसकिएता पनि कृषि जीवनको शुरूवातसंगै सिंचाइ विकासको परम्पराको पनि शुरूवात भएको अनुमान गर्न सकिन्छ। केही अपवादलाई छोडेर सन् १९५० को दशकसम्म सिंचाइ विकासका प्रयत्नहरू मूलतः स्थानीय कृषकहरूको आफ्नै अगुवाई, लगानी, र स्थानीय प्रविधिमा आधारित थिए र यो क्रम केही हदसम्म अहिले पनि जारी नै रहेको छ। एक अनुमान

अनुसार यसरी कृषकहरूले आफै निर्माण गरी संचालन गर्दै आएका सिंचाइ प्रणालीहरूबाट नेपालको कुल सिंचित क्षेत्रफलको करिब दुई तिहाई क्षेत्रमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भई रहेको छ ।

कृषक समुदायले शताब्दीयौंसम्म आवश्यकता अनुसार विभिन्न आकार प्रकारका सिंचाइ कुलो, पैनी, कुलेसाहरूको निर्माण, विकास, विस्तार र व्यवस्थापन गर्ने कार्य निरन्तर गरी आएको भएतापनि अपवादको रूपमा तत्कालीन राज्य/शासकहरूबाट सहयोग प्राप्त गरी सिंचाइ प्रणालीहरूको निर्माण गरिएको उदाहरण इतिहासबाट पनि देखिन्छ । १७ औं शताब्दीतिर मल्लकालीन समयमा निर्माण भई हालसम्म पनि अस्तित्वमा रहेका उपत्यका स्थित राजकुलाहरूको निर्माणमा तत्कालीन शासक वर्गबाट केहि सहयोग प्राप्त गरि निर्माण गरिएका थिए भन्ने प्रमाण पाइन्छ । यसरी निर्माण गरिएका राजकुलाहरूको व्यवस्थापन स्थानीय कृषक समुदाय तथा विभिन्न गुठीहरूबाट हुँदै आएको थियो । राजकुलाहरूको अलावा हालसम्म पनि संचालनमा रहेका सयौं वर्ष पुराना प्राचीन कुलाहरूमा पश्चिम नेपालमा रानी जमरा कुलरिया (कैलाली), अर्गेली (पाल्पा), ३६ मौजा (रूपन्देही) र वर्दिया राजापुर क्षेत्रमा संचालित कुलाहरूले अझैपनि ठुलो क्षेत्रमा सिंचाइ सुविधा पुर्‍याईरहेका छन् ।

राणा शासनकालमा विर्ता र जागीरको रूपमा जमिन वितरण गर्ने कार्य व्यापक रूपमा विस्तार हुँदै गयो र जमिनको उत्पादकत्व वृद्धि गरि राज्य संचालनका लागि आवश्यक राजश्व संकलन समेत गर्ने उद्देश्यले नेपालका विभिन्न स्थानमा विशेष गरि तराई क्षेत्रमा सिंचाइ प्रणालीहरूको निर्माण गर्ने परिपाटीको पनि शुरूवात हुँदै गएको देखिन्छ । तत्कालीन वडा हाकिमको प्रत्यक्ष निगरानीमा स्थानीय कर्मचारीहरू (डिठ्ठा, सुब्बा आदि) लाई सिंचाइ प्रणालीहरूको रेखदेखको जिम्मेवारी दिने र जिम्वाल, मौजावालहरूले तोकिएको रकम बुझाउनु पर्ने व्यवस्था मिलाईएको थियो ।

ई.स. १९२२ मा तत्कालीन प्रधानमन्त्री चन्द्र शम्शेरले ब्रिटिश भारत सरकारको सहयोगमा हालको सप्तरी जिल्लामा रहेको त्रियुगा नदीमा मुहान बाँधि चन्द्र नहरको निर्माण कार्यको शुरूवात गरेका थिए । जुन हालसम्म संचालनमा रहेको छ । चन्द्र नहरको निर्माणसँगै नेपालमा सिंचाइ प्रणाली विकासमा आधुनिक प्रविधिको शुरूवात भएको मान्न सकिन्छ । साथै सम्पूर्ण रूपमा सरकारी लगानी र प्रयासमा सिंचाइ विकासको थालनीको रूपमा पनि लिन सकिन्छ । साथै चन्द्र नहरको संचालनसँगै पानीपोतका नियमहरू (सनद् सवाल) बनाई प्रचलनमा आएका थिए ।

चन्द्र शम्शेरलाई पछ्याउँदै जुद्ध शम्शेरले पनि कपिलवस्तुमा वाणगंगा जगदिशपुर जलाशय (सन् १९३९-४२) र सर्लाहीमा जुद्ध नहर (सन् १९४३-४६) को निर्माण गरेका थिए । यसरी कुलो, पैनी, नहरहरूको परम्परागत व्यवस्थापन पद्धतिलाई सनद् सवाल र राजकीय निर्णयहरू मार्फत कानुनी मान्यता प्रदान गर्ने वा नियमित गर्ने, सिंचाइ जन्य समस्या वा विवाद निराकरण गर्ने आधिकारिक निकाय वा व्यक्तिको स्पष्ट व्यवस्था गर्ने कार्यको शुरूवात पनि राणा शासन कालमा भएको देखिन्छ ।

सन् १९५० (वि.सं. २००७) को राजनीतिक परिवर्तन पश्चात देशमा सिंचाइ विकासका गतिविधिहरूलाई संस्थागत रूपमा संचालन गर्न प्रथम पटक सन् १९५२ (वि.सं. २००९) मा निर्माण तथा संचार मन्त्रालय अन्तर्गत रहने गरी नहर विभागको स्थापना गरिएको थियो । पछि विस्तारै विभिन्न क्षेत्रमा नहर डिभिजनहरूको स्थापना गरी अधिकार विकेन्द्रीकरण गर्दै साना ठूला सिंचाइ प्रणालीहरूको निर्माण विकास गर्ने कार्य निरन्तर रूपमा संचालन भई रह्यो । जुन कार्य वर्तमानमा सिंचाइ विभागले गरिरहेको छ । यस प्रकार योजना पूर्वको अवधिमा देश भरी विभिन्न आकार प्रकारका १२ हजार भन्दा बढी सिंचाइ प्रणालीहरू संचालनमा रहेका र त्यस्ता सिंचाइ प्रणालीहरूबाट करिव ४-५ लाख हेक्टर जमिनमा आंशिक सिंचाइ सुविधा पुगेको अनुमान गरिएको छ ।

३.२. योजना अवधि (वि.सं. २०१३ पछि)

योजनावद्ध विकासको थालनी पछि मात्र नेपालमा सिंचाइ विकासमा सरकारी स्तरबाट लगानी गर्ने परिपाटीको व्यापक रूपमा शुरूवात भएको हो । पंचवर्षीय योजना लागु भएपछि राज्यले आन्तरिक तथा वाह्य श्रोतबाट देशमा छरिएर रहेका नदीनाला तथा भूमिगत जल भण्डारको उपयोग गरी साना, मझौला तथा ठूला सिंचाइ प्रणालीहरू निर्माण गर्दै आईरहेको छ । यी सिंचाइ प्रणालीहरूको निर्माणबाट देशमा खाद्यान्न उत्पादनमा उल्लेख्य टेवा पुगिरहेको छ ।

आवश्यकता अनुरूप सिंचाइ सेवा विस्तार गर्न सिंचाइ विभाग अन्तर्गत विभिन्न क्षेत्रहरूलाई समेट्ने गरी डिभिजन/सब डिभिजनहरू स्थापना गरी तिनीहरूको माध्यमबाट सिंचाइ विकासका गतिविधिहरू अगाडि बढी रहेका छन् । सिंचाइ विभाग स्थापना भएको पाँच दशक भन्दा बढीको समयमा विभिन्न नीति, रणनीति, योजना तथा अवधारणाहरूको तर्जुमा तथा सामायिक परिमार्जन गर्ने कार्यहरू पनि निरन्तर रूपमा हुँदै आएका छन् । नेपालको सिंचाइ नीतिले सिंचाइ प्रणालीहरूको मर्मत संभार तथा दिगो व्यवस्थापनको लागि स्थानीय कृषकहरूलाई जल उपभोक्ता संस्था मार्फत संगठित गरि उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि

तथा संस्थागत सुदृढीकरणका माध्यमबाट संयुक्त व्यवस्थापन तथा व्यवस्थापन हस्तान्तरण कार्यक्रमबाट सिंचाइ व्यवस्थापनमा साभेदारी तथा समावेशी अवधारणाको अवलम्बन गरिएको छ। यसका साथै परम्परागत रूपमा कृषक समुदायद्वारा संचालित कृषक कुलोहरूको नवीकरण सुधार र सरकारीस्तरबाट निर्मित प्रणालीहरूको मर्मत संभार गर्ने कार्यलाई पनि महत्व दिईदै आएको छ।

सिंचाइ प्रणालीको निर्माण तथा व्यवस्थापनमा स्थानीय कृषकहरूको सहभागिता विना प्रभावकारी सेवा उपलब्ध हुन नसकिने तथ्यलाई दृष्टिगत गर्दै निर्माण प्रक्रियामा संगठित जल उपभोक्ता संस्था मार्फत उनीहरूको संलग्नता सुनिश्चित गरी व्यवस्थापनको जिम्मेवारी क्रमशः उक्त संस्थालाई नै हस्तान्तरण गर्ने र सिंचाइ सेवा प्रदान गरेवापत आम उपभोक्ताहरूबाट सिंचाइ सेवा शुल्क संकलन गर्दै संस्था तथा सिंचाइ प्रणालीको दिगो विकासमा टेवा पुऱ्याउने नीति अवलम्बन गरिएको छ। यस नीतिको कार्यान्वयन पछि विस्तारै उपभोक्ताहरूमा सिंचाइ सेवा शुल्क बुझाउने बानीको विकास हुँदै गएको भएतापनि राष्ट्रिय जल योजनाले निर्दिष्ट गरेको लक्ष्यमा पुग्न अबै वढी मेहनत गर्नु पर्ने देखिन्छ। संचालनमा रहेका ३१ वटा सिंचाइ प्रणालीहरूबाट आ.व. २०६७/६८ मा जम्मा रु. १,४६,९२,४६५. सिंचाइ सेवा शुल्क उठेको छ, र विगत पाँच वर्षमा उठेको सिंचाइ सेवा शुल्कको अद्यावधिक विवरण अनुसूची नं. १० मा दिइएको छ।

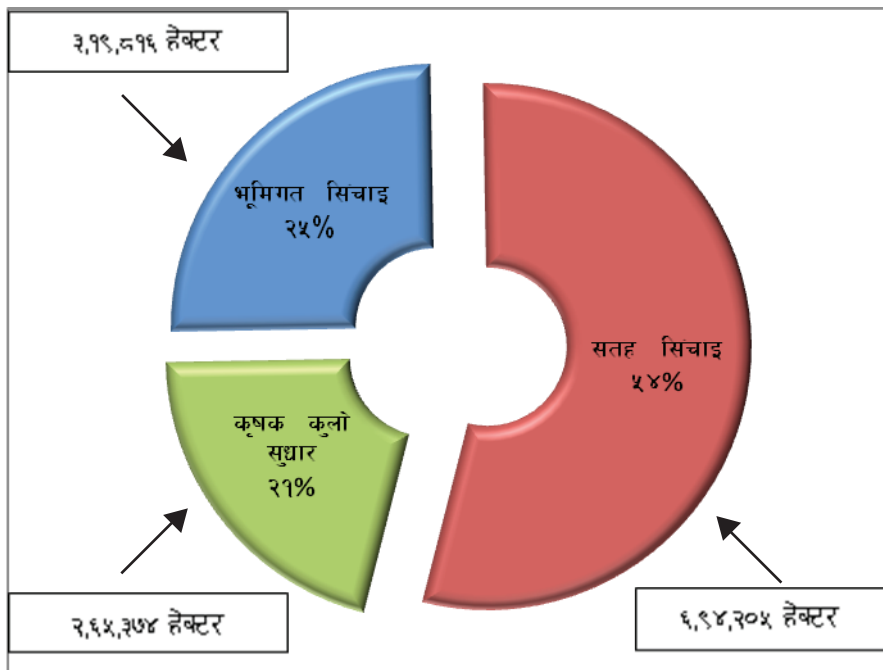
योजनवद्ध विकासको थालनी पश्चात सिंचाइ विभागले गरेको निरन्तर प्रयासबाट आ.व. २०६७/६८ मा सतह सिंचाइ तर्फ १४,५७६ हेक्टर (नयाँ सिंचाइमा ६,७९९ हेक्टर र कृषक कुलो सुधारमा ८,८२९ हेक्टर) र भूमिगत जल सिंचाइ तर्फ २०,१२० हेक्टर गरी थप जम्मा ३५,७४८ हेक्टर क्षेत्रफलमा सिंचाइको विस्तार भएको छ। यस अनुसार आ.व. २०६७/०६८ को अन्तसम्ममा १२,७९,३९५ हेक्टर क्षेत्रफलमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध हुने सिंचाइ संरचनाहरूको विकास भई देश भरिका अधिकांश आम कृषकहरू लाभान्वित भई रहेका छन्। यो क्षेत्रफल कुल सिंचाइ योग्य जमिनको ७२.४४ प्रतिशत हुन आउँदछ। यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची नं. ४ र ७ मा दिइएको छ।

सिंचाइ विकासको अध्यावधिक स्थिति (हेक्टर)

योजना अबधि	सतह सिंचाइ	भूमिगत जल सिंचाइ	कृषकहरुबाट परम्परागत रुपमा संचालित
प्रथम पञ्चवर्षीय योजना (२०१३/१४-२०१७/१८) शुरू हुनु भन्दा अगाडि	६,२२८		३,८१,८१४
प्रथम पञ्चवर्षीय योजना (२०१३/१४-२०१७/१८) देखि सातौं पञ्चवर्षीय योजना (२०४२/४३-२०४६/४७) सम्म र अन्तरिम अवधि (२०४७/४८-२०४८/४९) को अन्त्य सम्म	३,५२,०७६	१,०९,०९८	
आठौं पञ्चवर्षीय योजना (२०४९/५०-५३/५४)	१,४६,१७८	६०,२२३	
नवौं पञ्चवर्षीय योजना (२०५४/५५-५८/५९)	१,१०,४६५	३६,२३८	३,००,९३५
दशौं पञ्चवर्षीय योजना (२०५९/६०-६३/६४)	३९,८०२	४७,६८३	२,८६,६३७
तीन वर्षीय अन्तरिम योजना (२०६४/६५-२०६६/०६७)	२३,८२८	४६,४५४	२,७४,२०३
तीन वर्षीय योजना (२०६७/०६८-२०६९/०७०) प्रथम वर्ष आ.व. २०६७/०६८)	१५,६२८	२०,१२०	२,६५,३७४
जम्मा	६,९४,२०५	३,१९,८१६	

सिंचाइको पूर्वाधारहरू विकास गरिएको क्षेत्र मध्ये सरकारी निकायहरूको प्रयासबाट सतह र भूमिगत जल सिंचाइ तर्फ क्रमशः ६,९४,२०५ हेक्टर र ३,१९,८१६ हेक्टर र कृषक कुलो तर्फ २,६५,३७४ हेक्टर पर्दछ ।

सिंचाइ विकासको अध्यावधिक स्थिति

प्रथम पञ्चवर्षीय योजना शुरू हुनु भन्दा पहिले सरकारी स्तरबाट विकसित गरिएको क्षेत्रफल जम्मा ६,२२८ हेक्टर मात्रै रहेको थियो भने आठौँ पञ्चवर्षीय योजनाको अन्तसम्ममा सिंचित क्षेत्र विस्तार भएर १०,५५,६१७ हेक्टर पुगेको तथ्याङ्कले देखाउँछ। सिंचाइ पूर्वाधार विकास गरिएको सिंचित क्षेत्रफल क्रमशः विस्तार हुँदै नवौँ योजनाको अन्तसम्म ११,२१,४४१ हेक्टर, दशौँ योजनाको अन्तसम्म ११,९४,६२८ हेक्टर र तीन वर्षीय अन्तरिम योजनाको अन्तसम्म पुग्दा १२,५२,४७६ हेक्टर पुगेको छ। तीन वर्षीय योजनाको प्रथम वर्षको अन्तिमसम्म कुल सिंचित क्षेत्र १२,७९,३९५ हेक्टर पुगेको छ।

योजनाबद्ध विकासको चरणमा निर्माण भएका ठूला सिंचाइ योजनाहरूमा सुनसरी मोरङ (६८,००० हे.) बागमती (४६,५०० हे.), कमला (२५,००० हे.), नारायणी (२८,७०० हे.) नेपाल पश्चिम गण्डक (१०,३०० हे.), भैरहवा लुम्बिनी भूमिगत जल सिंचाइ प्रणाली (२०,३०९ हे.), ववई (१३,५०० हे.), महाकाली (११,६०० हे.) राजापुर (१३,००० हे.), कोशी पम्प नहर (११,००० हे.) समेत ३२ वटा सिंचाइ प्रणालीहरू मर्मत संभार आयोजना अन्तरगत संचालित छन्।

सिंचित क्षेत्र विस्तारको हिसावले उल्लेखनीय प्रगति भएको देखिएता पनि अबै कुल सिंचाइ योग्य क्षेत्रफलको करिव २९.०८ प्रतिशत क्षेत्रमा सिंचाइ सुविधाको लागि पूर्वाधार विकास गर्न बाँकी नै रहेको छ । सिंचाइ विभागका आगामी प्रयासहरू बाँकी रहेको क्षेत्रमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने र निर्माण गरिएका सिंचाइ प्रणालीको दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने तर्फ केन्द्रित हुनु पर्ने देखिन्छ ।

गत आ.व. २०६७/६८ मा संशोधित वार्षिक कार्यक्रम अनुसार कुल जम्मा रु. ५,६६,५७,०९,०००/- को बजेट विनियोजन भएकोमा विकास कार्यक्रम तर्फ रु. ५,६९,०९,६७,०००/- मात्र खर्च भएको छ । सोही अनुसार विकास कार्यक्रमहरूको त्यस आ.व.को भौतिक र वित्तीय प्रगति क्रमशः ८७.६१ र ८८.६० प्रतिशत रहेको छ ।

यस आ.व. २०६८/६९ मा सिंचाइको लागि साधारण प्रशासन तर्फ रु. ७६,२१,९०,०००/- र विकास कार्यक्रम तर्फ रु. ७,०४,४१,७६,०००/- गरी कुल जम्मा रु. ७,८०,६३,६६,०००/- को बजेट विनियोजन गरिएको छ ।

संचालनमा रहेका आयोजना/कार्यक्रमहरूको आ.व. २०६७/६८ सम्मको प्रगति र आ.व. २०६८/६९ को कार्यक्रमहरू

चालु त्रिवर्षीय योजनाले नयाँ सिंचाइ विस्तारको लागि सतह सिंचाइ आयोजनाहरूबाट २४,७००, भूमिगत सिंचाइ आयोजनाहरूबाट १,२३,७००, नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ कार्यक्रमबाट १,७०० गरि जम्मा १,५०,१०० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने भौतिक लक्ष्य लिएको छ। यसै गरि ५०,६०० हेक्टर जमिनमा कृषकहरूबाट संचालित सिंचाइ प्रणालीहरू सुधार र विस्तार गर्ने लक्ष्य लिएको छ। यी नतिजा हासिल गर्न योजना अवधिमा राखिएका भौतिक प्रगति खुलाउने केहि प्रमुख सूचकहरूको लक्ष्य तथा आ.व. २०६८/६९ को लक्ष्य निम्न बमोजिम रहेको छ।

केहि प्रमुख प्रतिफल सूचकहरूको लक्ष्य

प्रतिफल सूचकहरू	योजनाको लक्ष्य (हेक्टर)	आ.व. २०६८/६९ को लक्ष्य (हेक्टर)
सतह (ठुला तथा बृहत) सिंचाइ आयोजनाहरूबाट सिंचित क्षेत्रफल विस्तार	२४,७००	७,६००
भूमिगत सिंचाइ योजनाहरूबाट सिंचित क्षेत्रफल विस्तार	१,२३,७००	४५,१००
नयाँ प्रविधि सिंचाइ कार्यक्रमबाट सिंचित क्षेत्रफल विस्तार	१,७००	५००
कृषकहरूबाट संचालित सिंचाइ प्रणालीहरूबाट सिंचाइ सुविधा	५०,६००	२१,४००
विद्यमान सरकार व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरूको दिगो व्यवस्थापनबाट सिंचाइ सुविधा (सालबसाली रूपमा)	३,२६,०००	३,२६,०००

आ.व. २०६८/६९ मा सिंचाइ क्षेत्रमा कूल २५ विकास कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू संचालनमा छन्। यी आयोजनाहरू मध्ये मध्यावधि खर्च संरचना अनुसार प्रथम, दोस्रो र तेश्रो प्राथमिकतामा क्रमशः १६, ८ र १ आयोजना/कार्यक्रमहरू रहेका छन् (अनुसूची ४ र ८)।

४.१ प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालीम कार्यक्रम (SMTP)

यो कार्यक्रम सिंचाइ व्यवस्थापन पक्षलाई सुदृढ गराउने, सिंचाइ प्रणालीहरू संचालन गर्ने, क्षमता बृद्धि गर्ने, मर्मत संभार कार्यमा उपभोक्तालाई संलग्न गराई उत्तरदायी बनाउने र अख्तियार प्रदान गरी संस्थागत विकास गर्ने उद्देश्यले शुरूवात गरिएको हो ।

आयोजनाको शुरू मिति	: आ.व. २०५२/५३
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: सालवसाली
कुल लागत	: -
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	: रु. ८०,९५,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: दिगो व्यवस्थापन, तालिम तथा संस्थागत विकास
श्रोत	: नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- जल उपभोक्ता संस्थाको संस्थागत विकास तथा ज.उ.स. लाई नहर मर्मत संभार, संचालन र आय आर्जन सम्बन्धी विभिन्न कार्यमूलक तालिमहरू संचालन भएको ।
- सिंचाइ संग सम्बन्धित प्रचार प्रसार सामाग्री प्रकाशन तथा वितरण गरेको ।
- प्रणाली व्यवस्थापन तथा सिंचाइ प्रणालीहरूमा भए गरेका कार्यहरूको अनुगमन भएको ।
- प्राविधिक कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी तालिम, गोष्ठी, आदि संचालन भएको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- जल उपभोक्ता संस्थालाई नहर मर्मत संभार, संचालन र आय आर्जन सम्बन्धी कार्यमूलक तालिम दिने ।
- सिंचाइसंग सम्बन्धित प्रचार प्रसार सामाग्रीको प्रकाशन तथा वितरण गर्ने ।
- मर्मत संभारमा रहेका सिंचाइ प्रणालीहरूमा भए गरेका कार्यहरूको अनुगमन गर्ने ।
- जल उपभोक्ता संस्थाहरूको तालिम गोष्ठी आदिको माध्यमबाट क्षमता विकास गरी सिंचाइ सेवा शुल्क संकलनमा बृद्धि गर्ने र सो को परिचालनबाट सिंचाइ आयोजनाहरूको दिगो विकास तथा व्यवस्थापनमा सहयोग पुर्याउने ।
- उत्कृष्ट जल उपभोक्ता संस्थालाई राम्रो काम गरे बापत पुरस्कृत गर्ने ।
- प्राविधिक कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी तालिम, गोष्ठी आदि संचालन गर्ने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- मर्मत सम्भार स्तरमा रहेका सिंचाइ प्रणालीहरूमा जल उपभोक्ता संस्था गठन भई तिनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि हुने ।
- कृषि उत्पादकत्व बढाउने कार्यमा सहयोग पुग्ने ।
- सिंचाइ सेवा शुल्क संकलनमा वृद्धि हुने ।
- कार्यमूलक अध्ययन अनुसन्धानको माध्यमबाट सिंचाइ प्रणालीहरू व्यवस्थित हुदै जाने ।

४.२ सिंचाइ संस्थागत विकास आयोजना

यस आयोजनाको प्रारम्भिक चरण आ.व. २०४५/०४६ देखि शुरू भई संस्थागत विकासको विभिन्न काम गर्दै आएको र विश्व बैंकको ऋण सहयोगमा वि.स. २०५१ साल कार्तिक २० गते देखि ललितपुर उप महानगरपालिका वडा नं. १३ जावलाखेल स्थित ९ रोपनी ९ आना जग्गामा सिंचाइ विभागको भवन निर्माण गर्ने उद्देश्यले वि.स. २०५१ साल कार्तिक २० गते रु. ८ करोड ३० लाखको लागतमा शुरू भई वि.सं. २०५३ आश्विन १८ गते सम्पूर्ण भवन निर्माण कार्य सम्पन्न भएको हो । विभाग अन्तर्गतका जिल्लास्थित अधिकांश कार्यालय भवनहरू यसै आयोजना अन्तर्गत निर्माण भएका छन् । हाल नेपाल सरकारको सालवसाली कार्यक्रम अन्तर्गत यस आयोजनाबाट सिंचाइ मन्त्रालय, सिंहदरवारको सरसफाई तथा मर्मत सम्भार कार्यका साथै सिंचाइ विभाग, जावलाखेल, ललितपुर स्थित कार्यालय भवनको सुरक्षा, सरसफाई तथा मर्मत संभार एवं सिंचाइ संस्थागत विकासको लागि आवश्यक तालिम, गोष्ठी, सफ्टवेयरको विकास लगायतका विविध कार्यहरूमा सहयोग पुऱ्याउँदै आईरहेको छ ।

आयोजनाको शुरू मिति	:	आ.व. २०४५/४६
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	सालवसाली
कुल लागत	:	-
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रु. २,०४,५४,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	संस्थागत सुदृढीकरण
श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- सिंचाइ विभागको भवन सुरक्षा, बिद्युत, लिफ्ट, खानेपानी व्यवस्था, पुस्तकालय व्यवस्थापन, इन्टरनेट सेवा, नेटवर्किङ, भवनको रङ रोगन, आदि कार्यहरू भएको ।
- सिंचाइ मन्त्रालय तथा सिंचाइ कार्यालयहरूको भवनहरूको आवश्यक मर्मत सुधार गरेको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- सिंचाइ मन्त्रालय र सिंचाइ विभागको भवनको सुरक्षा, सरसफाई, लिफ्ट संचालन, खानेपानी, विद्युतीकरण, टेलिफोन, पुस्तकालय, बगैँचा आदिको व्यवस्थापन लगायत मर्मत सम्भारको कार्यहरू गर्ने ।
- सिंचाइ कार्यालयहरूका भवनहरूको आवश्यक मर्मत सम्भार गर्ने ।
- आवश्यक तालिम कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।
- सिंचाइ बिकास सम्बन्धी विभिन्न निर्देशिका तथा सफ्टवेयरहरू बिकास एवं बितरण गरी संस्थागत बिकासमा टेवा पुऱ्याउने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- सिंचाइ विभागको संस्थागत बिकासमा सहयोग हुने ।

४.३ सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (IWRMP)

विश्व बैंकको सहयोगमा सन् १९९७ बाट शुरू भई सन् २००४ सम्म (वि.स. २०५४/०५५ देखि वि.स. २०६०/६१) संचालनमा रहेको नेपाल सिंचाइ सेक्टर आयोजनाको क्रमागत (follow-on) आयोजनाका रूपमा सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना आ.व. २०६४/६५ बाट कार्यान्वयनमा आई आ.व. २०६९/७० सम्म संचालनमा रहने छ । कृषि क्षेत्रको बिकास गरी देशमा विद्यमान गरिबी निवारण गर्नु यस आयोजनाको दीर्घकालीन उद्देश्य रहेको छ । गरिबी निवारणको राष्ट्रिय रणनीतिलाई सहयोग गर्ने क्रममा सिंचाइ सेक्टरका आयोजना पनि सोही उद्देश्य अनुरूप नै तर्जुमा गरिएको थियो । यस आयोजनाको उद्देश्यहरूमा सिंचाइ सेवा प्रवाह वा पहुँचमा सुधार ल्याउने र सिंचाइ आयोजनाहरूलाई दिगो र उत्पादन मूलक बनाउने रहेका छन् । उपरोक्त उद्देश्य प्राप्तिका लागि सिंचाइका पूर्वाधार बिकास तथा सुधार गर्ने, सिंचाइ व्यवस्थापन हस्तान्तरण गर्ने र जल व्यवस्थापन तथा उत्पादन बृद्धिका लागि संस्थागत तथा नीतिगत सहयोग गर्ने कार्यक्रमहरू रहेका छन् ।

पश्चिमाञ्चल, मध्यपश्चिमाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल बिकास क्षेत्रका ४० वटा जिल्लामा कृषक व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरू पुनर्स्थापना र संयुक्त व्यवस्थापनमा रहेका प्रणालीहरू कन्काई सिंचाइ प्रणाली भूपा, सुनसरी मोरङ्ग सिंचाइ प्रणाली, मोरङ्ग, नारायणी सिंचाइ प्रणाली, पर्सा र महाकाली सिंचाइ प्रणाली, कञ्चनपुरको क्रमिक रूपमा उपभोक्ताहरूलाई व्यवस्थापन हस्तान्तरण गर्ने कार्य यस आयोजनाको कार्यान्वयन क्षेत्र हुनेछ ।

आयोजनाका कम्पोनेन्टहरू

- कम्पोनेन्ट “ए” : पश्चिमका तीन विकास क्षेत्रमा १७,००० हेक्टर सतह तथा २,१०० हेक्टर भूमिगत सिंचाइ सुविधा पुर्याउने ।
- कम्पोनेन्ट “बी” : कन्काई, सुनसरी मोरङ्ग, नारायणी र महाकाली सिंचाइ प्रणालीका करिब ३०,००० हेक्टर क्षेत्रमा सिंचाइ व्यवस्थापन हस्तान्तरणको कार्य गर्ने ।
- कम्पोनेन्ट “सी” : सिंचाइ तथा जलस्रोत सम्बन्धी संस्थागत र नीतिगत सहयोग कार्य गरिने ।
- कम्पोनेन्ट “डी” : कृषि सँगको समन्वयमा एकीकृत बाली तथा जल व्यवस्थापन कार्य गरी उत्पादन बृद्धि गर्ने काम गरिने ।

आयोजनाको लक्ष्य

यस आयोजनाबाट सिंचाइ सेवामा विस्तार, सुधार र व्यवस्थापन क्षेत्रमा देशका ३ वटा विकास क्षेत्रमा कृषक व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीको पुनर्निर्माण र आधुनिकीकरण गर्ने कार्यका लागि सतह सिंचाइ तर्फ करिब १०४ वटा सिंचाइ प्रणालीका १७,००० हेक्टर, भूमिगत सिंचाइ तर्फ २,१०० हेक्टर कमाण्ड क्षेत्र समेट्ने छ । हाल संयुक्त व्यवस्थापनमा रहेका ४ वटा ठूला सिंचाइ प्रणालीका करिब ३०,००० हेक्टर सिंचित क्षेत्रको सिंचाइ व्यवस्थापनको दायित्व सिंचाइ व्यवस्थापन हस्तान्तरण कार्यक्रम (IMT) मार्फत जल उपभोक्ता संस्थालाई हस्तान्तरण गरिने छ ।

आयोजनाको शुरू मिति	: आ.व. २०६४/६५
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: आ.व. २०६९/७०
कुल लागत	: ६५ मिलियन यु.एस.डलर
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	: रु. १,१३,८७,२४,०००.-
आयोजनाको प्रकृति	: निर्माण, सुधार र व्यवस्थापन हस्तान्तरण
स्रोत	: नेपाल सरकार र विश्व बैंक

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- ८८ वटा योजनाहरूको निर्माण भैरहेकोमा १८ वटा योजनाहरूको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको ।
- महाकाली सिंचाइ आयोजना, सुनसरी मोरङ्ग सिंचाइ आयोजना र नारायणी सिंचाइ आयोजनामा व्यवस्थापन हस्तान्तरण सम्बन्धी उपभोक्ता समितिसंग संभौता सम्पन्न भै Essential Structure Improvement (ESI) कार्य भैरहेको ।

- कन्काई सिंचाइ आयोजनाको Essential Structure Improvement (ESI) कार्य लगभग ७० प्रतिशत सम्पन्न भएको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- १० वटा सिंचाइ उपयोजनाहरू निर्माण कार्य सुरु गरिने ।
- क्रमागत ७० वटा उपयोजनाहरू मध्ये ५० वटा सम्पन्न गर्ने ।
- ३० वटा सिंचाइ उपयोजनाहरूको अध्ययन कार्य गर्ने ।
- कन्काई सिंचाइको Essential Structure Improvement (ESI) कार्य सम्पन्न गर्ने साथै ज.उ.स.को संस्थागत विकास अभिवृद्धि गर्ने ।
- महाकाली सिंचाइ प्रणाली, नारायणी सिंचाइ प्रणाली तथा सुनसरी-मोरङ सिंचाइ प्रणालीको ESI र ज.उ.स.को क्षमता अभिवृद्धि कार्य अगाडि बढाउने ।
- सिंचाइ प्रणालीहरूमा एकीकृत बाली तथा जल व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यहरूलाई निरन्तरता दिने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

पश्चिमाञ्चल, मध्यपश्चिमाञ्चल र सुदुर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रका १८,००० हेक्टरमा पुनर्स्थापन हुने, १,३६० हे. मा थप सिंचाइ सेवा उपलब्ध हुने र २६,००० हे. को व्यवस्थापन हस्तान्तरण हुने ।

४.४ सिंचाइ सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर कार्यक्रम

यो कार्यक्रम सिंचाइ विभाग अन्तर्गतका विभिन्न ठूला तथा मझौला आयोजनाहरूको पहिचानसँगै सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन, डिजाइन ड्रइङ्ग, गुरुयोजना तयारी तथा सिंचाइ मन्त्रालय र विभिन्न निकायबाट प्राप्त अध्ययन अनुसन्धान प्रतिवेदनहरू, म्यानुएलहरू आदि व्यवस्थित ढंगले राख्ने उद्देश्यले शुरु गरिएको हो । साथै सिंचाइ विकास तथा व्यवस्थापन/सम्पादन स्तर वृद्धिको लागि आवश्यक अनुसन्धान कार्यहरू पनि यस कार्यक्रमबाट गरिएको छ ।

आयोजनाको शुरु मिति	:	आ.व. २०५९/६०
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	सालवसाली
कुल लागत	:	
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रु. ६,१२,६५,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	अध्ययन
श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- त्रिशुली-चितवन डाइभर्सन, कालीगण्डकी-तिनाउ डाइभर्सन र कालीगण्डकी-नवलपरासी डाइभर्सनको पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन कार्य भएको/भैरहेको ।
- अन्य सिंचाइ आयोजनाहरूको केन्द्रीय तथा क्षेत्रीय स्तरबाट पहिचान तथा विस्तृत संभाव्यता अध्ययन भैरहेको ।
- सिंचाइ सम्बन्धी GIS Database विकास कार्य भैरहेको ।
- अनुगमन तथा मुल्यांकन कार्य लगायत जनशक्ति विकास गर्ने जस्ता गोष्ठी, सेमिनार, आदि कार्यहरू भएको ।
- E-bidding सम्बन्धी कार्य भएको ।
- भैरहवा लुम्बिनी भूमिगत सिंचाइ प्रणाली र कन्काई सिंचाइ प्रणालीमा Bench Marking कार्य सम्पन्न भएको तथा बबई सिंचाइ प्रणालीमा कार्य भैरहेको ।
- Irrigation Development Fund Board को अध्ययन कार्य भएको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- पश्चिमाञ्चलका बाँकी तथा मध्य पश्चिमाञ्चलका केही जिल्लाहरूको GIS Database तयार गर्ने ।
- अन्य सिंचाइ आयोजनाहरूको विस्तृत संभाव्यता अध्ययन कार्य गर्ने ।
- अनुसन्धान तथा विकासको कार्यलाई निरन्तरता दिने ।
- केही सिंचाइ आयोजनाहरूको विस्तृत संभाव्यता अध्ययन कार्य गर्ने ।
- प्रयोगशालाको लागि आवश्यक उपकरण र रसायन खरीद गर्ने ।
- पाँचै विकास क्षेत्रमा निर्माण सामाग्री र निर्माण भएका संरचनाहरूको गुणस्तर परीक्षण गर्ने कार्य लाई निरन्तरता दिने ।
- प्रयोगशाला भवनहरूको सुधार गर्ने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- थप सिंचाइ क्षेत्र विकासको लागि सम्भाव्य योजनाहरूको पहिचान एवं विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदन तयार हुने ।

४.५ यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम

सिंचाइ विभाग अन्तर्गत रहेका विभिन्न योजना कार्यालयमा रहेका भारी उपकरण/सवारी साधन तथा अन्य मेशिनरी औजारहरूको व्यवस्थापन तथा नयाँ भारी उपकरण खरीद गर्ने अभिप्रायले यो कार्यक्रम संचालन भईरहेको छ ।

आयोजनाको शुरू मिति	:	आ.व. २०५९/६०
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	सालवसाली
कुल लागत	:	-
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रु. १,७४,४४,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	मर्मत
श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- हेभी मेशीनको मर्मत, हल्का गाडीहरूको मेजर मर्मत, चालु मेशिनहरूको आकस्मिक मर्मत तथा संचालन गरेको ।
- या.डि.नं. ३ नेपालगञ्जको निर्माणाधिन कार्यालय भवन निर्माण भैरहेको ।
- हेभी मेशीनहरूको मुख्य मुख्य पार्टहरू आयात, मेशीन संचालन र तालिमहरू संचालन भएको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- ८ थान हेभी इक्वीपमेन्टको मर्मत गर्ने ।
- ३० थान चालु रहेको मेशीनहरू आकस्मिक तथा साधारण मर्मत गरी संचालन गर्ने ।
- संचालनमा रहेका हेभी मेशीनहरू ८,००० घण्टा संचालन गर्ने ।
- ४ लट हेभी मेशीनहरूका मुख्य-मुख्य पार्टहरू निर्माता कम्पनीबाट आयात गर्ने ।
- १० थान हल्का गाडीहरूको मेजर मर्मत गर्ने ।
- १ थान Excavator मेशिन खरीद गर्ने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- सिंचाइसँग सम्बन्धित यान्त्रिक उपकरणहरू मर्मत एवं सञ्चालन भई सिंचाइको लागि पानी सञ्चालनमा सहयोग पुग्नको साथै विभागको कार्यक्षमता बढ्ने ।

४.६ समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना (CMIASP)

दातृ संस्था एशियाली विकास बैंक (ADB) को ऋण सहयोगबाट संचालित दोश्रो सिंचाइ सेक्टर आयोजना (SISP) सन् २००३ मा सम्पन्न भए पश्चात ग्रामिण क्षेत्रको आर्थिक वृद्धिदर बढाई गरिबी न्यूनीकरणमा सहयोग पुर्याउने उद्देश्यले यो समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना (Community-Managed Irrigated Agriculture Sector Project (CMIASP) शुरू गरिएको छ । यस आयोजनाको लागि दातृ संस्था ADB तथा OPEC Fund संग ऋण सम्झौता भएको छ । यो आयोजना २०६३ साल असार देखि ६ वर्षका लागि पूर्वाञ्चल र मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रका ३५ वटै जिल्लामा लागु हुने गरी संचालनमा रहेको छ । ग्रामिण भेगको आर्थिक वृद्धिदर बढाई गरिबी न्यूनीकरणमा सहयोग पुर्याउनु यस आयोजनाको प्रमुख उद्देश्य हो । जल उपभोक्ता समितिको सशक्तीकरण, सिंचाइ सेवाको विकास विस्तार, कृषि प्रसार तथा परम्परा देखि पछाडि पर्दै आएका सबै गरिव जनजाति एवं दलित मानव श्रोतको क्षमताको विकास गरी समावेशी आधारमा लक्षित समूहको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन यस आयोजनाले कार्यक्रम संचालन गर्नेछ । यस आयोजना अन्तर्गत पूर्वाञ्चल तथा मध्यमाञ्चलका सबै ३५ वटै जिल्लामा गरी १३,७०० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा सुनिश्चित गर्न करिब २१० वटा कृषक व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीलाई सुदृढीकरण गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।

आयोजनाको प्रमुख लक्ष्यहरू

- क. उप-आयोजना क्षेत्रमा १५ प्रतिशत भन्दा बढीले गरिबी न्यूनीकरण गर्ने तथा ०.२५ देखि ०.५ हेक्टरसम्म जमिन भएका साना किसानहरूलाई खाद्य उत्पादनमा शत प्रतिशत आत्मनिर्भर बनाउने ।
- ख. सन् २०१५ सम्ममा उप-आयोजना क्षेत्रमा बाली सघनतामा ४० प्रतिशतले वृद्धि गर्ने, किसान परिवारको आयमा ७० प्रतिशतले वृद्धि गर्ने, रोजगारीका अवसर वृद्धि गर्ने तथा जग्गा नभएका कामदारहरूको वार्षिक आम्दानी रु. २,०००/- (भन्दा बढीले बढाउने) ।
- ग. सिंचाइ विभाग, कृषि विभाग, जल उपभोक्ता समिति तथा यी अन्तर्गतका विभिन्न निकायको सशक्तीकरण गर्ने, संस्थागत विकास गर्ने ।
- घ. आयोजना अन्तर्गतका पूर्वाञ्चल तथा मध्यमाञ्चलका ३५ वटै जिल्लाका जिल्ला सिंचित कृषि विकास रणनीति तर्जुमा गर्ने ।
- ङ. करिब १०० वटा जल उपभोक्ता समितिलाई सशक्तीकरण गर्ने तथा उक्त समितिहरूमा ३३ प्रतिशत महिला सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।
- च. करिब १०० वटा उप-आयोजनाहरूको नवीकरण सुधार गरी थप १३,७०० हेक्टर भूमिमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने ।

ज. गैर सरकारी संस्था तथा निजी संस्थाहरूको सबलीकरण गर्ने तथा साभेदारीमा आयोजना कार्यान्वयन गर्ने ।

आयोजनाको शुरू मिति	: आ.व. २०६२/६३
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	: आ.व. २०६८/६९
कुल लागत	: ३८.६ मिलियन यु.एस.डलर
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	: रू. ६०,४५,१०,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	: निर्माण
श्रोत	: नेपाल सरकार, ए.डि.वी. र ओपेक फन्ड

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- Batch I तर्फ २७ वटा उप आयोजनाहरू मध्ये ५ वटाको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको ।
- Batch II तर्फ ४२ वटा उप आयोजनाको Feasibility Study पुरा भै ४१ वटाको Sub-project Preparation Report (SPPR) हरू PAC बाट अनुमोदन भएको र ४० वटा उप आयोजनाहरूको Detail Design Report स्वीकृत भै टेण्डर पक्रियामा गईसकेको ।
- Batch III तर्फका ४१ उप आयोजनाहरू आयोजनाको Feasibility Study पुरा भइ ४० वटाको Sub-project Preparation Report (SPPR) हरू PAC बाट अनुमोदन भएको । र २२ वटा उप आयोजनाहरूको Detail Design Report स्वीकृत भै टेण्डर पक्रियामा गईसकेको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- Batch I तर्फका बांकी २२ वटा क्रमागत उप-आयोजनाहरूको निर्माण सम्पन्न गरिने ।
- Batch II तर्फका ४२ वटा उप-आयोजनाहरू मध्ये २० वटा सम्पन्न गरी बांकीलाई निरन्तरता दिने ।
- Batch III तर्फका बांकी १९ वटा उप-आयोजनाहरूको DDR स्वीकृत गराई सबै ४१ उप-आयोजनाहरूको निर्माण कार्य शुरू गर्ने ।
- ५,५०० हे. मा सिंचाइ सुविधा व्यवस्थित हुने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- आयोजना क्षेत्रका १३,७०० हे. कृषक व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरूमा आवश्यक पुनर्स्थापना कार्य गरी कृषकहरूलाई व्यवस्थित सिंचाइ सेवा उपलब्ध गराई कृषि उत्पादनमा बृद्धि हुनगर्ने गरिबी न्यूनीकरणमा टेवा पुग्ने ।

४.७ भूमिगत जलस्रोत विकास समिति

नेपाल सरकारको आर्थिक श्रोतबाट यस कार्यक्रम सालवसाली रूपमा गर्ने गरिएको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गतका मुख्य कार्यहरूमा हाईड्रोजियोलजिकल अध्ययन रहेको छ । जस अन्तर्गत तराई तथा भित्री तराईका बीस वटै जिल्लाहरूको वेल ईन्भेन्टरी, जल गुणस्तर मूल्याङ्कन, प्रभाव अध्ययन, अन्वेषणात्मक ट्यूबवेल निर्माण तथा मासिक रूपमा ग्राउण्ड वाटर मनिटरिङ्ग रहेका छन् । यस कार्यक्रमबाट भूमिगत जल सम्बन्धि डाटावेसको स्थापनाको साथै प्राप्त तथ्यांकहरूको विश्लेषणबाट संभाव्य योजनाहरूको छनौट गर्ने कार्य समेत गरिन्छ । आ.व. २०६६/६७ देखि भूमिगत जलस्रोत विकास समितिको नामबाट कार्यक्रमको संचालन गरिने छ ।

आयोजनाको शुरू मिति	:	आ.व. २०५९/६०
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	सालवसाली
कुल लागत	:	-
आ.व. २०६६/६९ को बजेट	:	रु. ७,०७,३२,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	अन्वेषण
श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- हाईड्रोजियोलजिकल अध्ययन भैरहेको ।
- अन्वेषण डीप ट्यूबवेल निर्माण भैरहेको ।
- काठमाण्डौ उपत्यका लगायत तराई तथा मध्य पहाडीका २२ जिल्लाहरूमा भूमिगत जल अनुगमन भैरहेको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- भूमिगत जलस्रोत विकास समिति तथा शाखा कार्यालयहरूको संचालन, हाईड्रोजियोलजिकल अध्ययन, अन्वेषण, डीप, मेडियम तथा स्यालो ट्यूबवेलहरू निर्माण कार्यगर्ने ।
- काठमाडौं उपत्यका लगायत तराई तथा मध्य पहाडका २२ जिल्लाहरूमा भूमिगत जल अनुगमन गर्ने ।
- सम्मानित सर्वोच्च अदालतको आदेश कार्यान्वयन सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गर्ने ।
- नेपालको Groundwater को Status, Need Assessment तथा Master Plan सम्बन्धमा Terms of Reference (TOR) तयार गर्ने कार्य ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- तराई लगायत काठमाडौं नजिकका क्षेत्रहरू र मध्य पहाडका क्षेत्रहरूको भूमिगत जल सम्बन्धी अध्ययन कार्यहरू हुने ।

४.८ भूमिगत स्यालो तथा डीप ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना

दीर्घकालीन कृषि योजनाले वार्षिक ८,८०० गोटा स्यालो ट्यूबवेल निर्माण गरी २२,००० हेक्टरमा र ५० गोटा डीप ट्यूबवेल निर्माण गरी २,००० हेक्टरमा सिंचाइ सुविधा विकास गर्ने लक्ष्य राखी बीस वर्ष अवधिको (वि.स. २०५४ देखि २०७४ सम्म) यो योजना संचालनमा रहेको छ ।

आयोजनाको शुरू मिति	:	आ.व. २०५४/५५
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	आ.व. २०७४/७५
कुल लागत	:	-
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रु. ४९,९३,९५,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	निर्माण
श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- ७,५४० वटा नयाँ स्यालो ट्यूबवेलहरू जडान भै थप १८,८५० हेक्टरमा सिंचाइ पूर्वाधार तयार भएको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

स्यालो ट्यूबवेल तर्फ

- २६ जिल्लाहरूमा उप आयोजनाको तयारी, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्य गर्ने
- १४,००० स्यालो ट्यूबवेल निर्माण गरी ३५,००० हेक्टरमा थप सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने
- कृषकहरूको सीप अभिवृद्धि तालिम तथा स्यालो ट्यूबवेलहरूको अन्वेषण तथा अध्ययन गर्ने ।

डीप ट्यूबवेल तर्फ

- ८ वटा नयाँ डीप ट्यूबवेल निर्माण गर्ने ।
- बोरिङ्ग कार्य सम्पन्न हुने ८ वटा र कमागत ४० वटा डीप ट्यूबवेलहरूको सम्पूर्ण बाकी कार्य सम्पन्न गरी १,६०० हे. मा थप सिंचाइ पुर्याउने ।
- कृषकहरूलाई तालिम दिने तथा डीप ट्यूबवेलको अन्वेषण तथा अध्ययन गर्ने ।

सामुदायिक भूमिगत जल सिंचाइ सेक्टर तर्फ

- उपभोक्ताहरूलाई ट्यूबवेलहरूको मर्मत तथा संचालन लगायत अन्य कृषिसंग सम्बन्धित तालिम दिई संस्थागत विकासमा टेवा पुऱ्याउने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- स्यालो ट्यूबवेल निर्माण गरी थप ४,४०,००० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध हुने ।

४.५ डीप तथा स्यालो ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना (राहत)

नेपाल सरकार र भारत सरकारको संयुक्त आर्थिक श्रोतमा यो योजना आ.व. २०६१/६२ देखि संचालनमा रहेको छ । पुर्वी तराईका ४ वटा जिल्लाहरू भापा, सुनसरी, सप्तरी र सिराहामा कुल २२ गोटा डीप ट्यूबवेल सिंचाइ प्रणाली निर्माण गरी ८८० हेक्टर भूमिमा बाह्रै महिना सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने यस योजनाको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । आ.व. २०६३/६४ को अन्तसम्ममा यो योजनाबाट २४० हेक्टर भूमिमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराइएकोमा आ.व. २०६४/६५ को अन्तसम्ममा थप ६४० हेक्टर भूमिमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराइएको छ । यसको अतिरिक्त धनुषा तथा महोत्तरी जिल्लामा १,००० वटा स्यालो ट्यूबवेल निर्माण तथा सिराहा जिल्लामा ३५० वटा स्यालो ट्यूबवेल निर्माण कार्य पनि यसै कार्यक्रम अन्तर्गत संचालन हुनेछ ।

आयोजनाको शुरू मिति	:	आ.व. २०६१/६२
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	आ.व. २०६८/६९
कुल लागत	:	रु २ करोड ४८ लाख
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रु. १५,१७,८२,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	निर्माण
श्रोत	:	नेपाल सरकार र भारत सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- सिराहा जिल्लामा १४० वटा स्यालो ट्यूबवेलहरूमा विद्युतीकरण, अनुगमन, आदी कार्यहरू भैरहेको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- सप्तरी, सर्लाही, रौतहट, बारा, पर्सा, चितवन, नवलपरासी, रूपन्देही तथा कपिलवस्तुमा १,३५० स्यालो ट्यूबवेल निर्माण गर्ने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- २२ वटा डीप ट्यूबवेल् तथा १,००० वटा स्यालो ट्यूबवेल् निर्माण सम्पन्न भई ३,८८० हेक्टरमा थप सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भई कृषि उत्पादनमा वृद्धि हुने ।
- २,७०० वटा डीप ट्यूबवेल् निर्माण भई ८,१०० हेक्टरमा थप सिंचाइ सुविधा उपलब्ध हुने ।

४.१० सुर्खेत उपत्यका सिंचाइ आयोजना

मध्यपश्चिमाञ्चल क्षेत्रको सदरमुकाम सुर्खेत जिल्लामा ५,०५० हेक्टर जमिनमा फैलिएको सुर्खेत उपत्यका मध्ये कृषि योग्य जमीन करिव ३,२५० हेक्टर रहेको छ र त्यस मध्ये १,३१० हेक्टर जमिनको सिंचाइ भई कृषकहरूबाट आफ्नै प्रयास तथा सिंचाइ विभागद्वारा संचालित विभिन्न कार्यक्रमहरू अन्तर्गत इत्राम खोला, खोर्के खोला लगायतका स्थानीय श्रोत प्रयोग गरी १२ वटा सिंचाइ प्रणालीहरू संचालनमा रहिआएका छन् । यसलाई व्यवस्थित गर्न र बाँकी १,९४० हेक्टर कृषि योग्य जमीन मध्ये करिव १४० हेक्टर भिरालो/पाखोलाई छाडेर १,८०० हेक्टर जमीनमा थप सिंचाइको व्यवस्था गर्नु आवश्यक छ ।

वि.सं. २०४५ सालमा विभिन्न चरणहरूमा अध्ययन गरी चिंगाड लगायत खहरे र भुप्रा खोलाहरू समेतबाट पानी ल्याई सुर्खेत उपत्यकाको सिंचाइ गर्न पहाडी क्षेत्रमा ज्यादै लामो idle length हुने, पछि मर्मत संभारको क्रममा जटिलता तथा हालका वर्षहरूमा सुर्खेत उपत्यकामा देखिएको बढ्दो शहरीकरण समेतलाई ध्यानमा राखी उक्त अवधारणालाई केही परिमार्जन गरी भुप्रा र खहरे खोलाहरू मात्र प्रयोग गरी २४ कि.मी. मुल नहर बनाई थप नयाँ १,८०० हेक्टर कमाण्ड क्षेत्रलाई सिंचाइ सेवा सुनिश्चित गर्नुका साथै १,२०० हेक्टर जमीन सिंचाइ गर्ने पुरानो संरचनाहरूको सुदृढीकरण तथा व्यवस्थापन सहितको अवधारणा बनाई आयोजनाको काम अघि बढाइएको छ । कुल ४० करोड इष्टिमेट रहेको यस आयोजनाको प्रति हेक्टर लागत रु. २,२२,००० (रु. दुई लाख बाइस हजार मात्र) रहेको छ । आ.व. २०६४/६५ देखि यस आयोजना शुरू भई वि.सं. २०६८/६९ मा सम्पन्न गरिने लक्ष्य छ ।

■ आयोजनाको शुरू मिति	:	आ.व. २०६४/६५
■ आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	आ.व. २०६८/६९
■ कुल लागत	:	रु. ४० करोड
■ आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रु. १२,५६,०००/-
■ आयोजनाको प्रकृति	:	निर्माण
■ श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- आयोजनाको लागत अनुमान तथा स्वीकृति प्रक्रियामा रहेको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- स्रोतमा पानी उपलब्धताको एकीन भैसकेपछि तदनुरूप प्रतिबेदन परिमार्जन गरी आयोजना स्वीकृतिको प्रक्रिया अगाडि बढाइने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- सिंचित क्षेत्र अभिवृद्धि हुनुका साथै सुर्खेत उपत्यकाको २,००० हे. मा सिंचाइ सेवा व्यवस्थित हुने ।

४.११ मर्मत संभार आयोजना

यस कार्यक्रम अन्तर्गत निर्माण पुरा भएका ठुला तथा मझौला सिंचाइ आयोजनाहरूको उपादेयतालाई घट्न नदिइ व्यवस्थित रूपमा सिंचाइ सेवा उपलब्ध गराउने उद्देश्य अनुरूप विभिन्न सिंचाइ प्रणालीहरूको मर्मत संभार गरि संचालन भई आएको छ । संयुक्त व्यवस्थापन अन्तर्गत संचालनमा रहेका सिंचाइ प्रणालीहरू (JMISs) तथा कृषक व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरू (FMISs) को मर्मत संभारको कार्य नेपाल सरकारको आफ्नै श्रोत र साधनबाट संचालन भैरहेका छ ।

आयोजनाको शुरू मिति	:	-
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	सालवसाली
कुल लागत	:	रु. ४०,६७,५५,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	मर्मत संभार, संचालन (O&M) र दिगो व्यवस्थापन
श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- मर्मत संभार आयोजना अन्तर्गत संयुक्त व्यवस्थापनमा संचालित ३२ वटा सिंचाइ प्रणालीहरूको नियमित मर्मत संभार कार्य भैरहेको ।
- करीब ४०० वटा कृषकद्वारा व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरूको मर्मत संभार कार्य भएको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- मर्मत संभार योजना अन्तर्गत संयुक्त व्यवस्थापनमा संचालित सिंचाइ प्रणालीहरूको सालवसाली नियमित मर्मत संभार कार्य गरी सिंचाइ सेवा व्यवस्थित गर्ने ।

- माग भै आएका र सम्भाव्य देखिएका कृषक व्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरूको मर्मत संभार कार्य गरी सिंचाइ सेवा व्यवस्थित गर्ने ।
- सिंचाइ विभागले कृषि विभाग, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् र कृषि विकास बैंकसंग समन्वय गरी एकीकृत बाली तथा जल व्यवस्थापन कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- कृषि प्रविधिहरू एकीकृत गरी कृषक समक्ष पुऱ्याई उत्पादकत्व र बाली सघनतामा वृद्धि गरी पानीको उत्पादकत्व बढाउने ।
- केही पहाडी सिंचाइ प्रणालीहरूको पुर्नस्थापनाको कार्य चालु रहने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- सम्पन्न भै सकेका विभिन्न सिंचाइ प्रणालीहरूको आवश्यकता अनुसार मर्मत सम्भार भई नियमित रूपमा सञ्चालन हुन गई कृषि उत्पादन वृद्धि हुने ।

४.१२ बृहत सिंचाइ योजनाको पुनर्स्थापना (नारायणी सिंचाइ प्रणाली)

नारायणी अंचल पर्सा, वारा एवं रौतहट जिल्लाको दक्षिणी भेगका ३७,४०० हेक्टर जग्गामा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराई कृषि उत्पादनमा अभिवृद्धि गरि स्थानीय कृषकहरूको जीवनस्तर उकास्ने उद्देश्यले नारायणी (गण्डक) नदीमा वैरेज निर्माण गरि नहर प्रणाली विकास गरिएको छ । भारत सरकारद्वारा विकास गरिएको यो प्रणालीको हेडवर्क्स नेपाल भारतको सिमानामा नारायणी नदीमा भारतको बिहार राज्यको वाल्मीकीनगरमा निर्माण गरि पूर्वी मुल नहर (तिरहुत मुल नहर) को दोन शाखा नहर मार्फत पश्चिम चम्पारनको इनर्वा गाउँ एवं नेपालको पर्सा जिल्लाको जानकीटोल गा.वि.स.बाट नेपालमा प्रवेश गराई नेपाल पूर्वी नहरमा पानी उपलब्ध गराईएको छ । २,५०० क्युसेक क्षमताको ९२ कि.मि. लामो दोन शाखा नहरको अन्तिम बिन्दुबाट नेपालको लागि ८५० क्युसेक क्षमताको नेपाल पूर्वी नहर एवं १,५५० क्युसेक क्षमताको बिहारको घोरासहन शाखा नहर विकास गरिएको छ । यो प्रणाली सन १९७५ एवं १९७६ मा दुई चरणमा नेपाल सरकारलाई हस्तान्तरण गरियो । तदुपरान्त विश्व बैंकको ऋण सहायतामा नेपाल सरकारद्वारा कमाण्ड क्षेत्र विकास कार्यक्रम संचालन गरि ७५ हेक्टर को सिंचाई रोटेशन ब्लक बनाई फार्म स्तरसम्मको प्रणाली विकसित गरिएको छ ।

सिंचित क्षेत्र (सतह तर्फ)	:	२८,७०० हेक्टर
भूमिगत	:	२,७०० हेक्टर
कुल	:	३१,४०० हेक्टर

व्लक	:	१५ वटा
मुल नहर (नेपाल पूर्वी नहर) (NEC):		८१ कि.मी. (८५० क्यूसेक क्षमता)
मुल शाखा नहर (MSC)	:	१७ वटाको १३७ कि.मि.
शाखा नहर (BSC)	:	५० वटाको २३३ कि.मि.
उपशाखा नहर (SSC)	:	४०८।५ कि.मि.
प्रशाखा नहर (टर्सरी)	:	१,४६८ कि.मि.
निकास नहर	:	३०८ कि.मि.
संरचनाहरू	:	३,५७४ गोटा
आयोजनाको शुरू मिति	:	आ.व. २०६१/६२
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	आ.व. २०६८/६९
कुल लागत	:	रु. १ अर्ब ५० करोड
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रु. ६,२०,२७,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	सुदृढीकरण/पुनर्स्थापना
श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- नारायणी सिंचाइ प्रणाली, पर्सा अन्तर्गत मूलनहर तथा शाखा प्रशाखा नहर जिर्णोद्धार कार्य भएको ।
- अन्य बृहत सिंचाइ प्रणालीहरू (कोशी पम्प, कमला र नारायणी लिफ्ट सिंचाइ प्रणाली) को अध्ययन कार्य भैरहेको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

नारायणी अञ्चल सिंचाइ प्रणाली तर्फ

- मुल नहर, शाखा प्रशाखा नहर, नहर संरचनाहरूको पुनर्स्थापना कार्यलाई निरन्तरता दिने ।
- सर्भिस रोड मर्मत सुधार कार्य गर्ने ।
- कमाण्ड क्षेत्र बचाउ कार्य गर्ने ।
- शाखा प्रशाखा नहर लाइनिङ गर्ने ।
- अन्य बृहत सिंचाइ प्रणालीहरूको अध्ययन तथा पुनर्स्थापन कार्य क्रमिक रूपमा शुरू गर्ने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- ७१,४०० हे. को बृहत सिंचाइ प्रणालीहरूको दिगो व्यवस्थापन भई उत्पादनमा बृद्धि हुने ।

४.१३ बागमती सिंचाइ आयोजना

बागमती सिंचाइ आयोजना नेपालका बृहत सतह सिंचाइ आयोजनहरू मध्ये एक हो । बागमती सिंचाइ आयोजनाको प्रारम्भ सुनकोशी तराई आयोजनाको रूपमा शुरू भएको हो । UNDP र FAO ले सन् १९६७ देखि १९७२ सम्ममा यसको गुरु योजनाको अध्ययन गरेको थियो । बागमती सिंचाइ आयोजनाको प्रथम चरणमा सर्लाही जिल्लाको १४,००० हेक्टर र रौतहट जिल्लाको २३,००० हेक्टर गरी जम्मा ३७,००० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले नेपाल सरकारको आफ्नै श्रोतमा आ.व. २०३५/३६ मा निर्माण कार्य शुरू गरिएको हो । यस आयोजना अन्तर्गत आवश्यक संरचना सहित पश्चिम मुल नहर तथा प्रशाखा नहर सहित भलोहिया शाखा नहर र केही निर्माण उपकरण खरिद गर्न २० जुन १९८७ मा साउदी विकास कोषसंग ३० मिलियन साउदी रियालको पहिलो ऋण सम्झौता भएको थियो । यस आयोजनाको गेट निर्माणको लागि जापानी ऋण विमोचन कोषबाट आर्थिक तथा UNDP बाट प्राविधिक सहयोग प्राप्त भएको थियो ।

वि.स. २०५० सालको बाढीबाट क्षतिग्रस्त भएको आयोजनाको व्यारेज तथा नहर प्रणालीको पुनः निर्माण, पश्चिमी नहर प्रणाली अन्तर्गत वगही र बहुअरी शाखा नहरको निर्माण र भलोहिया शाखा अन्तर्गत १२,५०० हेक्टरमा कमाण्ड क्षेत्र विकास गर्नको लागि साउदी विकास कोष संग १२ जुन १९९५ मा ७४ मिलियन साउदी रियालको दोश्रो ऋण सम्झौता भएको थियो । यसका अतिरिक्त पूर्वी नहर प्रणाली अन्तर्गत प्रशाखा नहर निर्माण, ८,३७६ हेक्टरमा कमाण्ड क्षेत्र विकास, नहर निरीक्षण सडकमा ग्राभेलिङ गर्न र आयोजनाको कमाण्ड क्षेत्र भित्र परेका नदीहरूमा नदी नियन्त्रण कार्य गर्नका लागि २३ डिसेम्बर १९९७ मा साउदी विकास कोषबाट थप ४०।६ मिलियन साउदी रियाल ऋण सहयोग प्राप्त भएको थियो ।

हालसम्म भरपर्दो किसिमले सिंचाइ सुविधा नपुगेको करिव १६,६०० हेक्टर मध्ये सर्लाही तर्फ १३,६०० हेक्टर र रौतहट तर्फ ३,००० हेक्टर क्षेत्रमा सिंचित क्षेत्र विकास कार्यक्रम लागु गर्ने, मुलनहरहरूमा silt ejector निर्माण गर्ने, सिंचित क्षेत्र भित्र रहेका लिंक तथा कृषि सडकहरूमा ग्रेभेलिङ गर्ने, सिंचित क्षेत्रको बचाउ तथा संरक्षण गर्ने कार्य तथा परामर्श सेवाको लागि फेरि साउदी विकास कोषसंग ३ सेप्टेम्बर २००७ मा ५६।२५ मिलियन साउदी रियालको सम्झौता भएको छ ।

पहिलो चरण : प्रथम फेज

- सर्लाही जिल्लाको भीम नदी देखि पश्चिम र रौतहट जिल्लाको लमाहा नदी देखि पूर्व (मनुष्मारा र लखनदेही नदी बीचको ३,५०० हेक्टर बाहेक) बीचको ३७,६०० हेक्टर खेतीयोग्य जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।
- रौतहट जिल्लाको लमाहा नदी देखि पश्चिम र लालबकैया नदीदेखि पूर्व बीचको ८,००० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।
- यसरी पहिलो चरण प्रथम खण्ड अन्तरगत कुल ४५,६०० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।

पहिलो चरण : दोश्रो फेज

- बारा जिल्लाको लालबकैया नदी देखि पश्चिम र पसाहा नदी देखि पूर्व बीचको खेती योग्य २२,४०० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।
- अतः पहिलो चरण अन्तर्गत कुल ६८,००० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।

दोश्रो चरण :

- व्यारेज भन्दा माथि तर्फ (U/S) बागमती नदीमा उच्च बाँध (high dam) निर्माण गरी १४० मेगावाट विद्युत उत्पादन गर्ने ।
- सर्लाही जिल्लाको भीम नदी देखि पूर्वको सर्लाही, महोत्तरी र धनुषा जिल्लाको ५४,००० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।
- तसर्थ पहिलो र दोश्रो चरण गरी कुल क्षेत्रफल १,२२,००० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।

प्रथम चरण: प्रथम र दोश्रो फेज

आयोजनाको शुरू मिति	:	आ.व. २०३५/३६
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	आ.व. २०६८/६९
कुल लागत	:	रु. ६ अर्ब २ करोड २६ हजार
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रु. ४०,१५,८८,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	निर्माण
श्रोत	:	नेपाल सरकार र साउदी विकास कोष

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- ३५ कि.मी. सेकेण्डरी नहर (पूर्वी र पश्चिमी) हरूको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको ।
- नहर निरीक्षण सडकमा ग्राभलिङ्ग गर्ने कार्य ३३ कि.मी. मा सम्पन्न भएको ।
- २,००० हेक्टरमा कमाण्ड क्षेत्र बचाउ कार्य सम्पन्न भएको ।
- ४५,६०० हेक्टर जग्गामा सिंचाइको लागि barrage र नहर संचालन तथा मर्मत सम्भार कार्य भैरहेको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- जग्गा अधिग्रहण कार्य ।
- १० कि.मि. सेकेण्डरी नहरको निर्माण ।
- १,००० हेक्टरमा कमाण्ड क्षेत्र बचाउ कार्य गर्ने ।
- ४५,६०० हेक्टरमा निर्मित नहर संरचनाहरूको मर्मत गरी नहर संचालन गर्ने ।
- पश्चिमी मूल नहरको ५०० मि. र त्यस अन्तर्गत ७०० मि. शाखा नहरहरूको सुदृढीकरण गर्ने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- सर्लाही तथा रौतहटमा थप कमाण्ड क्षेत्र विकास हुने ।
- कमाण्ड क्षेत्र विकास बाट ४५,६०० हेक्टरमा व्यवस्थित सिंचाइ सेवा उपलब्ध हुने ।

४.१४ बबई सिंचाइ आयोजना

बबई नदीमा बाँध बनाइ बर्दिया जिल्लाको करिव १३,२४० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले यो आयोजना सन १९८३ मा तर्जुमा गरिएको थियो । बजेटको व्यवस्था हुन नसकी आ.व. २०४४/४५ सम्म संचालन हुन सकेन । पूर्व पश्चिम राजमार्गको बबई नदीमा पर्ने पुल पनि यसै बाँध साथ सम्मिलित भएकोले करीव रू. ६३ करोडको लागतमा नेपाल सरकारको साधन र श्रोतबाट आ.व. २०५३/५४ मा वियरकम ब्रिज निर्माण कार्य पुरा गरि २८ कि.मि. मुल नहर निर्माण गरि किसानहरूको नहरमा पानी संचालन भैरहेको छ ।

आयोजनाको शुरू मिति	:	आ.व. २०४५/४६
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	आ.व. २०६८/६९
कुल लागत	:	रू. २ अर्ब ८७ करोड १२ लाख १६ हजार

आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रु. २९,८५,००,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	निर्माण
श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- ब्रान्च, सेकेण्डरी र टर्सरी नहरको निर्माण कार्य १५ कि. मी. सम्पन्न भएको ।
- साईफन निर्माण कार्य (साईफन सम्बन्धि संरचना एवं ढोढरी लिंक नहर निर्माण) मा लगभग २७ प्रतिशत प्रगति भएको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- हेडवर्क्स तथा मुल नहर संचालन ।
- मुल नहर बिस्तारको निर्माण कार्य गर्ने ।
- शाखा/प्रशाखा नहरको निर्माण गर्ने ।
- साईफन निर्माणको कार्यलाई निरन्तरता दिने ।
- जग्गा अधिग्रहण कार्य गर्ने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- बर्दिया जिल्लाको ३८,२४० हे. जमिनमा भरपर्दो सिंचाइ सुविधा उपलब्ध हुने ।

४.१५ महाकाली सिंचाइ आयोजना (तेस्रो चरण)

सुदुर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रको महाकाली अञ्चल, कञ्चनपुर जिल्लामा संचालित यस महाकाली सिंचाइ परियोजनाको पानीको श्रोत महाकाली नदी हो । भारतको शारदा ब्यारेजबाट नेपाललाई हिँउदमा १५०क्यूसेक तथा वर्षायाममा (१५ मई देखि १५ अक्टोबर सम्म) ४६० क्यूसेक र पानी बढी भएका खण्डमा अधिकतम १,००० क्यूसेकसम्म उपलब्ध गरीने गरी भारत सरकारसंग सन् १९२० मा सम्झौता भएको थियो । नेपाल सरकारले करिब रु. २ करोडको लागतमा आर्थिक वर्ष २०२७/२८ देखि मुल नहर र शाखा नहरहरूको निर्माण कार्य शुरू गरी वि.सं. २०३३ सालमा पुरा भएपछि २,६५० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराइएको थियो । आ.व. २०३७/३८ देखि प्रथम चरण र आ.व. २०४६/४७ देखि दोस्रो चरणको कार्य शुरू भएको थियो । नेपाल सरकार तथा भारत सरकार बीच सम्पन्न शारदा बाँध टनकपुर बाँध तथा पञ्चेश्वर परियोजना समेत महाकाली नदीको एकीकृत विकास सम्बन्धी सन्धि अनुसार नेपाललाई शारदा बाँधबाट वर्षा याममा १,००० क्यूसेक पानी प्राप्त हुने भएकोले परियोजनाको प्रथम चरण अन्तर्गतको मुल नहरको क्षमता पनि पहिलेको ४६० क्यूसेकबाट १,००० क्यूसेक क्षमताको लागि नहरको रिमोडेलिङ्गको कार्य पुरा गरिएको थियो ।

प्रथम चरण

आयोजनाको अवधि : आ.व. २०३७/३८ देखि २०४२/४३ सम्म
सिंचित क्षेत्र : ४,८०० हेक्टर

मुख्य मुख्य कार्यहरू:

१. मूल नहर निर्माण/नवीकरण	-	१३.७० कि.मी.
२. मूल नहरमा स्ट्रक्चर	-	६४ गोटा
३. शाखा नहरको (क) नवीकरण	-	३७.१ कि.मी.
(ख) नयां निर्माण	-	१५७.७ कि.मी.
(ग) स्ट्रक्चर	-	३०२ गोटा
४. टर्सरी नहर (क) नवीकरण	-	३४.८ कि.मी.
(ख) नयां निर्माण	-	१७,१२० कि.मी.
(ग) स्ट्रक्चर	-	१,२७६ गोटा
५. ड्रेनेज (क) नवीकरण	-	१०२.३ कि.मी.
(ख) नयां निर्माण	-	१२१.८० कि.मी.
(ग) स्ट्रक्चर	-	८२६ गोटा
६. ग्रेभलिङ्ग (क) सर्भिस रोड	-	५५.६० कि.मी.
(ख) ग्रामिण सडक	-	१५.०० कि.मी.
७. नदी नियन्त्रण कार्य (क) महाकाली नदी	-	०.५ कि.मी.
(ख) रोटेला नदी	-	२.२ कि.मी.

दोश्रो चरण

आयोजनाको अवधि : आ.व. २०४६/४७ देखि २०५४/५५ सम्म
सिंचित क्षेत्र : ६,८०० हेक्टर

मुख्य मुख्य कार्यहरू:

१. मुख्य तथा शाखा नहर	-	१३५ कि.मी.
२. ड्रेनेज च्यानल	-	४० कि.मी.
३. ग्रामेल सडक (गाउँ सडक समेत)	-	१२९ कि.मी.
४. नदी डाइभर्सन	-	४ कि.मी.
५. टर्सरी नहर (क) नहर निर्माण	-	२५७ कि.मी.
(ख) स्ट्रक्चर निर्माण	-	३,९६२ वटा

तेस्रो चरण

आयोजना शुरू मिति	:	आ.व. २०६३/६४
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	आ.व. २०७०/७१
कुल लागत	:	रु. ८ अर्व
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रु. १८,१७,३७,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	निर्माण
श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- महाकाली सिंचाइ योजना तेस्रो चरण प्रथम खण्डको ९ कि.मि. मूल नहर निर्माण कार्यलाई निरन्तरता दिइएको तर जग्गाको मुआब्जा विवादको कारण लक्ष्य अनुरूप प्रगति नभएको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- मूल नहरको प्रथम ३ कि.मि. पछिको ९.७ कि.मि. सम्मको निर्माणको लागि जग्गा अधिग्रहण गर्ने ।
- मूल नहरको प्रथम ३ कि.मि. पछिको ९.७ कि.मि सम्ममा माटोको कार्य क्रमश शुरू गर्ने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- ३२,५०० हे. थप क्षेत्रमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भै कृषि उत्पादन बढ्न गई देशको अर्थतन्त्रमा थप योगदान पुग्ने ।

४.१६ सुनसरी मोरङ सिंचाइ आयोजना (तेस्रो चरण)

यो आयोजना सुनसरी र मोरङ जिल्लाको करीव ६८,००० हेक्टर कृषि योग्य जमिनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउन शुरू भएको वृहत आयोजना हो । सन् १९७५ मा भारत सरकारबाट चतरा नहर योजना नेपाल सरकार लाई हस्तान्तरण भएपछि नहरको सुधार र सिंचाइ क्षेत्रको विकास गर्ने कार्यका लागि विश्व बैंकबाट सन् १९७८ मा ऋण सहयोग प्राप्त गरि यो योजना शुरू गरिएको थियो । यस योजना विभिन्न चरणमा शुरू गरिएको छ ।

प्रथम चरण

योजनाको अवधि	:	आ.व. २०३५/३६ देखि २०४२/४३ सम्म
सिंचित क्षेत्र	:	९,७५० हेक्टर
कुल लागत	:	३७.५ मिलियन यु.एस. डलर

दोश्रो चरण

योजनाको अवधि	:	आ.व. २०४५/४६ देखि २०५३/५४ सम्म
सिंचित क्षेत्र	:	१६,७०० हेक्टर
कुल लागत	:	४९.९ मिलियन यु.एस. डलर

हेडवर्क सुधार कार्य

योजनाको अवधि	:	आ.व. २०५०/५१ देखि २०५३/५४ सम्म
कुल लागत	:	२९.६८ मिलियन यु.एस. डलर

मुख्य मुख्य कार्यहरू

- पुरानो इन्टेक भन्दा करीव १,३०० मीटर माथि अर्को नयाँ इन्टेकको (डिजाइन क्षमता ४५ घन मी/से बाट बढाई ६० घन मि/से) को कार्य ।
- नयाँ इन्टेक र पुरानो इन्टेक बीच १,००० मीटर आर सि.सि. कल्भर्टको निर्माण काम ।
- डिसिल्टिङ्ग वेशिनमा जम्मा हुने सिल्ट नियमित रूपमा निकाल्न ड्रेजिङ्ग सिष्टमको जडान तथा संचालन गर्ने काम ।
- हालको इन्टेक भन्दा १,३०० मिटर माथि इन्टेक सार्दा उपलब्ध हुने हेडबाट ३२ मेगावाट सम्म विद्युत शक्ति प्राप्त गर्न सकिने हुनाले चतरा मुल नहरको आर.डि. ८।५ मा माइक्रो हाइड्रोपावर प्लान्ट स्थापना गरि यसबाट प्राप्त विद्युत प्रणालीलाई राष्ट्रिय ग्रीडमा जोड्ने जसबाट ड्रेजिङ्ग मसिन चलाउनका साथै राष्ट्रिय ग्रीडमा पनि बढि भएको विद्युत सप्लाई गर्ने काम ।

तेश्रो चरण : प्रथम फेज

योजनाको अवधि	:	आ.व. २०५४/५५ देखि २०५८/५९
सिंचित क्षेत्र	:	११,५०० हेक्टर
कुल लागत	:	३९.१२ मिलियन यु.एस. डलर

मुख्य मुख्य कार्यहरू

- विराटनगर शाखा नहर अन्तर्गत ३,३०० हेक्टर जमिनमा कमाण्ड क्षेत्र विकास कार्य,
- हरिनगरा, महादेवकौल शाखा नहरको ८,२०० हेक्टर जमिनमा कमाण्ड क्षेत्र विकास कार्य,
- बुढी खोला एक्वेडक्ट कम ब्रिजको पुनः निर्माण कार्य ।
- चतरा मुल नहर सुदृढीकरण कार्य ।
- ५.५ कि.मी. कोशी तटबन्ध निर्माण ।

तेश्रो चरण : दोश्रो फेज

आयोजनाको शुरू मिति	:	आ.व. २०५४/५५
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	सालबसाली
कुल लागत	:	-
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रु. २९,७९,२९,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	मर्मत र सुधार
श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- सिंचाइ प्रणालीको वार्षिक मर्मत तथा सञ्चालन भैरहेको ।
- सितागञ्ज शाखाको थलहा एक्वेडक्ट मर्मत तथा बचावट कार्य भैरहेको ।
- नयाँपटी शाखाको २६ आर.डि. को एक्वेडक्ट पुनः निर्माण कार्य भैरहेको ।
- मुल नहरको १३ आर.डी., ४८ आर.डी. र ८० आर.डी. को संरचनाहरू पुनःनिर्माणको कार्य भैरहेको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- सिंचाइ प्रणालीको मर्मत संभार गरी नहर संचालन गर्ने ।
- प्रणाली दिगो व्यवस्थापनको कार्य ।
- जीर्ण नहर संरचनाहरू मध्ये केहीको पुनर्स्थापना/पुनः निर्माण कार्यहरू लाई निरन्तरता दिने ।
- नहरमा थ्रिग्रेको बालुवा सफा गर्न ड्रेजर (dredger) खरीद प्रक्रिया शुरू गर्ने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- योजना अन्तर्गत सुनसरी र मोरङ जिल्लाको गरी ६८,००० हे. जमिन मध्ये बर्षे बाली, हिउदे बाली र चैते बालीमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउन निर्माण भएका नहरहरूको आवश्यक मर्मत तथा पुनः निर्माण गरी सञ्चालन हुने ।

४.१७ प्रगन्ना तथा बड्कापथ सिंचाइ आयोजना

दाङ्ग जिल्लाको देउखुरी उपत्यकाका लालमटिया, सिसनीया, सोनपुर चौलाही गा.वि.स. अन्तरगत ५,८०० हेक्टर (सुधार ५,२०० हेक्टरमा) तथा विस्तार ६०० हेक्टर कृषियोग्य जमिनमा पश्चिम राप्ती तथा दोलाई नदीको पानी प्रयोग गरी बर्षे भरि सिंचाइ सुविधा पुर्‍याउने उद्देश्यले दातृ संस्था कुवेत फण्ड फर अरब इकोनोमिक डेभलोपमेन्टको (KFAED) ऋण सहयोग, नेपाल सरकार र उपभोक्ता कृषकहरूको जनसहभागितामा जनवरी १, १९९९ बाट प्रगन्ना कुलो सिंचाइ आयोजनाको कार्य शुरू भएपनि अध्ययन तथा मुख्य नहरको रेखाङ्कनमा विवाद आदि कारणले गर्दा वास्तविक निर्माण कार्य जुन, २००२ बाट मात्र शुरू भएको हो ।

पूर्व-पश्चिम राजमार्गको भालुवाङ्ग स्थित राप्ती नदीको पुल भन्दा केही तलबाट सो नदीमा ३ वटा साइड इन्टेक, मुख्य नहर र सो अन्तर्गतका अन्य संरचनाहरूको निर्माण कार्य सम्पन्न गरिने लक्ष लिइएको यस आयोजनाको मुख्य कार्यहरूमा सिभिल वर्क्स, कृषि विस्तार सेवा संस्थागत विकास र परामर्श सेवा आदि रहेका छन् । सिभिल वर्क्स तर्फ प्रमुख संरचनाहरूमा, राप्ती नदीमा बनाइने तीन साइड इन्टेकहरूको अलावा अन्य नदीमा तीनवटा वीयरहरू, मुख्य नहर (लाइनिङ्ग समेत, क्रस रेगुलेटर, हेड रेगुलेटर, पुल तथा पुलेसाहरू, क्रस ड्रेनेज स्ट्रक्चरहरू एवं राप्ती नदीको दायाँ किनारमा १० कि.मी. लामो तटबन्ध, भवनहरू (ग्रेन स्टोरेज भवन तिन वटा र अपरेशन भवन दुईवटा) आदि रहेका छन् । यसको अलावा आयोजनको कमाण्ड क्षेत्र भित्र २ सय वटा पीट ल्याट्रिन समेत रहेका छन्

आयोजनाको शुरू मिति	:	आ.व. २०५६/५७
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	आ.व. २०६६/६७
कुल लागत	:	रु. ८६ करोड ४ लाख ५२ हजार
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रु. ४,११,०१,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	निर्माण
श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- प्रगन्ता कुलो सिंचाइ आयोजनाको निर्मित नहर संरचनाको मर्मत तथा संचालन कार्य भएको ।
- बड्कापथ सिंचाइ आयोजनाको EIA प्रतिवेदन स्वीकृत भएको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- सिंचाइ संरचनाहरूको नियमित मर्मत संभार तथा नहर संचालन ।
- केही संरचनाहरू निर्माण गर्ने ।
- कृषक उपभोक्ताहरूको संस्थागत विकासको कार्य ।
- बड्कापथ सिंचाइ आयोजनाको निर्माण कार्यहरू क्रमशः शुरू गर्ने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- दाङ जिल्लाको देउखुरी उपत्यका भित्रका चौलाही, सोनपुर, सिसनिया र लालमटिया गा.वि.स. का ५,८०० हे. जग्गामा वर्षेभरी भरपर्दो सिंचाई सुविधा उपलब्ध हुने ।
- बड्कापथ सिंचाइ आयोजना तयार हुने ।

४.१८ सिक्टा सिंचाइ आयोजना

सन् १९७५ मा यस आयोजनाको pre-feasibility अध्ययन यु.एन.डि.पि. र एशियाली विकास बैंकको सहयोगमा जर्मन परामर्श दातृ फर्म Lahmeyer International GmbH ले शुरू गरि यसको प्रतिवेदन वि.स. २०३६ (सन् १९८०) मा तयार गरेको थियो । यो सिंचाइ आयोजना मध्य पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको बाँके जिल्लामा अवस्थित छ । बाँकेको अगैयामा राप्ती नदीमा बाँध निर्माण गरी सो जिल्लाका ३४ वटा गा.वि.स. र नेपालगंज नगरपालिका अन्तरगतको समेत ३३,७६६ हेक्टर भूमिमा सिंचाइको लागि पानी उपलब्ध गराउने यस आयोजनाको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । यसका साथै निर्माण गरिने बाँधबाट बाँयातर्फ रहेको राजकुलो सिंचाइ योजनाको १,८०० हेक्टरमा भरपर्दो सिंचाइ सुविधा प्राप्त हुनेछ । यसरी यस आयोजनाबाट ३५,५६६ हेक्टर कृषि योग्य भूमिमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध हुने लक्ष्य रहेको छ । यस आयोजना क्षेत्रको सीमाना उत्तरमा पूर्व पश्चिम राजमार्ग, पूर्वमा राप्ती नदी, दक्षिणमा नेपाल भारत सीमाना र पश्चिममा मान खोला रहेको छ ।

आयोजना अन्तरगत निर्माण गर्नुपर्ने कार्यहरू

यस आयोजना अन्तरगतको करिब ३६,००० हेक्टर जमीनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउनका लागि निम्न बमोजिमका संरचनाहरू निर्माण गर्नुपर्ने छ ।

- बाँके जिल्लाको अगैयामा barrage निर्माण,
- हेडवर्क्सको दाँया किनारामा ६२।५ क्यूमेक्स बहाव क्षमता भएको हेडरेगुलेटर र डिसिल्टिङ वेसिनको निर्माण,
- हेडवर्क्सको बाँया तर्फ हाल संचालनमा रहेको राजकुलो सिंचाइ आयोजनाको लागि एउटा हेडरेगुलेटरको निर्माण,
- करीव ६४० मी. लामो १२।५ क्यूमेक्स क्षमताको under sluice सहित ६२।५ क्यूमेक्स क्षमताको डिसिल्टिङ वेसिनको निर्माण,
- हेडवर्क्स देखि कमाण्ड क्षेत्रसम्म जोड्ने ५० क्यूमेक्स क्षमता भएको ५० कि.मी. लामो मुल नहर निर्माण,
- जम्मा २३३ कि.मी. शाखा र उप शाखा नहरहरूको निर्माण
- कमाण्ड क्षेत्र विकास कार्य
- सिंचित क्षेत्रबाट पानीको निकासका लागि ड्रेनेज सिष्टम निर्माण
- बाढीबाट कमाण्ड क्षेत्रको बचावका लागि आवश्यक प्रोटेक्शन कार्यहरू ।

आयोजनाको शुरू मिति	:	आ.व. २०५९/६०
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	आ.व. २०६८/६९
कुल लागत	:	रु. १२ अर्व
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रु. ९९,६४,५०,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	निर्माण
श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- मूल नहरको विभिन्न स्थान (chainage ०+००० देखि १५+००० सम्म) मा गरी ०.८५ कि.मी. माटो खन्ने कार्य सम्पन्न भएको ।
- ६.७२ कि.मी. नहर लाईनिङ्ग कार्य सम्पन्न भएको ।
- ११ वटा संरचनाहरूको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको ।
- arch barrel (arch roof बाहेक) को निर्माण ६२२ मी. सम्पन्न भएको ।
- arch barrel को arch roof ३७४ मी. निर्माण सम्पन्न भएको ।

- मुल नहरको १५ देखि ३५ कि.मी. सम्मको निर्माण कार्यको लागि ठेक्का पट्टाको व्यवस्थापन कार्य भैरहेको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- मूलनहरको १५ कि.मि. सम्मको क्रमागत निर्माण कार्य सम्पन्न गर्ने ।
- मूलनहरको १५ देखि ३५ कि.मि. सम्मको कार्यको लागि ठेक्का पट्टाको व्यवस्था गरी कार्य सुरु गर्ने ।
- मूलनहरको ३५ देखि ५० कि.मि. खण्डको सर्भेक्षण तथा लागत अनुमान तयार गर्ने ।
- नहर तथा संरचना निर्माणको लागि जग्गा अधिग्रहण गर्ने ।
- परामर्श सेवा सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- **HeadWorks** को **Gate** को डिजाइन तथा लागत अनुमान तयार गर्ने र सो को ठेक्का पट्टाको व्यवस्था गरी निर्माण कार्य सुरु गर्ने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- बाँके जिल्लाको ३६,००० हेक्टर जमिनमा थप सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने तर्फ आवश्यक संरचनाहरूको निर्माण हुँदै जाने ।

४.१५ नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना

आर्थिक, प्राविधिक, श्रोत को उपलब्धता, भौगोलिक अवस्थिति जस्ता विभिन्न कारणवश सिंचाइ सुविधा पुर्‍याउन नसकिएको कृषि योग्य जमिनमा हाल उपलब्ध परम्परागत प्रविधि भन्दा पृथक प्रविधिको उपयोग गरि सिंचाइ सुविधा पुर्‍याउने उद्देश्यले दशौँ योजना तथा सिंचाइ निति अनुसार नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजनाको (Non Conventional Irrigation Technology Project) को शुरुवात भएको हो । त्यस्ता क्षेत्रमा वसोवास गर्ने अधिकांश कृषकहरूलाई ज्यादै न्यून आय भएका अन्य अवसर तथा विकासको प्रतिफलबाट समेत वञ्चित र आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा उपेक्षित एवं पिछडिएका समुदाय अन्तर्गत वर्गीकृत गर्न सकिन्छ । त्यस्ता उपेक्षित, पिछडिएका सीमान्त कृषकहरूको भूमिमा सिंचाइ सुविधा पुर्‍याई दीर्घकालीन कृषि कार्यक्रमले परिलक्षित गरे बमोजिम गरिबी न्यूनीकरणका लागि कृषि उत्पादन बृद्धि गरि तिनलाई गरिबीको दुष्चक्रबाट निकाल्ने गरिबी निवारणको राष्ट्रिय अभियानमा केहि मात्रामा भएपनि योगदान दिन यस आयोजनाको शुरुवात गरिएको हो । यस आयोजना अन्तर्गत सम्पन्न योजनाहरूको हालसम्मको अनुभवको आधारमा पनि

यसले आफ्नो उद्देश्य अनुरूप गरिबी निवारणको लक्ष्य हासिल गर्ने काममा कुनै द्विविधा रहनु पर्ने स्थिति नभएको तथ्य निर्विवाद छ ।

आयोजनाको शुरू मिति	:	आ.व. २०६०/६१
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	सालबसाली
कुल लागत	:	रु. ८० करोड
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रु. १२,८०,३०,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	निर्माण
श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- विभिन्न जिल्लामा सिमान्त लगायत अन्य कृषक उपभोक्ताबाट माग भई आएका नयाँ प्रविधिमा आधारित क्रमागतका २२३ वटा सिंचाइ योजनाहरू (जस्तै स्प्रिंकलर, थोपा, पानी संकलन पोखरी आदी) मध्ये ५० वटाको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको ।
- पहिचान भएका नयाँ योजनाहरूको अध्ययन कार्य भएको/भैरहेको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- Non-Conventional सिंचाइ प्रविधिको विकासको लागि अध्ययन एवं अनुसन्धान गर्ने ।
- विभिन्न जिल्लामा कृषक उपभोक्ताबाट माग भै आएका नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ योजनाहरू (जस्तै स्प्रिंकलर, थोपा, पोखरी आदि) संभाव्यताका आधारमा संचालनमा ल्याउने ।
- क्रमागतका ७५ वटा आयोजना सम्पन्न गरी थप करिब ५०० हेक्टरमा सिंचाइ सेवा उपलब्ध गराउने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ प्रणालीको विकासबाट थप १०,००० हे. जमिनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध हुने ।

४.२० मभौला सिंचाइ आयोजना

देशमा विद्यमान गरिबी न्यूनीकरण गर्ने प्रमुख उद्देश्य लिई नेपाल सरकारको आफ्नै स्रोत र साधनमा आ.व. २०६१/०६२ देखि मभौला सिंचाइ आयोजना कार्यक्रमको रूपमा शुरू

भएको हो । यस आयोजनाको अन्य उद्देश्यहरूमा सिंचित क्षेत्र विस्तार, जनसहभागिता, कृषि उत्पादकत्व बृद्धि र पिछडिएका क्षेत्र र वर्गमा कार्यक्रम संचालनमा जोड रहेको छ । सिंचाइ नीति अनुसार पहाडमा २५ देखि ५०० हेक्टरसम्म र तराईमा २०० देखि २,००० हेक्टरसम्मका मझौला सिंचाइ योजनाहरू यस आयोजना अन्तरगत कार्यान्वयन गर्न सकिन्छ । यस आयोजनामा दातृ संस्थाहरूसँग आर्थिक श्रोत माग गर्न आकर्षक नहुने साना स्तरका सिंचाइ प्रणालीहरू पर्दछन् र आयोजनाको कार्य क्षेत्र नेपालका पचहत्तरै जिल्ला रहेका छन् ।

आयोजनाको शुरू मिति	:	आ.व. २०६१/६२
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	सालबसाली
कुल लागत	:	रु. ५ अर्ब
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रु. ९८,११,६७,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	निर्माण
श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- क्रमागतका २८२ वटा सिंचाइ योजनाहरू मध्ये ४० योजनाहरूको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको
- पहिचान भएका नयाँ योजनाहरूको अध्ययन कार्य भएको/भैरहको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- क्रमागतका ६८ वटा आयोजनाहरू सम्पन्न गर्ने र बाँकी क्रमागत योजनाहरूलाई निरन्तरता दिने
- अध्ययनबाट सम्भाव्य भएका केही सिंचाइ आयोजनाहरूको निर्माण कार्य शुरू गर्ने ।
- नयाँ आयोजनाहरूको अध्ययन गर्ने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- मझौला सिंचाइ योजनाहरूको निर्माण सम्पन्न भई करिब ३५,००० हे. मा सिंचाइ सेवा उपलब्ध भई कृषि उत्पादन बृद्धिमा टेवा पुग्ने ।

४.२१ दरौदी-पालुङ्गटार सिंचाइ (नदी नियन्त्रण) आयोजना

दरौदी पालुङ्गटारका सम्भाव्य सिंचाइ योजनाहरूको अध्ययन गरी प्राथमिकता अनुसार कार्यान्वयन तथा दरौदी नदी नियन्त्रण गर्ने ।

आयोजनाको शुरू मिति	:	आ.व. २०६५/६६
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	आ.व. २०६८/६९
कुल लागत	:	रु १० करोड ५० लाख
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रु. २,३६,२४,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	निर्माण
श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- भोँलुङ्गेवेसी, जरेवर, चोरकाटे र बोहरावेसी क्षेत्रमा नदी नियन्त्रण कार्य भैरहेको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- क्रमागत नदी नियन्त्रण कार्यलाई निरन्तरता दिने ।
- सिंचाइ आयोजना स्वीकृत गराई निर्माण कार्य संचालन गर्ने ।
- किसान ब्यवस्थित सिंचाइ प्रणालीहरूको मर्मत संभार गर्ने ।
- अध्ययन कार्यलाई निरन्तरता दिने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- त्यस क्षेत्रका विपन्न उपभोक्ता किसानहरूको आयआर्जनमा वृद्धि भई गरिबी निवारणमा टेवा पुग्ने ।

४.२२ कर्णाली अंचल सिंचाइ विकास कार्यक्रम

कर्णाली अंचल अन्तर्गतका छ जिल्लाहरूमा सिंचाइ योजनाहरूको पुर्नस्थापन तथा नयाँ निर्माण गर्ने ।

आयोजनाको शुरू मिति	:	आ.व. २०६५/६६
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	आ.व. २०७०/७१
कुल लागत	:	रु २५ करोड
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रु. ५,०८,२५,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	सुदृढीकरण तथा निर्माण
श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- क्रमागतका ८ वटा सिंचाइ योजनाहरूको निर्माण भैरहेको ।
- पहिचान भएका नयाँ योजनाहरूको अध्ययन भएको/भैरहेको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- क्रमागतका ६ वटा आयोजनाहरूको निर्माण कार्य सम्पन्न गर्ने ।
- २ वटा आयोजनाहरूको निर्माण कार्य चालु रहने ।
- ५ वटा आयोजनाहरूको निर्माण कार्य शुरू गर्ने ।
- केही नयाँ आयोजनाहरूको अध्ययन कार्य गरिने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- कर्णाली क्षेत्रका विपन्न उपभोक्ता किसानहरूको आयआर्जनमा वृद्धि भई गरिबी न्यूनीकरणमा टेवा पुग्ने ।

४.२३ सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम

सेती तथा महाकाली अंचल अन्तर्गतका जिल्लाहरूमा सिंचाइ योजनाहरूको पुनर्स्थापन तथा नयाँ निर्माण गर्ने ।

आयोजनाको शुरू मिति	:	आ.व. २०६५/६६
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	आ.व. २०७०/७१
कुल लागत	:	रु २५ करोड ५० लाख
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रु. ४,९८,९०,०००.-
आयोजनाको प्रकृति	:	सुदृढीकरण तथा निर्माण
श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- क्रमागतका ६ सिंचाइ योजनाहरूको निर्माण भैरहेको ।
- नयाँ योजनाहरूको पहिचान तथा अध्ययन भएको/भैरहेको ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- क्रमागतका ६ वटा आयोजनाहरूको निर्माण कार्य सम्पन्न गर्ने ।
- ९ वटा आयोजनाहरूको निर्माण कार्य सुरु गर्ने ।
- केही नयाँ आयोजनाहरूको अध्ययन कार्य गरिने ।

प्रमुख प्रतिफलहरू

- सुदूर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रका बिपन्न उपभोक्ता किसानहरूको आयआर्जनमा बृद्धि भई गरिबी न्यूनीकरणमा टेवा पुग्ने ।

४.२४ रानी, जमरा, कुलरिया सिंचाइ आयोजना (प्रणाली आधुनिकीकरण समेत)

रानी जमरा कुलरिया सिंचाइ प्रणाली नेपालको सुदूर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रको, कैलाली जिल्लामा अवस्थित कृषकबाट निर्माण गरी व्यवस्थापन समेत गरिएको सबै भन्दा ठूलो सिंचाइ प्रणाली हो । यस प्रणालीको पानीको श्रोत कर्णालीको नदी (पश्चिमी भंगालो भरही नाला) रहेको छ । यस प्रणालीको निर्माण करिव १ सय वर्ष जति अगाडी थारू समुदायको अथक प्रयासबाट भएको बुझिन्छ । रानी कूलो वि.सं. १९५३ सालमा पदम कुमारी शाह, कुलरीया कूलो वि.सं. १९६० मा ढुण्डीराज शाही (कर्णेल) तथा जमरा कूलो वि.सं. १९७२ मा मधु महतौ तथा कनैया महतौ बाट शुरूआत गरिएको थियो । यस प्रणालीले कैलाली जिल्लाको ८ गा.वि.स. (पत्थरैया, दुगौली, जानकीनगर, प्रतापपुर, धनसिङपुर, नारायणपुर, बलिया र मुनुवा) र टीकापुर नगरपालिकाको गरी जम्मा करिव ११,००० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउँदै आएको छ । यी तीनै प्रणालीको संयुक्त व्यवस्थापन तथा समन्वयको लागी रानी जमरा कुलरीया जल उपभोक्ता संस्था रहेको छ भने प्रत्येक शाखामा आ-आफ्नो प्रणालीको जल उपभोक्ता संस्था (कुलो संस्था) रहेको छ ।

नेपाल सरकारले यस प्रणालीको विकासको लागि प्राथमिकता प्राप्त योजनाको सूचीमा (PI) समावेश गरी आफ्नै श्रोत तथा विश्व बैंकको ऋण तथा अनुदानमा अगाडि बढाईएको छ ।

रानी जमरा कुलरीया सिंचाइ प्रणाली आधुनिकीकरण/सुदृढीकरण (Modernization of Rani Jamara Kulariya Irrigation Scheme OPhase I, MRJKIS) का लागि विश्व बैंकको ४३ मिलियन डलर, नेपाल सरकारको ५ मिलियन डलर तथा उपभोक्तबाट १ मिलियन डलर गरी जम्मा ४९ मिलियन डलर खर्च हुने कार्यक्रम रहेको छ । यस अन्तर्गत निम्न ४ वटा भाग (Component) रहने छन्-

१. स्किम मोर्डनाइजेसन (अनुमानित लागत \$ 38.6 million) -
२. ज.उ.स. सुदृढीकरण (अनुमानित लागत \$ 2.2 million)
३. कृषि उत्पादन सहयोग (अनुमानित लागत \$ 2.9 million)
४. आयोजना व्यवस्थापन (अनुमानित लागत \$ 4.3 million)

यस अन्तर्गत नेपाल सरकार तथा विश्व बैंक बीच मिति २०६८ कार्तिक १ गते फाइनान्सिङ एग्रीमेन्ट (Financing Agreement) भएको थियो । सहयोग मध्ये ५५ प्रतिशत अनुदान र ४५ प्रतिशत ऋणका रूपमा रहने छ । यो आयोजनाको अवधि Phase - I / Phase -II गरी जम्मा ५ वर्षको रहनेछ । Phase-II अन्तर्गत उपशाखा भन्द तल्लो तहमा वा कमाण्ड एरिया डेभलोपमेन्टको काम हुने उद्देश्य राखको छ ।

आयोजनाको शुरू मिति	आ.व. २०६४/०६५
आयोजना पुरा हुने मिति	आ.व. २०७४/०७५
कार्यालय स्थापना	आ.व. २०६६/०६७ , टिकापुर, कैलाली
कूल लागत	रु. १२,३७,७५,००,०००
नेपाल सरकार	रु. ७,०१,४७,००,०००
विश्व बैंक (ऋण तथा अनुदान)	रु. ५,३४,२८,००,०००
जल उपभोक्त संस्था	रु. २,००,००,०००
आ.व. २०६८/०६९ को बजेट	रु. ७८,५९,४०,०००

मुख्य मुख्य कार्यहरु -

- १ ईन्टेक निर्माण : कर्णाली पुल भन्दा १२० मी तल १०० क्यूमेकको स्थायी गेटेड ईन्टेक निर्माण
- २ मूल नहर निर्माण : ८.८७५ कि.मी.
- ३ मूल नहरमा स्ट्रक्चर निर्माण :
  - क) सेटलिङ्ग बेसिन - १ वटा
  - ख) वाटर लेभल तथा डिस्चार्ज रेगुलेटर - १ वटा
  - ग) रोड कल्भर्ट - ३ वटा
  - घ) ड्रेन एण्ड क्यानल साइफन - ६ वटा
  - ड) लोकन ड्रेन (खोल्सी) ट्रेनिङ्ग - १६ वटा
  - च) प्रोटेक्सन - ५.२ कि.मी.
  - छ) लिंक क्यानल व्यारल - १.६ कि.मी.
- ४ फिडर नहर निर्माण : ११.०८४ कि.मी.
- ५ फिडर नहरमा स्ट्रक्चर निर्माण :
  - क) वाटर लेभल तथा डिस्चार्ज रेगुलेटर - ३ वटा
  - ख) ड्रप स्ट्रक्चर - ८ वटा
  - ग) रोड कल्भर्ट - ४ वटा
  - घ) ह्युम पाइप कल्भर्ट - १ वटा

६	शाखा नहर सुदृढीकरण तथा पुनर्निर्माण/आधुनिकीकरण	:	क) वाटर लेभल / डिस्चार्ज रेगुलेटर - १४ वटा ख रोड कल्भर्ट - ७ वटा जमरा शाखा - क) वाटर लेभल / डिस्चार्ज रेगुलेटर - १३ वटा ख रोड कल्भर्ट - ११ वटा कुलरीया शाखा - क) वाटर लेभल / डिस्चार्ज रेगुलेटर - १४ वटा ख रोड कल्भर्ट - ८ वटा
७	ग्रामीण सडकको स्तर बृद्धि	:	८० कि.मी.
८	सिंचित क्षेत्र बचाव तथा संरक्षण कार्य	:	२०,३०० हेक्टर

हाल सम्मको प्रगति

(क) नेपाल सरकार तर्फ

- आ.व. २०६७/६८ मा ठेक्का भएको इन्टेक तथा लिंक क्यानल निर्माण काम (Contract No.: RJKIP/INTAKE/ICB-01) अन्तर्गत जापनी कन्सट्रक्सन कम्पनी Marushin Shitaka Construction Company Inc ले मिति २०६७/१०/२० (3 February 2011) मा सम्झौता गरी ईन्टेक, यसको बचाव कार्य तथा २०० मी जति ब्यारलको निर्माण द्रुत गतिमा भैरहेको छ। यस कार्यको सुपरिवेक्षण, गुणस्तर नियन्त्रण आदिका लागि परामर्श सेवा खरिद अन्तर्गत RFP Evaluation सम्पन्न भैसकेको छ भने सम्झौता गर्ने तर्फ कार्य अधि बढीरहेको छ।
- मूल नहर, त्यसमा पर्ने संरचनाहरू लगायत सेटलिंग बेसिन निर्माण कार्य यसै आ.व. २०६८/६९ बाट शुरू गर्ने लक्ष्य रहेको छ। डिजाइन, ड्रइङ तथा लागत अनुमानको कार्य लगभग अन्तिम चरणमा पुगेको छ।
- आ.व. २०६७/६८ मा मूर्तिया तथा भूराखानी गरी दुई स्थानमा क्रमशः Contract No. RJKIP/RT/NCB-04 तथा Contract NO. RJKIP/RT/NCB-03 को ठेक्का सम्पन्न भई मूर्तिया र खैरीपाँटा मा ३५० मी Embankment बनाउने तथा भूराखानीमा ३०० मी Embankment बनाउने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ।
- आ.व. २०६७/६८ मा कार्यलय भवनका लागि जग्गा प्राप्त भएको र Contract No. RJKIP/Office Building/NCB-01 तथा Contract No. RJKIP/SQ/NCB-02 गरी दुईवटा प्याकेज अन्तर्गत कार्यालय भवन, आवास भवन निर्माण तथा पर्खाल निर्माण कार्य चालु रहेको छ।

(ख) विश्व बैंक तर्फ -

- यस आयोजनाको शर्तको रूपमा रहेको Project Steering Committee, PSC, मिति २०६८ श्रावण २७ गते सिंचाइ मंत्रालयको सचिवको अध्यक्षतामा गठन भएको छ । आयोजनाको कार्यन्वयनमा हुने समस्याहरूलाई समाधान गर्न नीतिगत निर्देशन तथा मार्गदर्शनका लागि यस किसिमको प्रावधान रहेको छ । यसको बैठक प्रत्येक ६ महिनामा एकचोटी बस्ने प्रावधान रहेको छ ।
- यस आयोजना अन्तर्गत रानी जमरा कुलरीया सिंचाइ प्रणाली आधुनिकीकरण/सुदृढीकरण (Modernization of Rani Jamara Kulariya Irrigation Scheme ○ Phase I, MRJKIS) मा हुने क्रियाकलापहरूको खरिद योजना तयार गरी प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ ।
- यसै आ.व. २०६८/६९ मा ठेक्का व्यवस्थापन गर्ने लक्ष्य सहित Contract No. : MRJKIP/W/ICB-01/FC,BR,GR को विडींग डकुमेन्ट Concurrence का लागि World Bank मा पठाइएको छ । डिजाईन तथा लागत अनुमान कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ ।
- यस आ.व. मा MRJKIP/W/NCB-02/CAP प्याकेज अन्तर्गत कर्णाली नदीको कटानीका लागि गुरुयोजना बनाउन सभै कार्य सम्पन्न भैसकेको छ । लागत अनुमान तयार भै हाल डिजाइन तथा ड्रइंग तयारीको अन्तिम चरणमा पुगेको छ गुरु योजनाको प्राथमिकताका आधारमा आ.व. २०६८/६९ बाट कार्य शुरू गर्ने लक्ष्य रहेको छ ।
- यस आ.व. मा विश्व बैंक अन्तर्गत Excavator खरिदको लागि ठेक्का पट्टा गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ ।
- यस आ.व. मा पुरा गर्ने गरी थप २ वटा कार्यालय भवनहरू तथा विश्व बैंकको संस्थागत विकास अन्तर्गत प्रत्येक शाखा लागि जम्मा ३ वटा भवनहरू निर्माण गर्ने लक्ष्य रहेको छ ।

आ.व. २०६८/६९ मा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (लक्ष्य)

- इन्टेक निर्माण कार्यलाई निरन्तरता दिने ।
- कार्यालय भवनको निर्माण तथा नदी नियन्त्रण कार्यलाई निरन्तरता दिने ।
- विभिन्न अध्ययन कार्यहरू गर्ने ।
- जग्गा अधिग्रहण गर्ने ।
- परामर्श सेवा सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- रानी जमरा कुलरीया नहरहरूको आधुनिकीकरण गरिने ।
- सिंचित क्षेत्र बचावटको कार्यहरू गरिने ।

४.२५ भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना

नेपालमा हालसम्म विकास गरिएका धेरै जसो सिंचाइ योजनाहरूमा मझौला तथा साना नदीहरूको पानी उपयोग गरिएका छन् । यी नदीहरूमा सुख्खा समयमा पानी धेरै नै कम हुने हुनाले आवश्यक मात्रामा पानी उपलब्ध नभएकाले विकसित सिंचाइ प्रणालीहरूबाट बाह्रै महिना सिंचाइ सुविधा उपलब्ध हुन सकिरहेको छैन । जसले गर्दा कृषि उत्पादनमा उल्लेखनीय वृद्धि हुन नसकेको अवस्था छ । नेपालका हिमनदीको पानीलाई मझौला नदीहरूमा Transfer गर्न सकिएमा विकसित सिंचाइ प्रणालीहरूको पूर्ण रूपमा उपयोग गरी कृषि उत्पादनमा वृद्धि भै मुलुकमा खाद्यान्न संकटको समस्या समाधान गर्न सकिने देखिन्छ । यस्तो प्रयास स्वरूप नै नेपालमा सिंचाइ विभागबाट “भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना” को कार्यान्वयन प्रक्रिया तीव्र गतिमा अघि बढाइएको छ । यस आयोजना अन्तर्गत सुर्खेत जिल्लाको लेखफर्सा/ रामघाट गा.वि.स.को चिप्ले स्थित भेरी नदीमा ११४ मीटर लामो व्यारेज सहित १५८ मीटर डिसेन्डीङ्ग बेसिन र टनेल पोर्टलको निर्माण गरिने छ । साथै ४.२ मीटर व्यास र १२ कि.मी. सुरूङ्ग मार्फत ४० घ.मी./से. पानी बबई नदीमा खसालिने छ । करीव १५३ मिटर Gross Head को उपयोग गरी २४ मे.वा. क्षमताका दुइवटा Turbine बाट ४८ मेगावाट क्षमताको विद्युत गृह निर्माण गरी करीव ४०० गिगावाट आवर विद्युत उत्पादन गरिनेछ । आयोजना सम्पन्न भएपछि बबई नदीमा उपलब्ध हुने थप पानीबाट बबई हेडवर्क्स उपयोग गरी बर्दिया र बाँके जिल्लाका करीव ६०,००० हेक्टर भूमिमा बाह्रै महिना सिंचाइ सुविधा उपलब्ध हुनेछ । आयोजना कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारले आ.व. २०६८/६९ देखि बजेटको व्यवस्था गरेको छ । आयोजना कार्यालय वीरेन्द्रनगर, सुर्खेतमा मिति २०६८/५/७ मा स्थापना गरी आयोजनाको सवैभन्दा चुनौतिपूर्ण कार्य १२ कि.मी. सुरूङ्गको डिजाइन तथा लगत इष्टिमेट गर्ने कार्य प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाइएको छ ।

यस आयोजनाको विस्तृत अध्ययन अनुसार कुल लागत रू. १६ अर्ब ४३ करोड हुन आएको छ । जस अनुसार यस आयोजनाको EIRR १२.८९ प्रतिशत र Benefit Cost Ratio १.३६ देखिन आएको छ । यो आयोजना आगामी सात वर्षसम्ममा (आ.व. २०६५/६६) सम्पन्न गर्ने लक्ष्य राखिएको छ ।

आयोजनाको शुरू मिति	:	आ.व. २०६८/६९
आयोजना सम्पन्न हुने मिति	:	आ.व. २०७५/७६
कुल लागत	:	रू १६ अर्ब ४३ करोड
आ.व. २०६८/६९ को बजेट	:	रू. १०,४९,५०,०००/-
आयोजनाको प्रकृति	:	निर्माण
श्रोत	:	नेपाल सरकार

हालसम्मको प्रगति स्थिति:

- डाइभर्सन कम्पोनेन्टको विस्तृत अध्ययन कार्य सम्पन्न भएको ।
- आयोजनास्थलको Lidar प्रविधिबाट सर्भेक्षण गरी Digital Topomap तयार गरिएको ।
- आयोजनाबाट हुने डुवान क्षेत्रको स्थलगत रूपमा Demarcation गरेको ।

आ.व. २०६८/६९ मा सम्पन्न हुने बाँकी क्रियाकलापहरू

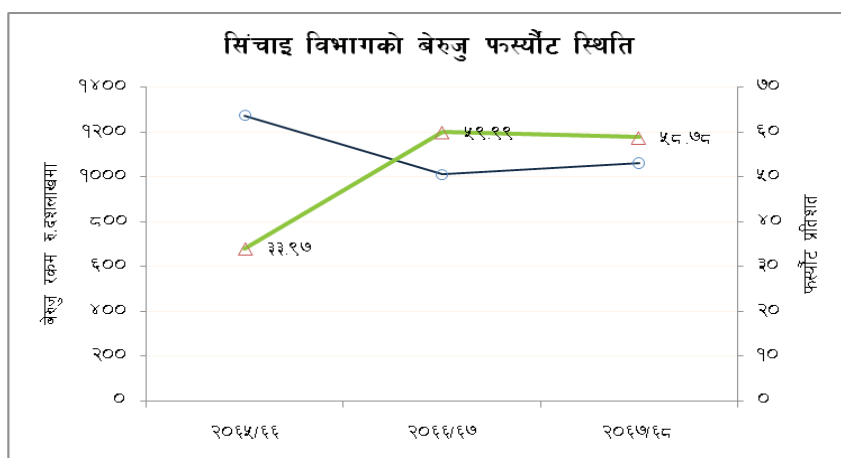
- Irrigation component को अध्ययन कार्य सम्पन्न हुने ।
- जल विद्युत Component को EIA अध्ययन प्रकृया अघि बढाइने ।
- आयोजनाको निर्माण कार्यको ठेक्का बन्दोवस्त हुने ।
- अन्य अध्ययन कार्यहरू गर्ने ।

सिंचाइ विभागको बेरूजु फछ्यौट सम्वन्धी प्रगति

नेपाल सरकारबाट बेरूजु फछ्यौट कार्यलाई उच्च प्राथमिकता दिई विभिन्न संवैधानिक निकाय/ मन्त्रालय / विभाग / कार्यालय / आयोजनाहरूको शुरू देखि आ.व. २०५९/६० सम्मको पुरानो बेरूजु फछ्यौट गर्नको लागि एक जना सभासदको अध्यक्षतामा महालेखा परीक्षकको कार्यालय, अर्थ मन्त्रालय, महालेखा नियन्त्रक कार्यालय र इन्स्टिच्यूट अफ चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट अफ, नेपाल (ICAN) को १/१ जना प्रतिनिधि र संसदको सार्वजनिक लेखा समितिका सचिवलाई सदस्य सचिव तोकी एक बेरूजु फछ्यौट समिति गठन गरि पुरानो बेरूजुहरू फछ्यौट गर्दै आईरहेको छ। आ.व. २०६०/६१ पछिका बेरूजु फछ्यौट गर्नको लागि साविक वमोजिम म.ले.प.को कार्यालयबाट सम्परीक्षण गरी बेरूजु फछ्यौट हुँदै आएको छ।

बेरूजु फछ्यौट गर्दै जाने क्रममा सिंचाइ विभाग अन्तर्गत साविक १६ करोड १० लाख २२ हजार रकम बेरूजु रहेकोमा आ.व. २०५९/६० को म.ले.प. को वार्षिक प्रतिवेदन २०६१ बाट थप ४ करोड ७९ लाख १६ हजार गरी जम्मा २० करोड ८९ लाख ३८ हजार कायम रहेको मध्ये बेरूजु फछ्यौट समितिबाट जम्मा २० करोड ८९ लाख ३८ हजार कै रकम २०६८ साल आषाढ मसान्तसम्ममा फछ्यौट गरी शत प्रतिशत फछ्यौट भएको छ।

आ.व. २०६०/६१ देखि २०६४/६५ (म.ले.प. को वार्षिक प्रतिवेदन २०६६) सम्मको कायम हुन आएको बेरूजु ४२ करोड ८६ लाख ६४ हजार रूपैयाँमा आ.व. २०६५/६६ (म.ले.प. को वार्षिक प्रतिवेदन २०६७) को नयाँ थप हुन आएको ४२ करोड २९ लाख ३६ हजार गरी जम्मा ८५ करोड १६ लाख रू. मध्ये २०६८ आषाढ मसान्तसम्म म.ले.प. को कार्यालयबाट ४१ करोड ४४ लाख २९ हजार रकमको बेरूजु फछ्यौट भैसकेको छ। जुन हालै थपिएको बेरूजु समेतको जम्मा बेरूजुमा ४८.६६ प्रतिशतले प्रगति भएको हो। तर शुरू देखिको रू. १ अर्ब ६ करोड ५ लाख ३८ हजार मध्ये आ.व. २०६७/६८ को अन्तसम्ममा जम्मा रू. ६२ करोड ३३ लाख ६७ हजार को बेरूजु फछ्यौट भएको छ। आ.व. २०६५/६६ मा कूल बेरूजु रकमको ३४ प्रतिशत मात्र फछ्यौट भएको तुलनामा आ.व. २०६६/६७ र २०६७/६८ क्रमशः ६० तथा ५९ प्रतिशत बेरूजु फछ्यौट भएको छ (तल दिइएको रेखा चित्र)। यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची ११ मा दिइएको छ।

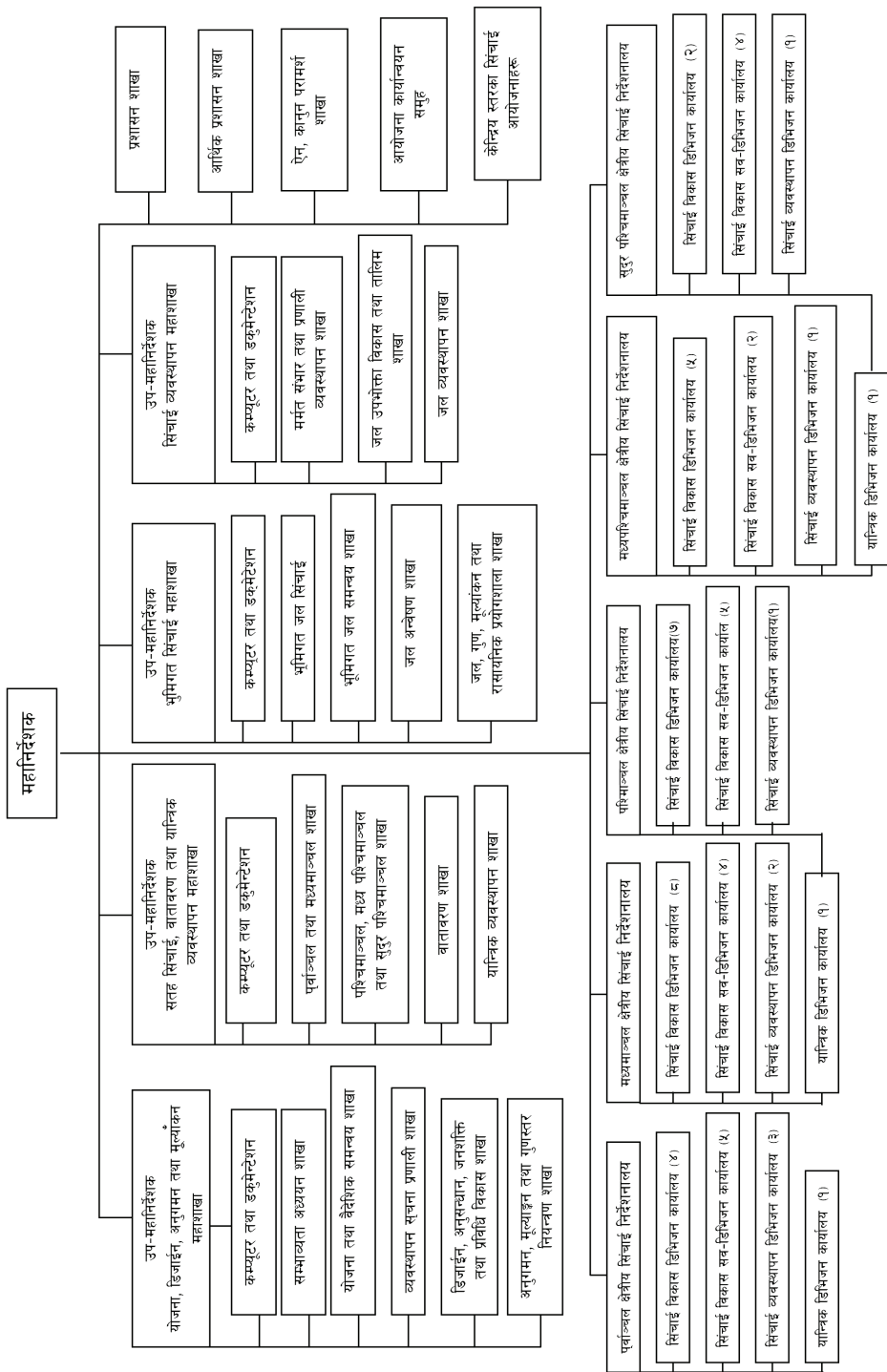
दरवन्दी तालिका

सिंचाइ विभागको स्वीकृत दरवन्दी तालिका तथा दरवन्दी विवरण निम्न तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

सिंचाइ विभाग र अन्तर्गतका दरवन्दी विवरण							
सेवा, समुह, उपसमुह	रा.प. प्रथम	रा.प. द्वितीय	रा.प. तृतीय	रा.प. अनं (प्रा.)	रा.प. अनं	श्रेणी विहित	जम्मा
महानिर्देशक (समुहीकृत नहुने)	१	-	-	-	-	-	१
इन्जिनियरिङ्ग, सिभिल, इरिगेशन	९	६६	२१७	४८८	-	-	७८१
इन्जिनियरिङ्ग, एगृ इरिगेशन	२	१३	३१	-	७९	-	१२५
कृषि, एगृ इकोनोमिक एण्ड मार्केटिङ्ग	०	-	८	-	-	-	८
इन्जिनियरिङ्ग, जियोलजी/हाइड्रोजियोलजी	२	१३	२०	२०	-	-	५५
इन्जिनियरिङ्ग, मेकानिकल, नि.उ.स.	०	४	११	३१	५७	-	१०३
इन्जिनियरिङ्ग, केमिष्ट्री	०	१	३	३	-	-	७
इन्जिनियरिङ्ग, जियोलजी, इन्जिनियरिङ्ग जियोलजी	०	-	३	-	-	-	३
इन्जिनियरिङ्ग, इलेक्ट्रिकल, जनरल इलेक्ट्रिकल	०	-	१	२	-	-	३
इन्जिनियरिङ्ग, सिभिल, विल्डिङ एण्ड आर्किटेक	०	-	-	१८	२	-	२०
इन्जिनियरिङ्ग, इलेक्ट्रिकल एण्ड टेलिकम	०	-	-	१	-	-	१
इन्जिनियरिङ्ग, मेकानिकल, जनरल मेकानिकल	०	-	-	-	-	९१	९१
आर्थिक योजना तथा तथ्याङ्क	०	१	१	-	-	-	२
प्रशासन, सामान्य प्रशासन	०	१	८	१३४	-	३९३	५३६
प्रशासन, लेखा	०	१	२२	७३	३	-	९९
विविध	०	-	८	१७	-	-	२५
शिक्षा, पुस्तकालय विज्ञान	०	-	१	६	-	-	७
न्याय, कानून	०	१	१	-	-	-	२
जम्मा	१४	१०१	३३५	७९३	१४१	४८४	१८६९
	राजपत्रांकित	राजपत्र अनंकित	श्रेणी विहित		जम्मा		
जम्मा	४५१	९३४	४८४		१८६९		

श्रोत: प्रशासन शाखा, सिंचाइ विभाग जावलाखेल, ललितपुर ।

सिंचाइ विभागको संगठन तालिका

आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को सिंचाइ विभाग अन्तर्गत संचालित आयोजना र कार्यक्रमहरू

रु हजारमा

क्र.सं	आयोजनाको नाम	स्थान/जिल्ला
प्रथम प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरू (P1)		
१	सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (IWRMP)	पश्चिमाञ्चल, मध्यपश्चिमाञ्चल र सुदुर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रका सबै जिल्लाहरू
२	सामुदायिक भूमिगत जल सिंचाइ सेक्टर आयोजना (CGISP)	पूर्वाञ्चल तथा मध्यमाञ्चल क्षेत्रका १२ जिल्लाहरू
३	समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना (CMIASP)	पूर्वाञ्चल र मध्यमाञ्चल क्षेत्रका सबै जिल्लाहरू
४	भूमिगत स्यालो ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना	तराईका सबै जिल्लाहरू
५	भूमिगत डीप ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना	तराईका सबै जिल्लाहरू
६	डीप तथा स्यालो ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना (राहत)	भापा, सुनसरी, सिराहा र सप्तरी
७	सुर्खेत उपत्यका सिंचाइ आयोजना	सुर्खेत
८	मर्मत संभार कार्यक्रम	विभिन्न जिल्लाहरू
९	वृहत सरकारी सिंचाइ योजनाको पुर्नस्थापना (नारायणी सिंचाइ प्रणाली)	पर्सा र बारा
१०	बागमती सिंचाइ आयोजना	सर्लाही र रौतहट
११	बबई सिंचाइ आयोजना	वर्दिया
१२	प्रगन्ना तथा वड्कापथ सिंचाइ आयोजना	दाङ्ग
१३	सिक्रटा सिंचाइ आयोजना	बाँके
१४	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	विभिन्न जिल्लाहरू
१५	मझौला सिंचाइ आयोजना	विभिन्न जिल्लाहरू
१६	दरौदी पालुङ्गटार सिंचाइ (नदी नियन्त्रण) आयोजना	गोर्खा
१७	कर्णाली अंचल सिंचाइ विकास कार्यक्रम	कर्णाली अञ्चलका सबै जिल्लाहरू
१८	सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम	सेती र महाकाली अञ्चलका सबै जिल्लाहरू
१९	रानी जमरा सिंचाइ विकास आयोजना	कैलाली
दोश्रो प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरू (P2)		
२०	प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम	विभिन्न जिल्लाहरू
२१	सिंचाइ संस्थागत विकास कार्यक्रम	विभिन्न जिल्लाहरू
२२	सिंचाइ संभाव्यता अध्ययन तथा अनुसन्धान कार्यक्रम	विभिन्न जिल्लाहरू
२३	निर्माण गुणस्तर परीक्षण प्रयोगशाला	विभिन्न जिल्लाहरू
२४	यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम	विभिन्न जिल्लाहरू
२५	महाकाली सिंचाइ आयोजना	कञ्चनपुर
२६	सुनसरी मोरङ्ग सिंचाइ आयोजना (तेश्रो)	सुनसरी र मोरङ्ग
तेश्रो प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरू (P3)		
२७	भूमिगत जलस्रोत विकास केन्द्र	विभिन्न जिल्लाहरू

श्रोत: योजना, डिजाइन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा सिंचाइ विभाग, जावलाखेल, ललितपुर ।

आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को लक्ष्यको बिबरण
(आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को सिंचित क्षेत्रफलको लक्ष्य तथा प्रगति)

सि. न.	आयोजनाको नाम	आ.त. २०६७/६८					आ.त. २०६८/६९		
		लक्ष्य (हेक्टर)		प्रगति (हेक्टर)		जम्मा	नयाँ	कृषक कुलो सुधार	जम्मा
		नयाँ	कृषक कुलो सुधार	जम्मा	नयाँ	कृषक कुलो सुधार			
१	वागमती सिंचाइ आयोजना	६,०००	०	६,०००	४,०००	०	४,०००	४,६००	४,६००
२	बबई सिंचाइ आयोजना	८००	०	८००	६००	०	६००	६००	६००
३	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	४००	०	४००	४७८	०	४७८	४००	४००
४	भूमिगत स्यालो तथा डीप ट्युबवेल सिंचाइ आयोजना	२०,९००	०	२०,९००	१९,४८०	०	१९,४८०	४१,८००	४१,८००
५	भूमिगत डीप ट्युबवेल सिंचाइ आयोजना	८००	०	८००	६४०	०	६४०		
६	डीप तथा स्यालो ट्युबवेल सिंचाइ आयोजना (राहत)	३,७००	०	३,७००	०	०	०	३,३००	३,३००
७	मझौला सिंचाइ आयोजना	२,४००	९,६००	१२,०००	१,६२१	६,४८४	८,१०५	१,१००	४,५००
८	सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना	०	१,५००	१,५००	०	१,२९३	१,२९३	०	१२,०००
९	समूदाय व्यवस्थित सिंचित कृष क्षेत्र आयोजना	०	३,५००	३,५००	०	१,०५२	१,०५२	०	५,०००
१०	सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम	१५०	०	१५०	०	०	०	१५०	१५०
११	कर्णाली अञ्चल सिंचाइ विकास कार्यक्रम	१५०	०	१५०	०	०	०	१५०	१५०
	जम्मा	३५,३००	१४,६००	४९,९००	२६,९१९	८,८२९		५३२००	७४६००

श्रोत : योजना, डिजाइन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा, सिंचाइ विभाग, जावलाखेल, ललितपुर ।

सिंचाइ विभाग अन्तर्गत संचालित आयोजना र कार्यक्रमहरूको बजेट तथा खर्चको विवरण

क्र.सं	आयोजनाको नाम	आ.व. २०६७/६८		आ.व. २०६८/६९
		वार्षिक बजेट	वार्षिक खर्च	वार्षिक बजेट
१	प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम	७८२९	६८२८	८०९५
२	सिंचाइ संस्थागत विकास कार्यक्रम	२०२२०	१९९५७	२०४५४
३	सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (IWRMP)	८३४२६३	६६६१६८	११३८७२४
४	सिंचाइ संभाव्यता अध्ययन तथा अनुसन्धान कार्यक्रम	९९९२२	९२२७४	६१२६५
५	निर्माण गुणस्तर परीक्षण प्रयोगशाला	२८८५	२७०१	
६	यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम	१५५०२	१३४१२	१७४४४
७	समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना (CMIASP)	४७७३७१	३५३०२६	६०४५१०
८	सामुदायिक भूमिगत जल सिंचाइ सेक्टर आयोजना (CGISP)	१९७२०	१६४७३	-
९	भूमिगत जलस्रोत विकास समिति	७२७९०	-	७०७३२
१०	भूमिगत स्यालो ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना	३३४८९५	३१९०४३	४९९३९५
११	भूमिगत डीप ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना	९७५७९	८६४१८	
१२	डीप तथा स्यालो ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना (राहत)	७३३२	१०१२	१५१७८२
१३	सुर्खेत उपत्यका सिंचाइ आयोजना	११८७	११०९	१२५६
१४	मर्मत संभार आयोजनाहरू	३४०४६५	३२०५७०	४०६७५५
१५	बृहत सरकारी सिंचाइ योजनाको पुर्नस्थापना	५५७८६	४८०३५	६२०२७
१६	बागमती सिंचाइ आयोजना	१७००७५	१७००७५	४०१५८८
१७	बबई सिंचाइ आयोजना	२८८५९०	२६३५०८	२९८५००
१८	महाकाली सिंचाइ आयोजना (तेश्रो चरण)	५६०४६	३६६०२	१८१७३७
१९	सुनसरी मोरङ सिंचाइ आयोजना (तेश्रो चरण)	२१९१७७	२१११९६	२९७९२१
२०	प्रगन्ना तथा वड्कापथ सिंचाइ आयोजना	४९८०	४४९५	४११०१
२१	सिक्टा सिंचाइ आयोजना	१२८४७०६	१२७५८१३	९९६४५०
२२	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	११४८०८	९३७६६	१२८०३०
२३	मभौला सिंचाइ आयोजना	९१९०५१	७९१३५३	९८११६७
२४	दरौदी पालुडटार सिंचाइ (नदी नियन्त्रण) आयोजना	२०७५३	२०१६६	२३६२४
२५	कर्णाली अंचल सिंचाइ विकास कार्यक्रम	२२०००	२१५२७	५०८२५
२६	सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम	१९२००	१८१८८	४९८९०
२७	रानी जमरा सिंचाइ आयोजना	२५६५२५	१८८३६९	७८५९४०
२८	भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना			१०४९५०
	जम्मा	५९८५२८६	५०४२०८४	७३८४१६२

श्रोत: योजना, डिजाइन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा सिंचाइ विभाग, जाबलाखेल, ललितपुर।

आर्थिक वर्ष २०६७/०६८ मा संचालन भएका सिंचाइ आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको

वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति विवरण

क्र.स.	सिंचाइ आयोजना / कार्यक्रम	प्राथमिकता	भौतिक प्रगति (%)	वित्तीय प्रगति (%)
प्रथम प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरू (P1)				
१	सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (IWRMP)	P1	८०.१०	७९.८५
२	समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना (CMIASP)	P1	८०.८६	७३.९५
३	भूमिगत स्यालो ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना	P1	८८.१३	९५.२७
४	भूमिगत डीप ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना	P1	९३.११	८८.५६
५	डीप तथा स्यालो ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना (राहत)	P1	३१.२२	१३.८०
६	सूखेत उपत्यका सिंचाइ आयोजना	P1	९४.४४	९३.४३
७	मर्मत संभार आयोजनाहरू	P1	९७.३६	९४.१६
८	वृहद् सरकारी सिंचाइ आयोजनाको पुनर्स्थापना	P1	७४.२३	८६.११
९	बागमती सिंचाइ आयोजना	P1	९८.८२	१००.००
१०	बबई सिंचाइ आयोजना	P1	८३.३५	९१.३१
११	सिक्टा सिंचाइ आयोजना	P1	९५.८०	९९.३१
१२	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	P1	८५.६६	८१.६७
१३	मभौला सिंचाइ आयोजना	P1	८३.०४	८६.११
१४	दरौदी सिंचाइ (नदी नियन्त्रण) आयोजना	P1	१००.००	९७.१७
१५	कर्णाली अंचल सिंचाइ विकास कार्यक्रम	P1	९६.०३	९७.८५
१६	सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम	P1	९१.४७	९४.७३
१७	रानी जमरा कुलरिया सिंचाइ आयोजना	P1	८०.४५	७३.४३
दोश्रो प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरू (P2)				
१८	प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम	P2	९६.८८	८७.२१
१९	सिंचाइ संस्थागत विकास आयोजना	P2	९७.६३	९८.७०
२०	सामुदायिक भूमिगत जल सिंचाइ सेक्टर आयोजना (CGISP)	P1	९३.५९	८३.५३
२१	सिंचाइ संभाव्यता अध्ययन तथा अनुसन्धान कार्यक्रम	P2	९२.२६	९२.३५
२२	निर्माण गुणस्तर परीक्षण प्रयोगशाला	P2	९८.३८	९३.६१
२३	यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम	P2	९९.२३	८६.५२
२४	महाकाली सिंचाइ आयोजना (तेश्रो चरण)	P2	८३.९६	६५.३१
२५	सुनसरी मोरङ सिंचाइ आयोजना	P2	८८.८०	९६.३६
२६	प्रगल्भा तथा वड्कापथ सिंचाइ आयोजना	P1	९९.५३	९०.२६

वार्षिक भौतिक प्रगति: ८७.६१%

वार्षिक वित्तीय प्रगति: ८८.६०%

श्रोत: योजना, डिजाइन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा सिंचाइ विभाग, जावलाखेल, ललितपुर ।

आ.व. २०६७/६८ को क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशनालयहरूको वित्तिय तथा भौतिक प्रगति विवरण

सिं. न.	आयोजना/कार्यक्रमको नाम	वित्तीय विवरण रु. हजारमा			भौतिक विवरण		
		बजेट (रु.)	खर्च (रु.)	वित्तीय प्रगति (प्रतिशत)	भारित लक्ष्य	भारित प्रगति	प्रगति (प्रतिशत)
पुर्वाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशानलय, विराटनगर							
१	प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम	१००	९८	९८	३५	३५	१००
२	सिंचाइ तथा जलश्रोत व्यवस्थापन आयोजना (विश्व खाद्य कार्यक्रम)	९१००	८४८३	९३	४००	३८०	९५.१२
३	सिंचाइ तथा जलश्रोत व्यवस्थापन आयोजना	९६७०२	७६४१८	७९.०२	८३.५५	५१.२३	६१.३२
४	सिंचाइ सम्भाव्यता अध्ययन तथा अनुसन्धान कार्यक्रम	१३००	१०४२	८०.१५	१९.३०	९.३७	४८.५५
५	निर्माण गुणस्तर परीक्षण प्रयोगशाला	३७५	३६५	९७.३३	३.४४	३.१९	९२.७३
६	यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यालय, विराटनगर	१७८५	१५००	८४.०३	१५.८९	१५.८०	९९.४३
७	समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना	१७८७३७	१४५०७५	८१.१७	३९८.९९	३४१.६५	८५.६३
८	एकीकृत वाली तथा जल व्यवस्थापन कार्यक्रम	२५०	२५०	१००	३००	३००	१००
९	मर्मत संभार तथा दीगो व्यवस्थापन आयोजना	९८३००	९६५०२	९८.१७	१,४३३.४७	१,३८९.४०	९६.९३
१०	बृहत सरकारी सिंचाइ व्यवस्थापन आयोजना	८०००	१३००	१६.२५	१३६.७२	१८.१८	१३.३०
११	नयां प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	१५१८५	१४१३२	९३.०७	१८२.५२	५२.८०	८३.७२
१२	मभौला सिंचाइ आयोजना	१९७९२८	१८८०१४	९४.९९	१२२.४६	८९.५९	७३.१६
मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशानलय, ललितपुर							
१	प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००	१००
२	सिंचाइ तथा जलश्रोत व्यवस्थापन आयोजना (विश्व खाद्य कार्यक्रम)	३६७००	३४५१३	९४.०४	१०००	८९८.७६	८९.८८
३	सिंचाइ तथा जलश्रोत व्यवस्थापन आयोजना	७७७०	१६३७	२१.०७	७.४५	१.७	२२.८२
४	सिंचाइ सम्भाव्यता अध्ययन तथा अनुसन्धान कार्यक्रम	१५४१	१५००	९७.३४	१४.४८	१४.४८	१००.००
५	निर्माण गुणस्तर परीक्षण प्रयोगशाला	३७५	३७५	१००.००	३.३३	३.३३	१००.००
६	यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यालय, विराटनगर	१८३५	१५४०	८३.९२	२.०३२	१.९७	९६.९५

सिं. न.	आयोजना/कार्यक्रमको नाम	वित्तीय विवरण रु. हजारमा			भौतिक विवरण		
		बजेट (रु.)	खर्च (रु.)	वित्तीय प्रगति (प्रतिशत)	भारित लक्ष्य	भारित प्रगति	प्रगति (प्रतिशत)
७	एकीकृत वाली तथा जल व्यवस्थापन कार्यक्रम	३५०	३०६	८७.४३	४००	३७३	९३.२५
८	समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना	२३५२०७	१६२४६०	६९.०७	४१०.८१	३१२.४३	७६.०५
९	मर्मत संभार तथा दीगो व्यवस्थापन आयोजना	३३३५०	३०४०७	९१.१८	२१००	१९४९.९७	९२.८६
१०	बृहत सरकारी सिंचाइ व्यवस्थापन आयोजना	४७७८६	४६७३५	९७.८०	८७.३२	४७.५९	५४.५०
११	नयां प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	३५७९९	३०५५६	८५.३५	२६६.६०	२१८.३३	८१.८९
१२	मभौला सिंचाइ आयोजना	२११६९५	१५९७६३	७५.४७	१४९.४४	१२२.३६	८१.८७
पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशानलय, पोखरा							
१	प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम	१००	७२.६	७२.६	१००	१००	१००
२	सिंचाइ तथा जलश्रोत व्यवस्थापन आयोजना (विश्व खाद्य कार्यक्रम)	१०८००	१०५९९	९८.१४	५००	५००	१००
३	सिंचाइ तथा जलश्रोत व्यवस्थापन आयोजना	१८२९०८	१६३४३५	८९.३५	२५४.११	२०२.६१	७९.७३
४	सिंचाइ सम्भाव्यता अध्ययन तथा अनुसन्धान कार्यक्रम	१११५	८८८.७५	७९.७१	८.८१	७.५५	८५.७०
५	निर्माण गुणस्तर परीक्षण प्रयोगशाला	१३८५	१३२०.६	९५.३५	६.३९	६.३०	९८.५९
६	एकीकृत वाली तथा जल व्यवस्थापन कार्यक्रम	५००	३१३.९५	६२.७९	४००	२६०	६५.००
७	मर्मत संभार तथा दीगो व्यवस्थापन आयोजना	४७५७५	४३४४८	९१.३३	१९००	१८१६.९७	९५.६३
८	नयां प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	२५४८२	२१९७२	८६.२२	३९३.७१	३५३.०९	८९.६८
९	मभौला सिंचाइ आयोजना	२४१४५०	२०८३६९	८६.३०	१६६.९६	१५१.४२	९०.६९

सिं. न.	आयोजना/कार्यक्रमको नाम	वित्तीय विवरण रु. हजारमा			भौतिक विवरण		
		बजेट (रु.)	खर्च (रु.)	वित्तीय प्रगति (प्रतिशत)	भारित लक्ष्य	भारित प्रगति	प्रगति (प्रतिशत)
मध्य पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशानलय, सुर्खेत							
१	प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००	१००
२	सिंचाइ तथा जलश्रोत व्यवस्थापन आयोजना (विश्व खाद्य कार्यक्रम)	१४४००	१३५४१	९४.०३	४००	३८४.७२	९६.१८
३	सिंचाइ तथा जलश्रोत व्यवस्थापन आयोजना	२२९६८८	१७६६९७	७६.९३	१७२.९७	१२६.८६	७३.३४
४	सिंचाइ सम्भाव्यता अध्ययन तथा अनुसन्धान कार्यक्रम	३२००	३२००	१००.००	२०.८८	१९.४२	९३.०१
५	निर्माण गुणस्तर परीक्षण प्रयोगशाला	३७५	३७५	१००	३.९२	३.९२	१००.००
६	एकीकृत वाली तथा जल व्यवस्थापन कार्यक्रम	१५०	१४९	९९.३३३	२००	२००	१००.००
७	मर्मत संभार तथा दीगो व्यवस्थापन आयोजना	१४४६४०	१३५५६९	९३.७३	१२००	११०६.६	९२.२२
८	नयां प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	१९१७०	१५७७९	८२.३१	१३९.४३	१०२.६१	७३.५९
९	मभौला सिंचाइ आयोजना	१७८०६१	१६४६२९	९२.४६	१०७.८०	१०४.६५	९७.०८
सुदूर पश्चिमाञ्च क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशानलय, धनगढी							
१	प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम	१००	८९	८९	१००	१००	१००
२	सिंचाइ तथा जलश्रोत व्यवस्थापन आयोजना (विश्व खाद्य कार्यक्रम)	९७००	७५२८	७७.६१	६००	४७७.१४	७९.५२
३	सिंचाइ तथा जलश्रोत व्यवस्थापन आयोजना	५३२१७	२५६३४	४८.१७	१४९.६२	९८.६५	६५.९३
४	सिंचाइ सम्भाव्यता अध्ययन तथा अनुसन्धान कार्यक्रम	१०००	७५३	७५.३०	३.७२	३.०५	८१.९९
५	निर्माण गुणस्तर परीक्षण प्रयोगशाला	३७५	२६५	७०.६६७	२.९२	२.९२	१००.००
६	एकीकृत वाली तथा जल व्यवस्थापन कार्यक्रम	२५०	२३५	९४	३००	२६५	८८.३३
७	मर्मत संभार तथा दीगो व्यवस्थापन आयोजना	१२५००	११०२२	८८.१८	९००	७२९.५१	८१.०६
८	नयां प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	९३९५	६३४५	६७.५४	१३६.५३	८९.६८	६५.६९
९	मभौला सिंचाइ आयोजना	७९०५०	६१०५२	७७.२३	२१७.४८	१२०.३०	५५.३२

बिभिन्न योजना अवधिहरूमा विकाश गरिएको सिंचित क्षेत्रफल

(क्षेत्रफल हेक्टरमा)

योजना अवधि	सरकारी निकायहरूको प्रयासबाट					कृषकहरूबाट परम्परागत रूपमा संचालित	थप सिंचित क्षेत्रफल	योजनाको अन्त्य सम्मको कुल सिंचित क्षेत्रफल
	सतह सिंचाइ		भूमिगत जल सिंचाइ	कुल जम्मा				
	नयाँ सिंचाइ	कृषक कुलो सुधार						
	जम्मा							
प्रथम पञ्चवर्षीय योजना (२०१३/१४-२०१७/१८) शुरू हुनु भन्दा अगाडि	६,२२८		-	६,२२८			६,२२८	
प्रथम पञ्चवर्षीय योजना (२०१३/१४-२०१७/१८) देखि सातौँ पञ्चवर्षीय योजना (२०४२/४३-२०४६/४७) सम्म र अन्तरिम अवधि (२०४७/४८-२०४८/४९) को अन्त्य सम्म	३,५२,०७६		१,०९,०९८	४,६१,१७४		३,८१,८१४	८,४२,९८८	८,४९,२१६
आठौँ पञ्चवर्षीय योजना (२०४९/५०-५३/५४)	१,४६,१७८		६०,२२३	२,०६,४०१			२,०६,४०१	१०,५५,६१७
नवौँ पञ्चवर्षीय योजना (२०५४/५५-५८/५९)	२९,५८६	८०,८७९	१,१०,४६५	३६,२३८	१,४६,७०३	३,००,९३५	६५,८२४	११,२१,४४१
दशौँ पञ्चवर्षीय योजना (२०५९/६०-६३/६४)	२५,५०४	१४,२९८	३९,८०२	४७,६८३	८७,४८५	२,८६,६३७	७३,१८७	११,९४,६२८
तीन वर्षीय अन्तरिम योजना (२०६४/६५-२०६६/०६७)	११,३९४	१२,४३४	२३,८२८	४६,४५४	७०,२८२	२,७४,२०३	५७,८४८	१२,५२,४७६
प्रथम वर्ष आ.व. (२०६७/६८) तीन वर्षीय योजना (२०६७/६८-२०६९/०७०)	६,७९९	८,८२९	१५,६२८	२०१२०	३५,७४८	२,६५,३७४	२६,९१९	१२,७९,३९५

श्रोत: योजना, डिजाइन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा, सिंचाइ विभाग, जाबलाखेल, ललितपुर

आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को सिंचाइ विभाग अन्तर्गत संचालित आयोजना र कार्यक्रमहरू

क्र.सं	आयोजनाको नाम	स्थान/जिल्ला
प्रथम प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरू (P1)		
१	सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (IWRMP)	पश्चिमाञ्चल, मध्यपश्चिमाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रका सबै जिल्लाहरू
२	समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना (CMIASP)	पूर्वाञ्चल र मध्यमाञ्चल क्षेत्रका सबै जिल्लाहरू
३	भूमिगत स्यालो ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना	तराईका सबै जिल्लाहरू
४	भूमिगत डीप ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना	तराईका सबै जिल्लाहरू
५	डीप तथा स्यालो ट्यूबवेल सिंचाइ आयोजना (राहत)	भापा, सुनसरी, सिराहा र सप्तरी
६	मर्मत संभार आयोजनाहरू	विभिन्न जिल्लाहरू
७	वृहत सरकारी सिंचाइ योजनाको पुर्नस्थापना	पर्सा र बारा
८	बागमती सिंचाइ आयोजना	सर्लाही र रौतहट
९	बबई सिंचाइ आयोजना	वर्दिया
१०	सिक्टा सिंचाइ आयोजना	बाँके
११	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	विभिन्न जिल्लाहरू
१२	साना तथा मझौला सिंचाइ आयोजना	विभिन्न जिल्लाहरू
१३	दरौदी पालुडटार सिंचाइ (नदी नियन्त्रण) आयोजना	गोर्खा
१४	कर्णाली अंचल सिंचाइ विकास कार्यक्रम	कर्णाली अञ्चलका सबै जिल्लाहरू
१५	सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम	सेती र महाकाली अञ्चलका सबै जिल्लाहरू
१६	रानी जमरा सिंचाइ आयोजना	कैलाली
दोश्रो प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरू (P2)		
१७	प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम	विभिन्न जिल्लाहरू
१८	सिंचाइ संस्थागत विकास कार्यक्रम	विभिन्न जिल्लाहरू
१९	सुर्खेत उपत्यका सिंचाइ आयोजना	सुर्खेत
२०	प्रगन्ना तथा बड्कापथ सिंचाइ आयोजना	दाङ्ग
२१	सिंचाइ संभाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर कार्यक्रम	विभिन्न जिल्लाहरू
२२	यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम	विभिन्न जिल्लाहरू
२३	सूनसरी मोरङ्ग सिंचाइ आयोजना (तेश्रो)	सूनसरी र मोरङ्ग
२४	महाकाली सिंचाइ आयोजना	कञ्चनपुर
तेश्रो प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरू (P3)		
२५	भूमिगत जलस्रोत विकास समिति	विभिन्न जिल्लाहरू

श्रोत : योजना, डिजाइन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा सिंचाइ विभाग, जावलाखेल, ललितपुर ।

संयुक्त व्यवस्थापन अन्तर्गत संचालनमा रहेका सिंचाइ प्रणालीहरूको विवरण

सि.नं.	सिंचाइ प्रणालीको नाम	जिल्ला	कमाण्ड क्षेत्रफल (हेक्टर)	असार - कार्तिक (वर्षे बाली)		मसीर - फागुन (हिउँदे बाली)		चैत्र - जेष्ठ (बसन्ते बाली)		सम्भाव्य सिंचित क्षेत्रफल (हे.)
				सरदर डिस्ट्यान्स (लि./से.)	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)	सरदर डिस्ट्यान्स (लि./से.)	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)	सरदर डिस्ट्यान्स (लि./से.)	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)	
१	कन्क्राई सिंचाइ प्रणाली	भक्रपा	८,०००	८,०००	७,०००	६,०००	४,०००	३,०००	२,५००	०
२	सुनसरी मोरङ्ग सिंचाइ प्रणाली	मोरङ्ग र सुनसरी	६८,०००	५०,०००	६६,०००	२२,०००	५८,०००	१५,०००	१७,०००	०
३	चन्दा मोहना सिंचाइ प्रणाली	सुनसरी	१,८००	१,६५०	१,५००	१,५००	१,०००	१,१००	९००	०
४	चन्द्र नहर सिंचाइ प्रणाली	सप्तरी	१०,५००	८,०००	१०,०००	६,०००	७,०००	१,५००	३००	१००
५	कोशी पश्चिमी नहर (वितरण प्रणाली) सिंचाइ प्रणाली	सप्तरी	११,०००	९,९००	११,०००	९,९००	९,०००	९,९००	५,०००	७,०००
६	काशी पम्प नहर सिंचाइ प्रणाली	सप्तरी	१३,०००	७,०००	१०,०००	५,०००	७,०००	५,०००	०	२,०००
७	कमला सिंचाइ प्रणाली	सिराहा र धनुषा	२५,०००	२८,०००	२५,०००	८,०००	१०,०००	४,०००	०	२,०००
८	हर्दिनाथ सिंचाइ प्रणाली	धनुषा	२,०००	१,६००	१,७००	४००	८००	२१०	२००	०
९	मनुस्मारा सिंचाइ प्रणाली	सर्लाही	५,२००	५,८००	५,०००	४,३००	३,०००	३,२००	१,५००	०
१०	बागमती सिंचाइ प्रणाली	सर्लाही र रौतहट	४५,६००	३४,०००	३९,७००	१०,२००	२५,५००	७,७००	१३,०००	०
११	भौम सिंचाइ प्रणाली	रौतहट	२,०००	३,५००	२,०००	१,२००	१,५००	१,२००	५००	५००
१२	नारायणी सिंचाइ प्रणाली	वारा र पर्सा	२८,७००	१९,२००	२८,०००	१२,०००	१८,०००	१०,०००	५००	१२,०००
१३	नारायणी ट्यूबवेल सिंचाइ प्रणाली	वारा र पर्सा	२,८००	२८०	६००	२८०	६००	१००	३००	०
१४	नारायणी लिफ्ट सिंचाइ प्रणाली	चितवन	४,७००	५,५००	३,७००	२,०००	३००	२,०००	०	३,२००
१५	खगेरी सिंचाइ प्रणाली	चितवन	३,९००	६,२००	३,६००	२,१००	५००	१,५००	५००	०
१६	पोखरा जल उपयोग सिंचाइ प्रणाली	कास्की	१,०३०	९,०००	१,०००	६,०००	५००	४,०००	२००	०
१७	विजयपुर सिंचाइ प्रणाली	कास्की	१,२८०	६,०००	१,१००	३,०००	५००	२,०००	५००	०

सि.नं.	सिंचाइ प्रणालीको नाम	जिल्ला	कमाण्ड क्षेत्रफल (हेक्टर)	असार - कार्तिक (वर्षे बाली)		मसीर - फागुन (हिउँदे बाली)		चैत्र - जेष्ठ (बसन्ते बाली)		सम्भाव्य सिंचित क्षेत्रफल (हे.)
				सुरदर डिस्चार्ज (लि./से.)	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)	सुरदर डिस्चार्ज (लि./से.)	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)	सुरदर डिस्चार्ज (लि./से.)	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)	
१८	वेगनास सिंचाइ प्रणाली	कास्की	५८०	४,५००	५००	१,५००	२००	१,०००	१००	०
१९	फेवा सिंचाइ प्रणाली	कास्की	३३०	७,०००	३२०	३,०००	१००	१,०००	२०	०
२०	फलेवास सिंचाइ प्रणाली	पर्वत	४४०	७००	३४०	३५०	१३०	१००	७५	०
२१	नेपाल गण्डक पश्चिमी नहर सिंचाइ प्रणाली	नवलपरासी	१०,३००	८,५००	१०,०००	४,५००	८,०००	४,०००	१,३००	२,७००
२२	भैरहवा लुम्बिनी भूमिगत जलस्रोत सिंचाइ प्रणाली	रूपन्देही	२०,३०९	१०,५००	१३,५००	१०,०००	८,०००	१०,०००	५,०००	०
२३	मचवार लिफ्ट सिंचाइ प्रणाली	रूपन्देही	३,५००	५,२००	३,२००	४,०००	२,५००	३,२००	०	६००
२४	वाणगांग सिंचाइ प्रणाली	कपिलवस्तु	६,२००	३,०००	६,०००	२,५००	३,६००	१,५००	१००	०
२५	प्रगन्ना कुलो सिंचाइ प्रणाली	दाङ्ग	५,८००	२५,०००	५,६००	१५,०००	५,६००	६,०००	६००	३,५००
२६	डुण्डुवा सिंचाइ प्रणाली	बाँके	१,२५०	२०४६	५००	१,५२७	२००	३००	५०	०
२७	चौरजहारी सिंचाइ प्रणाली	रूकुम	६००	१,२००	६००	५००	३००	३००	०	२००
२८	बबई सिंचाइ प्रणाली	बर्दिया	१३,५००	१८,०००	११,०००	६,५००	६,५००	३,०००	१,५००	१,५००
२९	राजापुर सिंचाइ प्रणाली	बर्दिया	१३,०००	३५,०००	१३,०००	१५,०००	७,०००	८,०००	२,०००	६,०००
३०	पथरैया सिंचाइ प्रणाली	कैलाली	२,०००	२,०००	२,०००	७००	१,०००	४००	५०	०
३१	मोहना सिंचाइ प्रणाली	कैलाली	२,०००	१,०००	१,२००	४००	६००	२००	५०	०
३२	महाकाली सिंचाइ प्रणाली	कञ्चनपुर	११,६००	२८,०००	११,०००	४,५००	९,०००	४,५००	२००	४,०००
जम्मा			३२५,९१९		२९५,६६०		१९९,९३०		५३,९४५	४०,३००

श्रोत: सिंचाइ व्यवस्थापन महाशाखा, जावलाखेल, ललितपुर।

संयुक्त व्यवस्थापन अन्तर्गत संचालनमा रहेका सिंचाइ प्रणालीहरूको बिगत पाँच वर्षको

सिंचाइ सेवा शुल्क संकलन विवरण

२०६७/६८

सि.नं.	सम्बन्धित सिंचाइ प्रणाली	कमाण्ड क्षेत्र (हेक्टर)	आ.व.	आ.व.	आ.व.	आ.व.	आ.व.
			२०६३/०६४	२०६४/०६५	२०६५/०६६	२०६६/०६७	२०६७/०६८
१	कन्काई सिंचाइ प्रणाली	८०००	३८६२०१	२९१२००	६०५१६०	१६००००	४०२८१२
२	सुन्सरी मोरङ्ग सिंचाइ प्रणाली	६८०००	७०१३९९	४९०८९४	११३००००	५५००००	४९०७९३
३	चन्दा मोहना सिंचाइ प्रणाली	१८००	६००००	२०००००	६३०००		
४	कोशी वितरण सिंचाइ प्रणाली	११०००	५०००				
५	कोशी पम्प सिंचाइ प्रणाली	१३०००					
६	चन्द्र नहर सिंचाइ प्रणाली	१०५००	१२५०००	१०५०००	२६४९२३		
७	कमला सिंचाइ प्रणाली	२५०००	१६५०००	११०००	८००००	१३३०००	१३३०००
८	हर्दिनाथ सिंचाइ प्रणाली	२०००	१२५०००				
९	मनुष्मारा सिंचाइ प्रणाली	५२००	९६२३९	१५००००	१६४०१	८५५९३	५१८५३
१०	बागमती सिंचाइ आयोजना						
११	भाँफ सिंचाइ प्रणाली	४०००	३००००		६४२२	१५०००	३००००
१२	नारायणी अंचल सिंचाइ प्रणाली	२८७००	१७४०६४	६००००			१५६०६२
१३	नारायणी ट्युबवेल सिंचाइ प्रणाली	२८००	२०००००	३८३००	१०८००	९२०००	२००००
१४	नारायणी लिफ्ट सिंचाइ प्रणाली	४७००		५२६०००	२३५१९३	५६४०००	७८४५००
१५	खगेरी सिंचाइ प्रणाली	३९००	८१२२३	५४६०००	८५०००	२१५०००	३८४०००
१६	ने.ग.प.न. सिंचाइ प्रणाली	१०३००	७४६९०	५००००		३००००	
१७	वाणगंगा सिंचाइ प्रणाली	६२००	१०२६४२	१५००	६२८०३	७५२००	८९५६५
१८	मर्चवार लिफ्ट सिंचाइ प्रणाली	३५००	८१६६२९	८५००००	४७५६७८	५६७२८३	५२९९६४
१९	भै.लु.भू.ज. सिंचाइ प्रणाली ८	२०३०९	२०७२२३४	९३७०००	७०७७५८२	९६०८२१९	९२६११९०
२०	फेवा सिंचाइ प्रणाली	३३०	१६०००	१५०००	३२५००		१६०००
२१	पोखरा ज.उ. सिंचाइ प्रणाली	१०३०	१०५०००		१४०००	१८०००	१३९०००
२२	विजयपुर सिंचाइ प्रणाली	१२८०	७६५५०	४००००	१२६०००	८४६६७	७००००
२३	बेगनास सिंचाइ प्रणाली	५८०	६८०००	१८०००	५००००	५६०७३	५५०००
२४	फलेवास सिंचाइ प्रणाली	४४०	७७०००	९००००	१०००००	१०००००	१०००००
२५	डुण्डुवा सिंचाइ प्रणाली	१२५०					
२६	बबई सिंचाइ प्रणाली	१३५००					
२७	राजापुर सिंचाइ प्रणाली	१३०००					
२८	चौरजहारी सिंचाइ प्रणाली	६००		१०६०००			
२९	मोहना सिंचाइ प्रणाली	२०००	२००००	५००००	५००००	७१६००	८००००
३०	पथरैया सिंचाइ प्रणाली	२०००	१५००००	१६००००	१६००००	१७५०००	१५००००
३१	महाकाली सिंचाइ प्रणाली	११६००	५७००६०	५३१५७७	४५००००	५०४३३६	८२९१८५
३२	प्रगन्ता कुलो सिंचाइ प्रणाली	५८००		६६००००	८६६५४०	८६६५४०	८६६५४०
	जम्मा	२८२३१९	६२९७९३१	१४३६१४७१	११९६२००२	१३९७५११	१४६९२४६४

श्रोत: सिंचाइ व्यवस्थापन महाशाखा, सिंचाइ विभाग, जावलाखेल, ललितपुर ।

संयुक्त व्यवस्थापन अन्तर्गत संचालनमा रहेका सिंचाइ प्रणालीहरूको बिगत पाँच वर्षको
बार्षिक बजेट तथा सिंचाइ सेवा शुल्क संकलनको तुलनात्मक विवरण

सि. नं.	सम्बन्धित सिंचाइ प्रणाली	हेक्टर	आ.ब. २०६३/०६४		आ.ब. २०६४/०६५		आ.ब. २०६५/०६६		आ.ब. २०६६/०६७		आ.ब. २०६७/०६८	
			बजेट (रु. हजारमा)	सि.से. शु. स.	बजेट (रु. हजारमा)	सि.से. शु. स.	बजेट (रु. हजारमा)	सि.से. शु. स.	बजेट (रु. हजारमा)	सि.से. शु. स.	बजेट (रु. हजारमा)	सि.से. शु. स.
१	कन्काई सिंचाइ प्रणाली	८,०००	४०००	३८६२०१	३२००	२९१२००	१६००	६०५१६०	५०००	१६००००	१७५००	४०२८१२
२	सुत्सरी मोरङ्ग सिंचाइ प्रणाली	६८,०००	१५०००	७०१३९९	२०००	४९०८९४		११३००००	३२००	५५००००	१५००	४९०७९३
३	चन्दा मोहना सिंचाइ प्रणाली	१,८००	१,०००	६००००	९००	२०००००	७००	६३०००	४०००		३२,५००	
४	कोशी वितरण सिंचाइ प्रणाली	११,०००	८०००	५०००	३,१००		३५००		३५००		१५००	
५	कोशी पम्प सिंचाइ प्रणाली	१३,०००	१७०००		१५०००		११३००		११९३५		१५५००	
६	चन्द्र नहर सिंचाइ प्रणाली	१०,५००	५०००	१२५०००	५२००	१०५०००	४०००	२६४९२३	५०००		४५००	
७	कमला सिंचाइ प्रणाली	२५,०००	१९,०००	१६५०००	२१०००	११०००	३०,०००	८००००	३२,०००	१३३०००	१८,०००	१३३०००
८	हर्दिनाथ सिंचाइ प्रणाली	२,०००	८००	१२५०००	६००		६००		८००		५००	
९	मनुष्यारा सिंचाइ प्रणाली	५,२००	२५००	९६२३९	२,३००	१५००००	२०००	१६४०१	२४००	८५५९३	१,५००	५१८५३
१०	बागमती सिंचाइ आयोजना											
११	झाँफ सिंचाइ प्रणाली	४,०००	४,६५०	३००००	१,१५०		२३००	६४२२	१५००	१५०००	५००	३००००
१२	नारायणी अंचल सिंचाइ प्रणाली	२८,७००	२२५०	१७४०६४		६००००	४८१८३		४००००		४५७८६	१५६०६२
१३	नारायणी ट्युबवेल सिंचाइ प्रणाली	२,८००	२९३६५	२०००००	७००	३८३००	७००	१०८००	८००	९२०००	८५०	२००००
१४	नारायणी लिफ्ट सिंचाइ प्रणाली	४,७००	१५००		१८४००	५२६०००	१७८५०	२३५१९३	५६४०००	१६०००	१२०००	७८४५००
१५	खगेरी सिंचाइ प्रणाली	३,९००	३९००	८१२२३	९००	५४६०००	२०००	८५०००	३०००	२१५०००	१,५००	३८४०००
१६	ने.ग.प.न. सिंचाइ प्रणाली	१०,३००	२७५५	७४६९०	३,०००	५००००	२६००		३५००	३००००	४०००	
१७	वाणनगा सिंचाइ प्रणाली	६,२००	४,४६०	१०२६४२	२२००	१५००	२२००	६२८०३	४०००	७५२००	५,०००	८९५५५

सि.नं.	सम्बन्धित सिंचाई प्रणाली	हेक्टर	आ.ब. २०६३/०६४		आ.ब. २०६४/०६५		आ.ब. २०६५/०६६		आ.ब. २०६६/०६७		आ.ब. २०६७/०६८	
			बजेट (रु. हजारमा)	सि.से. शु. सि.से. शु.	बजेट (रु. हजारमा)	सि.से. शु. स. सि.से. शु. स.	बजेट (रु. हजारमा)	सि.से. शु. स. सि.से. शु. स.	बजेट (रु. हजारमा)	सि.से. शु. स. सि.से. शु. स.	बजेट (रु. हजारमा)	सि.से. शु. स. सि.से. शु. स.
१८	मर्चवार लिफ्ट सिंचाई प्रणाली	३,५००	६८९५	८१६६२९	१९७५	८५००००	२५००	४७५६७८	२७५०	५६७२८३	३०००	५२९९६४
१९	भै.लु.भु.ज. सिंचाई प्रणाली	२०,३०९	६८९५	२०७२२३४	७९००	९३७१०००	८०००	७०७७५८२	९०००	९६०८२१९	१००००	९२६११९०
२०	फेवा सिंचाई प्रणाली	३३०		१६०००		१५०००		३२५००				१६०००
२१	पोखरा ज.उ. सिंचाई प्रणाली	१,०३०		१०५०००				१४०००		१८०००		१३९०००
२२	विजयपुर सिंचाई प्रणाली	१,२८०	२८३४	७६५५०	६३००	४००००		१२६०००	५६००	८४६६७	४६००	७००००
२३	वेगनास सिंचाई प्रणाली	५८०		६८०००		१८०००		५००००		५६०७३		५५०००
२४	फलेवास सिंचाई प्रणाली	४४०	७००	७७०००	३५०	९००००	४००	१०००००	५००	१०००००	१०००	१०००००
२५	डुण्डुवा सिंचाई प्रणाली	१,२५०	१,२००		४००		७००		१०००		५००	
२६	बर्बई सिंचाई प्रणाली	१३,५००										
२७	राजापुर सिंचाई प्रणाली	१३,०००	३०००		५०००		३५००		४०००		८०००	
२८	चौरजहारी सिंचाई प्रणाली	६००	६४०		४००	१०६०००	७५०		१०००		१६००	
२९	मोहना सिंचाई प्रणाली	२,०००	२१७५	२००००	१४००	५००००	१५००	५००००	१०००	७१६००	२३००	८००००
३०	पथरैया सिंचाई प्रणाली	२,०००		१५००००		१६००००		१६००००		१७५०००		१५००००
३१	महाकाली सिंचाई प्रणाली	११,६००	१५०००	५७००६०	११४००	५२१५७७	१३५००	४५००००	६५००	५०४३३६	६८००	८८२१८५
३२	प्रगना कुलो सिंचाई प्रणाली	५,८००				६६००००		८६६५४०		८६६५४०		८६६५४०

श्रोत: सिंचाई व्यवस्थापन महाशाखा, सिंचाई विभाग, जावलाखेल, ललितपुर ।

आ.व. २०६७/६८ सम्मको बरेजु फछ्यौटको प्रगति विवरण

(रु. हजारमा)

विवरण	जम्मा बेरुजु	फछ्यौट						प्रतिशत	फछ्यौट हुन बाँकी रकम
		२०६८ जेष्ठ सम्मको		२०६८ आषाढ महिनाको		जम्मा			
		म.ले.प. को कार्यालयबाट	बेरुजु फछ्यौट समितिबाट	म.ले.प. को कार्यालयबाट	बेरुजु फछ्यौट समितिबाट	म.ले.प. को कार्यालयबाट	बेरुजु फछ्यौट समितिबाट		
(१) साविक देखि	१६,१०,२२								
(२) आ.व. २०५९/०६० (म.ले.प. को वार्षिक प्रतिवेदन २०६१) सम्मको थप	४,७९,१६		१२,४८,७०		८,४०,६८	०	२०,८९,३८	१००।००	०
जम्मा (क)	२०,८९,३८								
(३) आ.व. २०६०/०६१ देखि २०६४/०६५ (म.ले.प. को वार्षिक प्रतिवेदन २०६६) सम्मको	४२,८६,६४		०	४०,०५	०	९,९३,५७	०	२३।१८	३२,९३,०७
(४) आ.व. २०६५/०६६ (म.ले.प. को वार्षिक प्रतिवेदन २०६७) को थप नयाँ बेरुजु	४२,२९,३६	२९,१६,६२	०	२,३४,१०	०	३१,५०,७२	०	७४।५०	१०,७८,६४
जम्मा (ख)	८५,१६,००	३८,७०,१४	०	२,७४,१५	८,४०,६८	४१,४४,२९	०	४८।६६	४३,७१,७१
कूल जम्मा (क+ख)	१,०६,०५,३८	३८,७०,१४	१२,४८,७०	२,७४,१५	८,४०,६८	४१,४४,२९	२०,८९,३८	५८।७८	४३,७१,७१

श्रोत : आर्थिक प्रशासन शाखा, सिन्धु विभाग, जावलाखेल, ललितपुर ।

संयुक्त व्यवस्थापन अन्तर्गत संचालनमा सिंचाइ प्रणालीहरूमा वाली उत्पादकत्व स्थिति

(मै.टन/हेक्टर)

सि.नं.	सिंचाइ प्रणालीका नामहरू	आ.व.२०६७/६८ को औसत		आ.व.२०५५/६० देखि २०६६/६७ सम्मको औसत		आ.व.२०५५/६० देखि २०६७/६८ सम्मको औसत	
		धान	गहुँ	धान	गहुँ	धान	गहुँ
१	कन्काई सि. प्र.	३.९	२.५		२.२६	३.६३	२.३४
२	सुन्सरी मोरङ सि. प्र.			२.४६१	२.०४	३.७६	२.०४
३	चन्द्रा मोहना सि. प्र.				३.७	३.८६	३.७०
४	चन्द्रनहर सि. प्र.	३.४६	२.४२	२.१५		३.४६	२.४२
५	कोशी वितरण सि. प्र.	२.५८	१.८७	२.१५		२.५८	१.८७
६	कोशी पम्पनहर सि. प्र.	१.९६				१.९६	
७	कमला पूर्वी सि. प्र.	२.९	२.५४		२.१६	३.१०	२.२३
८	कमला पश्चिमी सि. प्र.	३.२	२.३	२.२७	२.१८	३.१३	२.२१
९	हर्दिनाथ पूर्वी सि. प्र.			२.४८	३.३१	५.३३	३.३१
१०	हर्दिनाथ पश्चिमी सि. प्र.			३.१	३.४६	५.३३	३.४६
११	मनुस्मारा पहिलो चरण	४.४१	३.३७	२.३	२.३२	४.८२	२.४७
१२	मनुस्मारा दोश्रो चरण	४.२१	२.५३		२.५९	४.६८	२.५८
१३	वागमती सिंचाइ आयोजना	५.०८	२.९६		३.१०	५.४१	३.०७
१४	भाँज मूल नहर				२.१९	३.२९	२.१९
१५	नारायणी सि. प्र.	६.३			२.०२	५.५७	२.०२
१६	नारायणी ट्यूबवेल	६.१		२.७८		५.६७	
१७	नारायणी लिफ्ट सि. प्र.			३.३२		४.८५	
१८	खगेरी सि. प्र.						
१९	नेपाल गण्डक पश्चिमी नहर				२.५७	४.४३	२.५७
२०	भैरहवा लुम्बिनी भूमिगत सि. प्र.	५.१८	३.४		३.१०	४.८४	३.१४
२१	मर्चवार लिफ्ट सि. प्र.	४.७५	३.३३		२.७२	४.७३	२.८२
२२	वाणगंगा सि. प्र.				१.७५	३.०७	१.७५
२३	विजयपुर सि. प्र.	-	-			३.०९	
२४	वेगनास सि. प्र.	-	-			३.७८	
२५	पोखरा जलउपयोग सि. प्र.	२.९५	२.०४			२.८०	२.०४
२६	फेवा सि. प्र.	२.९५	२.०४			३.०७	२.०४
२७	फलेवास सि. प्र.	४.४	२.७		२.४७	४.५७	२.५९
२८	डुडुवा सि. प्र.					१.८८	-
२९	राजापुर सि. प्र.				२.४६	३.२०	२.४६
३०	पथरैया सि. प्र.						
३१	महाकाली सि. प्र.				३.३५	२.९०	३.३५
३२	प्रगन्ना कुलो सिंचाइ प्रणाली						

श्रोत: सिंचाइ व्यवस्थापन महाशाखा ।

राष्ट्रिय औषत उत्पादन (सिंचित क्षेत्रमा)		
	धान	गहुँ
उन्नत जात	३.४४	२.४७
स्थानीय जात	२.२९	१.१४

सिंचाइ विभागको नागरिक वडापत्र

सिंचाइ विभागमा महाशाखाहरू ४ र अन्तर्गत प्रशासन शाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा एवम् ऐन कानून परामर्श शाखा रहेका छन् ।		
अन्तर्गत कार्यालयहरू: क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशनालयहरू ५, सिंचाइ विकास डिभिजन, व्यवस्थापन डिभिजन, सिंचाइ विकास सब डिभिजनहरू, यान्त्रिक डिभिजनहरू, केन्द्रीय स्तरका सिंचाइ योजनाहरू, भूमिगत जल सिंचाइ फिल्ड कार्यालयहरू आदि छन् ।		
१	यस विभाग र अन्तर्गत कार्यालयहरूबाट प्रदान गरिने सेवाहरूको उद्देश्य	नेपाल अधिराज्यको कृषि योग्य जमिनमा सिंचाइको लागि पानी पुऱ्याई कृषि उत्पादन वृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्याउने ।
२	सेवा प्रकार	क) नयाँ सिंचाइ योजनाहरूको निर्माण गर्ने एवं निर्माण सम्पन्न भएका सिंचाइ प्रणालीहरूको मर्मत संभार एवं व्यवस्थापन गरी सिंचाइको लागि पानी उपलब्ध गराउने । ख) कृषकहरूलाई सिंचाइ सम्बन्धी प्राविधिक परामर्श सेवा उपलब्ध गराउने ।
३	सेवा प्रदान गर्ने कार्यालयहरू र स्थान	माथि उल्लेखित केन्द्रित कार्यालय र अन्तर्गत कार्यालयहरूबाट नेपाल अधिराज्यका विभिन्न स्थानहरू
४	उच्च कार्यगत स्तरको प्रचार	योजना संचालन गर्नु अघि स्थानीय स्तरमा गरिने भेला, केन्द्रीय र क्षेत्रीय स्तरमा गरिने गोष्ठी तथा सेमिनार, विभागका प्रकाशनहरू वार्षिक कार्यक्रम एवं प्रगति विवरणहरू
५	सेवाको गुणस्तर	स्वीकृत नर्मस एवं स्पेसिफिकेशनमा तोकिए अनुसार
६	सूचनासम्म पहुँच	व्यक्तिगत सम्पर्क, कार्यालयका सुचनापाटी, पत्रपत्रिका एवं वेबसाईट ।
७	उजुरी गर्ने सरल पक्रियाहरू	मौखिक वा निवेदन दिएर
८	समय सीमा तोकिएको गुनासो सुनुवाई र समाधान व्यवस्था	गुनासोको आधारमा तुरुन्त सुनुवाई गरी समाधानको यथाशिघ्र पहल गरिने ।
९	सेवाग्राही समुहहरू	सिंचाइ उपभोक्ता कृषकहरू
१०	सेवा उपलब्ध हुने प्रक्रिया	सिंचाइ सेवा उपलब्ध गर्न चाहने उपभोक्ताहरूको माग भएपछि वा पहिचान भैसकेका योजनाहरू मध्येबाट प्राथमिकताका आधारमा विस्तृत इन्जिनियरिङ अध्ययन गर्दा संभाव्य देखिएका योजनाहरूलाई श्रोतको व्यवस्था गरी निर्माण गरिने ।
११	सम्बन्धित ऐन नियमहरू	जलस्रोत ऐन एवं नियमावली, सिंचाइ नीति, सिंचाइ नियमावली र आर्थिक प्रशासन नियम
१२	सेवा वापत लाग्ने दस्तुर	जनसहभागिता परिचालन गरी निर्माण, मर्मत गरिने योजनाहरूमा सिंचाइ नीतिमा उल्लेख भए अनुसारको कुल इष्टिमेट रकम घटीमा ३ प्रतिशत र बढीमा १५ प्रतिशत बराबरको सहभागिता
१३	लाग्ने समय	नियमानुसार लाग्ने समय
१४	सम्पर्क राख्नुपर्ने व्यक्ति	सिंचाइ विभागको हकमा उपमहानिर्देशक, योजना डिजाइन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा / अन्तर्गत कार्यालयको हकमा उक्त कार्यालयका प्रमुख
१५	उजुरी गुनासो सुन्ने व्यक्ति	विभागका महाशाखा प्रमुखहरू, शाखा प्रमुखहरू, क्षेत्रीय निर्देशकहरू एवं केन्द्रीय स्तरका योजनाका प्रमुखहरूका सम्बन्धमा सिंचाइ विभागका महानिर्देशक/ अन्तर्गत कार्यालयको हकमा उक्त कार्यालयका प्रमुख ।

श्रोत : प्रशासन शाखा, सिंचाइ विभाग, जावलाखेल, ललितपुर ।

सिंचाई विभागका चिफ इन्जिनियर तथा महानिर्देशकहरु

क्र.सं.	नाम	कार्यावधि		कैफियत
		देखि	सम्म	
१	श्री मेदिनीनाथ भट्टराई	२०१३ साल	२०१७/११/२०	चिफ इन्जिनियर
२	श्री कर्णध्वज अधिकारी	२०१७/११/२०	२०३०/११/१०	"
३	श्री भुवनेश कुमार प्रधान	२०३०/११/१८	२०३७/११/१९	महानिर्देशक
४	श्री चित्रदेव भट्ट	२०३७/११/२५	२०४४/१/२६	"
५	श्री मोहनध्वज कार्की	२०४४/१/२७	२०४७/३/१०	"
६	श्री शिवराज पन्त	२०४८/८/२	२०४९/७/२१	"
७	श्री यादवलाल बैद्य	२०४९/७/२२	२०५४/१/२७	"
८	श्री महेन्द्रनाथ अर्याल	२०५४/३/११	२०५६/३/५	"
९	श्री रत्नेश्वर लाल कायस्थ	२०५६/३/६	२०५८/१/७	"
१०	श्री शारदाप्रसाद शर्मा	२०५८/२/३१	२०६०/४/२८	"
११	श्री जितेन्द्र घिमिरे	२०६०/४/२९	२०६२/६/१	"
१२	श्री उमाकान्त भ्वा	२०६२/६/२	२०६४/६/२४	"
१३	श्री मधुसुदन पौडेल	२०६४/८/१२	२०६६/११/२३	"
१४	श्री अनिल कुमार पोखरेल	२०६६/११/२६	हाल सम्म	"

श्रोत: प्रशासन शाखा, सिंचाई विभाग, जावलाखेल, ललितपुर ।

